Actieplan Bevolkingsdaling

samenwerkingsafspraken voor een structurele aanpak in de krimp- en anticipeerregio's

Den Haag, maart 2016



Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Actieplan Bevolkingsdaling

1.1 Inleiding

Het Actieplan Bevolkingsdaling bevat de ambities en acties met betrekking tot de aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling in krimp- en anticipeerregio's in de periode 2015-2019.[1] In 2009 is het eerste (Interbestuurlijk) Actieplan Bevolkingsdaling opgesteld. De nadruk lag destijds sterk op agendering en bewustwording van de gevolgen van bevolkingsdaling. Niet om de krimp te keren, maar om de gevolgen van krimp aan te pakken, te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen en de kansen en uitdagingen van krimp te grijpen.
Inmiddels zijn er zeven jaar verstreken waarin veel voortgang in de regio's is geboekt[2], onder andere als het gaat om bewustwording over krimp, het vormen van vitale coalities, het doen van experimenten, het zoeken en vinden van oplossing(srichting)en en het delen van kennis. Zo zijn bijvoorbeeld in de regio Eemsdelta 35 partijen gestart met de uitvoering van het Woon- en Leefbaarheidsplan. Het beperkt beschikbare geld wordt gericht geïnvesteerd in de centrumdorpen en de regionale centra, zodat er voldoende, goede en bereikbare voorzieningen blijven. Hiervoor voeren zij zo'n honderd projecten uit op het gebied van zorg, onderwijs en de woningvoorraad. Ook in de Achterhoek is voortgang geboekt en worden projecten en activiteiten uit de Uitvoeringsagenda 2020 uitgevoerd op de thema's werken, wonen en bereikbaarheid. Deze thema's worden als meest belangrijk gezien bij het tijdig inspelen op de gevolgen van bevolkingsdaling door de ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden in de regio Achterhoek.

De voortgang weerspiegelt zich in de fasering waarin krimp- en anticipeerregio's zich bevinden. Met name de krimpregio's, maar ook anticipeerregio's, richten zich steeds meer op vertaling van beleidsvisies naar plannen en concrete uitvoering van aanpakken. Voorbeelden zijn het aanpassen en slopen van woningen en het sluiten en samenvoegen van scholen. In deze uitvoeringsfase komt de weerbarstigheid van de problematiek duidelijker aan de oppervlakte. Krimp vraagt andere benaderingen en andere oplossingen dan groei. Harde keuzes moeten worden gemaakt en moeilijke maatregelen moeten worden genomen. Hiermee is nog betrekkelijk weinig ervaring. Des te belangrijker is een gezamenlijke aanpak, vanuit ieders rol en verantwoordelijkheid.

Ondanks dat er veel voortgang is geboekt, blijft de problematiek urgent, mede vanwege voortgaande demografische ontwikkelingen als bevolkingsdaling, huishoudensdaling, vergrijzing en selectieve migratie. Niet heel Nederland heeft met deze ontwikkelingen te maken, maar wel bepaalde regio's, nu of in de (nabije) toekomst. Het rapport "Grenzen aan de Krimp" van het Team Midterm Review Bevolkingsdaling (Commissie Krikke) uit 2014 bevestigt de urgentie van de aanpak van krimp. Het Team Midterm Review constateerde dat in gebieden met huishoudensdaling een cumulatie van problemen optreedt die de slagkracht van regionale partijen te boven gaat en een intensieve interbestuurlijke aanpak vergt.[3] Deze demografische ontwikkelingen, in combinatie met een kwetsbare sociaal-economische structuur en een geografische perifere ligging, zorgen voor een cumulatie van opgaven die het probleemoplossend vermogen van krimpregio's negatief beïnvloedt. Anticipeerregio's kennen soortgelijke opgaven, hoewel deze veelal minder groot zijn doordat er geen of weinig huishoudensdaling wordt voorzien.

Met deze constatering blijft onverminderde inzet op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van

---

[1] Start van het Actieplan is in 2015, omdat een aantal regio's, vooruitlopend op het Actieplan en de samenwerkingsafspraken met alle regio's, al in 2015 begonnen is met uitvoering van de samenwerkingsafspraken.
[2] Ministerie van BZK, VNG en IPO, *Krimpen met kwaliteit* (Den Haag, 2009); ministerie van BZK, *Interbestuurlijke Voortgangsrapportages Bevolkingsdaling* (2011 en 2012); Team Midterm Review Bevolkingsdaling, *Grenzen aan de Krimp* (Oktober 2014); Kamerstukken I, 2014/2015, 34 000 J (bijlage beleidsdoorlichting).
[3] Team Midterm Review Bevolkingsdaling, *Grenzen aan de Krimp* (Oktober 2014), p. 3.

bevolkingsdaling nodig. Bij de verschuiving van de fase van agendering en bewustwording naar programmering en uitvoering blijft het voortouw liggen bij de (gemeenten in) krimp- en anticipeerregio's. Bovenlokale afstemming en samenwerking is hierbij belangrijk. Daar waar wet- en (landelijke) regelgeving aan de orde is, is de Rijksoverheid aan zet. Vanwege de complexiteit en urgentie van de problematiek zijn ook maatschappelijke organisaties als woningcorporaties, onderwijs- en zorginstellingen, bewoners en bedrijven onmisbare partners bij een effectieve aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling.

1.2 Aanleiding en doel

Krimp- en anticipeerregio's worden (op termijn) geconfronteerd met bevolkingsdaling en bovenmatige ontgroening, vergrijzing en daling van de beroepsbevolking. Voor krimpgebieden is daarnaast (op termijn) sprake van substantiële huishoudensdaling. In regio's waar sprake is van substantiële en structurele bevolkings- en huishoudensdaling kan de sociaal-economische vitaliteit en de leefbaarheid onder druk komen te staan. Substantiële en structurele bevolkingsdaling en huishoudensdaling zijn algemene en structurele demografische ontwikkelingen, met een langdurige invloed op de regio's die ermee te maken krijgen en met gevolgen op een breed spectrum van beleidsterreinen, zoals wonen, ruimte, zorg, onderwijs en andere voorzieningen, economie en arbeidsmarkt. Daarmee raken deze ontwikkelingen bewoners, bedrijven, maatschappelijke instellingen en overheden in deze regio's. Daarom is het van belang om tijdig bewustwording met betrekking tot bevolkings- en huishoudensdaling en de gevolgen daarvan te bevorderen en om adequate maatregelen te treffen.

Doel van dit Actieplan is het bevorderen van de leefbaarheid in gebieden die nu of in de nabije toekomst te maken hebben met substantiële en structurele bevolkingsdaling en andere demografische veranderingen[4]. Hierbij wordt gestreefd naar een gezamenlijke aanpak van overheden, maatschappelijke organisaties, ondernemers en bewoners, door in te zetten op concrete activiteiten op de drie pijlers wonen, voorzieningen en economische vitaliteit en arbeidsmarkt. Ook blijft aandacht voor bewustwording van de gevolgen van bevolkingsdaling nodig.

Mede op basis van het rapport van het Team Midterm Review Bevolkingsdaling en de beleidsdoorlichting bevolkingsdaling[5], is besloten om door middel van samenwerkingsafspraken zowel de inzet van regio's en provincies bij de vraagstukken met betrekking tot krimp in beeld te brengen als de (aanvullende) rijksbrede betrokkenheid. De kwalificatiecriteria voor krimp- en anticipeerregio's zijn in 2014 aangepast, waarbij de mate van huishoudensdaling als onderscheidend criterium voor krimp- en anticipeerregio's wordt gehanteerd.[6] Naar aanleiding van de motie Albert de Vries/Veldman is aanvullend de regio Noordoost Fryslân aangewezen als krimpregio.[7] Daarmee is het aantal krimpregio's op negen gekomen en het aantal anticipeerregio's op elf.

Bovenstaande rechtvaardigt een actualisering van het Actieplan. De conclusies en aanbevelingen van de evaluatie van de in 2012 door de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) afgesloten convenanten met de provincies Groningen, Limburg en Zeeland en de in deze provincies liggende krimp- en anticipeerregio's zijn betrokken bij dit Actieplan.[8]

Dit Actieplan is een momentopname van voorgenomen en reeds in gang gezette acties van gemeentelijke, regionale, provinciale en landelijke partijen. Gedurende de looptijd van vijf jaar (2015-2019) kunnen acties worden toegevoegd, (na afronding) worden afgevoerd en verder worden uitgewerkt. Nieuwe ontwikkelingen kunnen immers leiden tot andere inzichten, vragen of

---

[4] Naast bevolkingsdaling gaat het om ontgroening, vergrijzing en een verandering in de samenstelling van de beroepsbevolking.
[5] Kamerstukken I, 2014/2015, 34 000 J (bijlage beleidsdoorlichting).
[6] Kamerstukken I, 2014/2015, 34 000 J .
[7] Kamerstukken II, 31 757, nr. 64.
[8] Kamerstukken II, 2015/2016, 31 757, nr. 77 (bijlage evaluatie convenanten).

aanpassingen in beleid en acties. In een aantal regio's kunnen bovendien de problematiek of de opgaven op dit moment wel geduid worden, maar is voor de juiste formulering en invulling van eventuele acties nader overleg nodig tussen regio, provincie en Rijk. Het Actieplan biedt daarvoor ruimte.

1.3 Deelnemers van het Actieplan

Dit Actieplan Bevolkingsdaling is gebaseerd op de veelal bestuurlijk afgestemde samenwerkingsagenda's 2015-2019 van de regio's en is een product van overleg met de krimp- en anticipeerregio's, de betrokken provincies en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Daarnaast is er gebruik gemaakt van de inbreng van het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling (NNB), het Kennisplatform Demografische Transitie (KDT) en de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK).

De regio Walcheren heeft te kennen te geven wel te willen deelnemen aan het Actieplan Bevolkingsdaling, maar vanwege de recente aanwijzing tot anticipeerregio pas in het voorjaar van 2016 invulling te kunnen geven aan de samenwerkingsagenda. Krimpenerwaard heeft aangegeven een groot voorstander te zijn van samenwerking met inwoners, maatschappelijke organisaties en medeoverheden, maar geen samenwerkingsafspraken in het kader van het Actieplan Bevolkingsdaling te willen aangaan, omdat men zich niet als een 'anticipeerregio' beschouwt. De regio Noord-Limburg heeft gemeend op dit moment geen samenwerkingsagenda op te willen stellen, omdat de regio actief aan de slag is met diverse uitwerkingen van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg. In deze uitwerkingen wordt aandacht besteed aan de effecten van bevolkingsdaling. Niet uitgesloten wordt dat op termijn wel aansluiting wordt gezocht bij één of meerdere thema's uit het Actieplan Bevolkingsdaling.

Het is tot slot goed te constateren dat de krimp- en anticipeergebieden niet over één kam zijn te scheren: er zijn verschillen tussen de diverse regio's.[9] Zo is bijvoorbeeld de uitwerking van de demografische ontwikkelingen ten aanzien van de leefbaarheid op de Waddeneilanden van andere aard dan aan de vaste wal. Het vraagt daarmee een andere aanpak van de problematiek en speciale aandacht bij het opstellen van wet- en regelgeving. En zo heeft de verstedelijkte regio Parkstad met andere uitdagingen te maken dan bijvoorbeeld de veel kleinere Groningse gemeente De Marne.

De actuele lijst van krimp- en anticipeerregio's is opgenomen in de volgende tabel (voor een overzichtskaart zie bijlage I, voor een overzicht van de bijbehorende gemeenten zie bijlage II).

[9] De door Tordoir gehanteerde driedeling op het platteland is een voorbeeld van de wijze waarop deze verschillen kunnen worden geduid. Zie: P. Tordoir e.a., *De veranderende geografie van Nederland. De opgaven op mesoniveau* (maart 2015), p. 67-68.

Krimpregio's	provincie	Anticipeerregio's	Provincie
Achterhoek	Gelderland	Friese Waddeneilanden	Fryslân
De Marne	Groningen	Hoeksche Waard	Zuid-Holland
Eemsdelta	Groningen	Kop van Noord-Holland	Noord-Holland
Oost-Groningen	Groningen	Krimpenerwaard*	Zuid-Holland
Noordoost Fryslân	Fryslân	Midden-Limburg	Limburg
Maastricht-Mergelland	Limburg	Noord-Limburg*	Limburg
Parkstad	Limburg	Noordwest Fryslân	Fryslân
Westelijke Mijnstreek	Limburg	Oost-Drenthe	Drenthe
Zeeuws-Vlaanderen	Zeeland	Schouwen-Duiveland	Zeeland
		Walcheren**	Zeeland
		Zuidoost Fryslân	

tabel *actueel overzicht krimp- en anticipeerregio's*
** Deze regio's nemen niet actief deel aan het Actieplan Bevolkingsdaling.*
*** Deze regio verwacht in de loop van 2016 een samenwerkingsagenda op te stellen.*

1.4 De opbouw van het Actieplan

Het Actieplan is als volgt opgebouwd. In dit hoofdstuk kwamen het doel van en de deelnemers aan het Actieplan aan de orde. Hoofdstuk 2 brengt de rollen van de verschillende partijen in beeld, de werkwijze die gehanteerd wordt en de wijze waarop kennisontwikkeling en kennisdeling op het terrein van bevolkingsdaling plaatsvindt. In hoofdstuk 3 worden thematisch de rode draden beschreven zowel voor wat betreft de aandachtspunten in wet- en regelgeving als de belangrijkste acties en aanpakken op deze thema's van gemeenten, provincies, Rijk en andere partners. Per hoofdstuk is ter kleuring van het algemene verhaal in tekstkaders aanvullende informatie opgenomen, zoals beschrijvingen van voorbeeldprojecten.

Tenslotte zijn in bijlage III de samenwerkingsafspraken per regio opgenomen. Hierin zijn per krimp- of anticipeerregio de regionale ambities en activiteiten en de inzet van de provincies en de Rijksoverheid in beeld gebracht.

Hoofdstuk 2. Een effectieve aanpak



Bevolkingsdaling is een complex verschijnsel dat op allerlei beleidsterreinen en verschillende bestuurlijke niveaus gevolgen heeft. Dit vraagt om een duidelijke rolverdeling en werkwijze. In dit hoofdstuk komt deze rolverdeling aan de orde, evenals activiteiten die gericht zijn op kennisontwikkeling en -deling en innovatie door middel van experimenten.

2.1 Duidelijke rolverdeling

Voor een effectieve aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling staan de inhoudelijke opgaven voorop. De bestuurlijke implicaties daarvan, zoals de rolverdeling tussen de verschillende bestuurslagen, zijn daarop volgend. De inhoud van de opgaven verschilt per regio zo is de afgelopen jaren gebleken. De aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling wordt primair opgepakt op lokaal en regionaal niveau. Maar niet alleen de overheid is aan zet: ook voor maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven is een rol weggelegd. Dat geldt in het bijzonder nu regio's steeds meer over gaan van beleidsvisies naar concrete (uitvoerings)plannen.

- Bij **gemeenten** ligt het initiatief bij het anticiperen op de gevolgen van bevolkingsdaling, Hiervoor dienen keuzes gemaakt te worden, maar ook de samenwerking gezocht te worden met buurgemeenten en relevante partners, zowel privaat als publiek. Het regionale schaalniveau blijkt over het algemeen zowel bestuurlijk als ruimtelijk een schaalniveau waarop effectief kan worden geanticipeerd op de gevolgen van bevolkingsdaling.
- De **VNG** zet in het kader van dit nieuwe Actieplan haar activiteiten voort door middel van ambtelijke deelname aan het Interbestuurlijk Programmateam Bevolkingsdaling (IPB), gericht op de belangenbehartiging, en aan het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling (NNB), ten behoeve van de kennisdeling. Daarnaast wil de VNG betrokken blijven bij krimpexperimenten zodat de ervaringen daarvan breed worden gedeeld richting gemeenten. Ook zal de VNG schakelen met de NNB-werkgroepen en waar nodig daarin zitting nemen. Voorts zal zij de gemeenten blijven berichten over de voor hen belangrijke aspecten van het Actieplan.
- **Provincies** vervullen een belangrijke rol in de beleids- en planvorming rond het thema bevolkingsdaling. Zij hebben de verantwoordelijkheid, bevoegdheid en instrumenten om bovenlokale afstemming tot stand te brengen en een strategische rol om op de juiste momenten de benodigde partijen bij elkaar te brengen en te committeren aan bepaalde vraagstukken. Deze regierol zal de komende periode kunnen worden versterkt. De kerntaken op beleidsterreinen als duurzame ruimtelijke ontwikkeling, vitaal platteland, openbaar vervoer, regionale economie en kwaliteit van het openbaar bestuur zijn in dit verband relevant. Tot slot hebben provincies een controlerende taak als financieel toezichthouder op de gemeentelijke financiën.
- Bij de **Rijksoverheid** kan een inhoudelijke en coördinerende rol worden onderscheiden. De inhoudelijke rol van de vakministeries heeft betrekking op zowel de wet- en regelgeving en de bekostigingssystemen, die voldoende ruimte zouden moeten bieden om met maatwerkoplossingen de gevolgen van bevolkingsdaling aan te pakken (zie ook kader 'Voor bevolkingsdaling relevante wet- en regelgeving'), als een (vraaggestuurde) ondersteunende rol.

  Daar waar krimpvraagstukken raken aan verschillende beleidsterreinen kan de minister voor Wonen en Rijksdienst namens het kabinet een coördinerende rol vervullen. Denk hierbij

bijvoorbeeld aan voorliggend Actieplan. De betrokkenheid bij het onderwerp bevolkingsdaling van het ministerie van BZK zal ten minste tot en met eind 2019/begin 2020 (het tijdstip van de geplande evaluatie) gecontinueerd worden[10]. Hierbij zal nog meer dan in het recente verleden de samenwerking worden gezocht met beleidsterreinen die raakvlakken hebben met bevolkingsdaling, zoals grensoverschrijdende samenwerking en bestuurlijke en financiële verhoudingen. Gezien de eerder beschreven verschuiving naar programmering en uitvoering, is er een minder grote coördinerende en regisserende rol voor de Rijksoverheid weggelegd.

- Ook **maatschappelijke organisaties** zoals bijvoorbeeld woningcorporaties en zorg- en onderwijsinstellingen dienen te anticiperen op krimp. Ze hebben hierbij een eigenstandige verantwoordelijkheid en zijn tevens essentiële partners om samen met lokale en regionale overheden te komen tot een integrale gebiedsgerichte aanpak.
- Het **bedrijfsleven** is eveneens een belangrijke partner. Zo is de voorzitter van Regio Achterhoek 2020 een ondernemer, hetgeen de grote betrokkenheid van ondernemers in dit gebied weerspiegelt en speelt in Zuid- Limburg LED (Limburg Economic Development) een inspirerende rol. De minister voor Wonen en Rijksdienst heeft in 2013 een intentieverklaring gesloten met de SPAR Holding en in 2014 met de RegioBank gericht op de leefbaarheid in krimp- en anticipeerregio's.
- De groep die zich rechtstreeks geconfronteerd ziet met de gevolgen van bevolkingskrimp zijn de **bewoners**. In veel dorpen en regio's nemen bewoners het initiatief om die voorzieningen die zij van wezenlijk belang achten voor de leefbaarheid van hun dorp of regio te behouden of nieuw te realiseren. Bij bewoners- en initiatiefgroepen is veel kennis aanwezig en is een grote bereidheid bij te dragen aan uitvoering van plannen. Voor een effectieve aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling zijn bewoners onmisbaar. De diverse overheden geven vorm aan een faciliterende rol ten aanzien van initiatieven van deze actieve bewoners. In deze zoektocht zijn echter nog behoorlijk wat stappen nodig.
  Ten aanzien van de ondersteuning van bewoners- en initiatiefgroepen spelen de Provinciale Verenigingen voor Kleine Kernen, gebundeld in de LVKK een rol. Op diverse thema's begeleidt de LVKK bewonersinitiatieven. Hiermee probeert ze de bijdrage die deze initiatieven leveren aan het begeleiden van de demografische transitie te versterken

Voor bevolkingsdaling relevante wet- en regelgeving

Het opstellen en aanpassen van wet- en regelgeving is een belangrijke verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid. Bij de Rijksoverheid kan worden aangegeven dat (landelijke) wet- en regelgeving lokaal of regionaal tot knelpunten leidt. Er is geen specifieke wetgeving, die ziet op bevolkingsdaling maar er is wel wet- en regelgeving die relevant is voor het omgaan met bevolkingsdaling en daaraan gerelateerde vraagstukken. De afgelopen periode zijn wijzigingen in wet- en regelgeving doorgevoerd en ook voor de komende periode staat het nodige te gebeuren. Een kleine greep uit voor bevolkingsdaling relevante wet- en regelgeving:
Reeds aangepast:

- Vermindering van de verhuurderheffing bij sloop van woningen in krimpgebieden (regeling Vermindering Verhuurderheffing);
- 50%-regel: in het voortgezet onderwijs mogen leerlingen de helft van hun opleiding op andere scholen volgen. Per 1 januari 2016 in werking getreden.
- Wet personenvervoer: deze regelgeving is flexibel opgesteld en biedt veel ruimte voor uitzonderingen.
- Aanpassing criteria voor het ontvangen van een beschikbaarheidbijdrage voor spoedeisende hulp en acute verloskunde. De Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) heeft na een aanwijzing van de minister van VWS in juni 2015 een beleidsregel vastgesteld met ruimere criteria voor het verstrekken van een beschikbaarheidbijdrage voor de instandhouding van spoedeisende hulp en acute verloskunde. De beleidsregel werkt terug tot en met het jaar 2013.
- In de bekostiging van krimp is een aparte prestatietitel voor krimp opgenomen, zodat huisartsen en

[10] Kamerstukken II, 2015/2016, 31 757, nr. 77.

zorgverzekeraars in krimpregio's afspraken over maatwerk kunnen maken. Die prestatiebeschrijving is neergelegd in een beleidsregel en een beschikking van de NZa.

- Maatregelen zijn genomen om de relatief hoge kosten voor patiënten voor farmaceutische zorg in de avond-, nacht- en weekenduren te beperken. In 2016 betreft dit een subsidieregeling op basis van het beleidskader subsidiering farmaceutische ANZ-dienstverlening (gebaseerd op de Kaderwet VWS-subsidies).
- Regeling Cofinanciering Sectorplannen.

Binnenkort te verwachten:

- (aanstaande) Omgevingswet: neemt belemmeringen weg voor de transitie van (krimp- en anticipeer)regio's en geeft meer bestuurlijke afwegingsruimte voor het maken van keuzes.
- Wetsvoorstel samenwerkingsschool (indiening voorjaar 2016). Hierdoor kan onder voorwaarden bijzonder en openbaar onderwijs binnen één school plaatsvinden.
- Wetsvoorstel toekomstbestendig onderwijs (indiening voor het zomerreces van 2016). Hierdoor kunnen scholen gemakkelijker worden verplaatst of van "kleur" veranderen (bv. van katholiek naar algemeen-bijzonder). Daarnaast behelst de wet een verplichting voor primair onderwijs tot op overeenstemming gericht overleg met gemeenten over het onderwijsaanbod t.b.v. een gebiedsplan voor een toekomstbestendig onderwijsaanbod.

2.2 Fasering van de aanpak

In de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling wordt een fasering onderscheiden. Deze fasering bestaat uit zes fases: bewustwording, visievorming, planvorming, programmering, uitvoering en verankering in de beleidscyclus. De fasering geeft aan waar een regio zich bevindt in het proces van bewustwording naar uitvoering en verankering in de beleidscyclus en moet vooral worden beschouwd als een hulpmiddel bij de aanpak.

Terwijl in de beginperiode (vanaf 2009) de nadruk lag op bewustwording, visievorming en planvorming, heeft de afgelopen periode een verschuiving plaatsgevonden naar de fase van programmering en uitvoering. Deze verschuiving is van invloed op de in te zetten instrumenten en de betrokken partijen. Zo zal er een minder grote coördinerende en regisserende rol van de Rijksoverheid zijn, naarmate er een verschuiving plaatsvindt van bewustwording naar programmering en uitvoering. Overigens blijkt ook dat de fasen niet bij voorbaat sequentieel verlopen. Tussen regio's bestaan verschillen, maar ook binnen regio's kan op het ene beleidsterrein sprake zijn van een andere fase dan op het andere beleidsterrein. Tot slot kan het in regio's ook nodig zijn om aan voorgaande fasen, zoals de bewustwordingsfase aandacht te blijven schenken. Te constateren valt dat met name de (eerste) krimpregio's op weg zijn richting concrete programmering en uitvoering van plannen.[11]



schema *fasering van de aanpak*

De verschuiving naar uitvoering geeft aan dat er in de krimp- en anticipeerregio's stappen worden gemaakt. Dit wordt eveneens zichtbaar in de ambities en ondersteuningsvragen van de regio's. Deze uitvoeringsfase leidt ook tot nieuwe uitdagingen, bijvoorbeeld als het gaat om de bestuurlijke daadkracht om ingewikkelde beslissingen te nemen, beleid aan te passen en projecten te starten.

2.3 Kennisontwikkeling en kennisdeling

Het ontwikkelen en verspreiden van kennis is een wezenlijk onderdeel van het Actieplan. Hiervoor staan verschillende instrumenten ter beschikking, zoals kennisnetwerken en -instellingen, conferenties

[11] Kamerstukken I, 2014/2015, 34 000 J (bijlage beleidsdoorlichting).

en experimenten. Door kennisdeling binnen en tussen regio's kan veel geleerd worden van elkaar. Ook wordt tijd en geld bespaard. Omdat regio's steeds meer richting uitvoeringsfase gaan, bestaat vooral behoefte aan kennis die praktische implementatie verder brengt. Hierop wordt steeds meer ingespeeld.

Bij de landelijke kennisuitwisseling van de vaak regionale kennis en ervaringen vervult het ministerie van BZK een actieve faciliterende rol. Het ministerie van BZK en Platform31 bekostigen het Kennisplatform Demografische Transitie (KDT). Het KDT speelt een belangrijke rol bij de landelijke kennisuitwisseling, stelt de Landelijke Kennisagenda Bevolkingsdaling[12] op en organiseert bijeenkomsten. Een andere partner die actief is op het gebied van krimp is het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling (NNB). Het NNB bestaat uit zes thematisch georganiseerde werkgroepen (onderwijs, leefbaarheid en voorzieningen, wonen en ruimte, zorg en sociale draagkracht, economische vitaliteit en arbeidsmarkt, financiën), de gebiedsgerichte werkgroep anticipeerregio's en een algemene werkgroep. Het ministerie van BZK faciliteert het NNB en zit de algemene werkgroep voor. Deelnemers aan het NNB zijn afkomstig uit overheden (gemeenten, provincies, Rijk), maatschappelijke instellingen, kennisinstellingen etc.

Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling | selectie van publicaties

- Kennis door verbinding: Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling (2012)
- Minder mensen, meer initiatief (2013)
- Nieuwe raden, nieuwe daden (2014)
- Themadossier sport en leefbaarheid in krimp- en anticipeerregio's (2014)
- Onderzoek krimp als uitdaging: de kracht van Sluis (2014)
- Beter met minder. Aanpak particulier woningbezit (2015)
- Handreiking aanpak maatschappelijk vastgoed in krimpgebieden (2015)

Een provinciaal voorbeeld van kennisontwikkeling en -deling zijn de jaarlijks door Neimed georganiseerde krimplezingen in Limburg, waarin specialisten (vaak ook uit het buitenland afkomstig) een krimponderwerp belichten. De evenknie van dit initiatief in Noord-Nederland vormen de zogenaamde krimpcafés, georganiseerd door het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (KKNN).
De Rijksoverheid neemt een rol in de organisatie van de Landelijke Conferentie Bevolkingsdaling, die is gericht op kennisdeling, bewustwording, inspiratie en het versterken van netwerken. In 2014 lag het accent van de Landelijke Conferentie op bewoners- en bedrijfsinitiatieven, in 2015 in de Achterhoek stonden jongeren centraal en in 2016 is het voornemen om de Landelijke Conferentie Bevolkingsdaling te organiseren in Fryslân met als thema voorzieningenspreiding.

Sinds 2009 werken steeds meer partijen samen om nieuwe aanpakken te ontwikkelen voor aan krimp gerelateerde vraagstukken. Experimenten spelen een belangrijke rol in deze zoektocht. In 2014 is in opdracht van BZK een tweede ronde van experimenten gestart met dertien lokale projecten in krimp- en anticipeergebieden op de thema's wonen en leefbaarheid, zorg en voorzieningen, economische vitaliteit, nieuwe verdienmodellen en burgerinitiatief. Deze projecten zijn begeleid door Platform31 (zie ook kader 'overzicht experimenten bevolkingsdaling'). Doel van experimenteren is om ervaring op te doen met vernieuwende vormen van (samen)werken in een veranderende leefomgeving, op basis van projecten die door lokale initiatiefnemers zelf zijn ingediend. Experimenteren is leren. Bewezen effectieve praktijken kunnen daarna ook voor andere regio's nuttig zijn, maar zelfs als een experiment strandt, valt daar lering uit te trekken. Een tussentijds overzicht van alle krimpexperimenten uit de

[12] De Landelijke Kennisagenda bundelt beschikbare kennis en maakt duidelijk waar kennisontwikkeling nodig is om beter in te kunnen spelen op de demografische ontwikkeling.

tweede ronde is al te vinden op de website van Platform31.[13] Over de experimenten wordt in de eerste helft van 2016 een bijeenkomst georganiseerd en medio 2016 worden de eindresultaten gepubliceerd op de website "vanmeernaarbeter.nl". Ook het ministerie van Infrastructuur en Milieu heeft experimenten gefaciliteerd op het gebied van ruimtelijke transformatie in de Hoeksche Waard, Schouwen-Duiveland en de Achterhoek.

Inmiddels zijn voorbereidingen in gang om een derde ronde experimenten te houden in de periode medio 2016 – medio 2018. Initiatiefnemers uit de krimp- en anticipeergebieden kunnen voorstellen indienen voor lokale/regionale innovatieve projecten die leerervaringen kunnen opleveren op het gebied van wonen, voorzieningen, economische vitaliteit of bereikbaarheid. Geselecteerde experimenthouders krijgen professionele externe begeleiding en een klein budget.

Overzicht experimenten bevolkingsdaling (tweede ronde)

1. Wonen en Ruimte:
   - *Limburg* - Duurzaam wonen Leveroy; Aanpak Hoogbouwflats Parkstad - particulier woningbezit; Hoe courant is uw dorp? (Nederweert)
   - *Fryslân* - Dorpscoöperaties in Wûns en Lioessens
   - *Zeeland* - Upgrade Zeeuws-Vlaanderen – particulier woningbezit
2. Voorzieningen:
   - *Groningen* - GoudOud in Warffum; Coop-grow voor Sint Jan Kloosterburen
   - *Gelderland* - De Achterhoek zorgt voor Morgen
   - *Zuid-Holland* - Hoeksche Waardevolle Voorzieningen
   - *Zeeland* - Duurzaam dorpshuis Noordwelle; Saam&
3. Economische vitaliteit:
   - *Noord-Holland* - maximaal privaat/0 Euro-aanpak: 'verzakelijkingsdoorbraken' bedrijventerreinen Noord-Holland Noord
   - *Groningen* - Nieuwe juridische en financiële instrumenten in de strijd tegen leegstand en verpaupering in de binnenstad van Winschoten
   - *Groningen/Fryslân* - gezondheidsarrangementen Lauwersmeergebied

Gezien de brede aanpak van het thema bevolkingsdaling zijn naast het ministerie van BZK ook andere ministeries betrokken bij kennisdeling over aspecten die raken aan bevolkingsdaling. Specifieke voorbeelden van de aandacht die dit onderwerp heeft, zijn de website Leerlingendaling[14] van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), waar actualiteiten en praktijkvoorbeelden over leerlingendaling uit heel Nederland bij elkaar worden gebracht, en het kennisprogramma "van Onderop" van het ministerie van IenM om ervaringen en inzichten rondom bottom-up-initiatieven in krimp- en anticipeergebieden te delen [15] (zie ook paragraaf 3.2.2.1). Een belangrijk aandachtspunt is dat de kennis van landelijke onderzoeken en trajecten ook regionaal goed landt.

Binnen het hoger en wetenschappelijk onderwijs is er steeds nadrukkelijker aandacht voor het onderwerp bevolkingsdaling. Zo zijn er lectoren en hoogleraren met een specifieke taakopdracht op krimpgebied bij Hogeschool Zuyd in Maastricht, bij de School of Business and Economics van de Maastricht University, bij de Hanze Hogeschool en aan de Rijksuniversiteit Groningen. Deze zijn (deels) geïnitieerd en gefinancierd door de regionale en provinciale partijen.

---

[13] Platform31, *Tweede ronde experimenten bevolkingsdaling, een tussenstand* (november 2014). (http://www.platform31.nl/publicaties/tweede-ronde-experimenten-bevolkingsdaling).
[14] Website Leerlingendaling, http://www.leerlingendaling.nl/
[15] Website Van Onderop, bottom-up transformatie in krimpgebieden, http://vanonderop.ruimtevolk.nl/

2.4 Monitoring van de aanpak

De ontwikkelingen op het gebied van leefbaarheid worden landelijk gemonitord in de vernieuwde Leefbaarometer 2.0.[16] Aan krimp- en anticipeerregio's wordt specifiek aandacht geschonken. Het nieuwe model baseert zich onder andere op meer indicatoren en houdt beter rekening met verschil in waardering voor voorzieningen tussen stad en platteland. Een voorbeeld van een regionale monitor is de Eemsdelta-monitor, die toetst of de beleidsdoelen van het Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta worden gehaald en of aanpassingen in beleid of acties nodig zijn.[17] De provincie Drenthe is in 2015 gestart met een leefbaarheidsmonitor.[18]

Wat betreft de uitvoering van de samenwerkingsafspraken, zal het ministerie van BZK jaarlijks met de krimp- en anticipeerregio's spreken om de stand van zaken op te maken ten aanzien van de lopende (of wellicht nieuw te starten) acties. Begin 2017 zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd over de voortgang. Na vijf jaar zal inzicht worden gegeven in de voortgang en opbrengsten van de in dit Actieplan gemaakte samenwerkingsafspraken. Dit voortgangsoverzicht zal betrokken worden bij de evaluatie van de betrokkenheid van het ministerie van BZK bij het thema bevolkingsdaling, die is toegezegd aan de Tweede Kamer eind 2019/begin 2020.

Tevens zal de effectiviteit van de samenwerkingsafspraken zoveel mogelijk worden gemonitord. Dat kan bijvoorbeeld goed bij het instrument van de vermindering van de verhuurderheffing bij sloop. Dit kan daarentegen moeilijker zijn bij andere afspraken uit het Actieplan Bevolkingsdaling. Het aantonen van causale relaties tussen de inzet van instrumenten en effecten bij een veelomvattend thema als krimp met de betrokkenheid van een groot aantal actoren is immers vaak uitermate complex.

[16] De Demowijzer richt zich specifiek op krimp- en anticipeergebieden. Aangezien krimp- en anticipeerregio's ook aan de orde komen in de rapportages van de Leefbaarometer en er in (een aantal) provincies en regio's ook gemonitord wordt, wordt de Demowijzer beëindigd. Kamerstukken II, 2015/2016, 32 847, nr. 206.

[17] RIGO, *Het woon- en leefklimaat in ontwikkeling. Woon- en leefbaarheidsmonitor Eemsdelta* (2013).
RIGO, *Woon- en leefbaarheidsmonitor Eemsdelta 2014. Recente ontwikkelingen in beeld* (2014).

[18] Zie: http://www.provincie.drenthe.nl/feitenencijfers/cijfers/leefbaarheid. CMO STAMM , *Leefbaarheid Drenthe #01* (2015).

Hoofdstuk 3. Het actieplan



In dit hoofdstuk staan concrete acties en aanpakken op het thema bevolkingsdaling centraal. Het geeft een beeld op hoofdlijnen gebaseerd op de samenwerkingsagenda's krimp en de inzet van de diverse partijen. Daarbij is gekozen voor een thematisch structurering.

3.1 Algemene aspecten krimp

In deze eerste paragraaf komen de aspecten aan de orde die door alle thema's heen lopen: financiën en leefbaarheid en voorzieningen.

3.1.1 Financiën

Zowel krimp- als anticipeerregio's blijven aandacht vragen voor financiële ondersteuning door de Rijksoverheid om de meerjarige afspraken zoals opgenomen in de verschillende samenwerkingsagenda's te kunnen uitvoeren, omdat de opgaven de financiële draagkracht van lokale overheden en stakeholders te boven zouden gaan. De financiële ondersteuning bestaat uit een financiële bijdrage aan de transformatieopgave als gevolg van demografische veranderingen door middel van een bijdrage via een decentralisatie-uitkering in het gemeentefonds (voor krimpregio's), een bijdrage via een decentralisatie-uitkering in het provinciefonds in 2015 (voor krimp- en anticipeerregio's), een maatstaf krimp in het provinciefonds en een aantal fiscale maatregelen. De middelen via de decentralisatie-uitkeringen kunnen vraaggericht, passend bij de opgaven in het betreffende gebied, worden ingezet.

Provinciaal niveau

In het provinciefonds wordt vanaf 2012 rekening gehouden met een bedrag van circa 37 miljoen euro per jaar voor de transitieopgave in relatie tot krimp. Daarnaast hebben de provincies met door de minister voor Wonen en Rijksdienst aangewezen krimp- en anticipeerregio's in 2015 een eenmalige bijdrage ontvangen voor de uitvoering van de samenwerkingsagenda's van het Actieplan Bevolkingsdaling.[19] Het gaat om een bedrag van 25.000 euro per krimpregio en een bedrag van 45.000 euro per anticipeerregio.

Twee provincies ontvingen een extra bijdrage voor de uitvoering van eerder overeengekomen thema-activiteiten, te weten Drenthe (regio Oost-Drenthe: organisatie conferentie à 30.000 euro) en

Provincie (met krimp- en/of anticipeerregio's)	Budget in euro's
Groningen	75.000
Fryslân	160.000
Drenthe	75.000
Gelderland	90.000
Noord-Holland	45.000
Zuid-Holland	90.000
Zeeland	115.000
Limburg	165.000
Totaal	**815.000**

tabel *overzicht decentralisatie-uitkering krimp in het provinciefonds 2015*[20]

[19] Ministerie van BZK, *provinciefonds septembercirculaire*, 15 september 2015.
[20] Ministerie van BZK, *provinciefonds septembercirculaire*, 15 september 2015.

Gelderland (Regio Achterhoek: voortzetting project Ervaar je baan à 15.000 euro, en inzet van een ontgrenzer à 50.000 euro).

Diverse provincies met krimp- en anticipeergebieden hebben extra budget vrijgemaakt om met de opgaven waarvoor ze zich, mede door demografische transitie, gesteld zien aan de slag te gaan. De provincie Gelderland heeft als onderdeel van het provinciebrede programma gebiedsopgaven in het kader van de omgevingsvisie de demografische ontwikkeling in de Achterhoek als één van de zes gebiedsopgaven benoemd en stelt daarvoor budget beschikbaar. Voor de totale gebiedsopgaven in Gelderland is in het coalitieakkoord 90 miljoen euro beschikbaar. In Groningen is specifiek geld vrij gemaakt voor leefbaarheid. Groningen investeert onder andere vanwege krimp en aardbevingen gedurende de periode van dit College van Gedeputeerde Staten 22 miljoen euro in de leefbaarheid van de dorpen. Dit leefbaarheidsfonds is beschikbaar voor alle gemeenten in de provincie. Weer andere provincies hebben er voor gekozen om op projectmatige basis die projecten te ondersteunen die een goede bijdrage kunnen leveren aan de krimpopgaven die er zijn.

Gemeentelijk niveau

Gemeenten in krimpregio's hebben een karakteristiek uitgavenpatroon dat hen onderscheidt van groeigemeenten.[21] De evaluatie van de krimpmaatstaf[22] in het gemeentefonds liet zien dat met de kosten van krimpgemeenten goed rekening wordt gehouden in het verdeelmodel van het gemeentefonds. Naar aanleiding van deze evaluatie heeft het kabinet besloten de krimpmaatstaf niet te continueren. Wel is in de evaluatie aanleiding gezien om vanaf 2016 een decentralisatie-uitkering Bevolkingsdaling in het gemeentefonds te introduceren die ten goede komt aan de door het kabinet aangewezen krimpregio's. Gedurende vijf jaren (2016 tot en met 2020) is jaarlijks 11,2 miljoen euro beschikbaar ter ondersteuning van de krimpregio's. De verdeling per krimpregio is in onderstaande tabel weer gegeven. Per krimpregio is een ontvangende gemeente vastgesteld. De uitkering beoogt de regionale en integrale aanpak van de krimpproblematiek te bevorderen.

De Rijksoverheid houdt rekening met vraagstukken gerelateerd aan bevolkingsdaling op aantal fiscale aspecten. Een voorbeeld hiervan is de vermindering van de verhuurderheffing bij sloop van woningen in krimpgebieden, die sinds 2014 van kracht is[23] (zie ook paragraaf 3.2.1 Wonen).

Krimpregio	Bedragen (jaarlijks, in euro's)	Ontvangende gemeente
Eemsdelta	1.509.824	Delfzijl
Oost-Groningen	2.242.905	Oldambt
De Marne	236.639	De Marne
Noordoost-Fryslân	326.571	Achtkarspelen
Achterhoek	1.012.240	Doetinchem
Parkstad	3.910.787	Heerlen
Maastricht Mergelland	844.762	Maastricht
Westelijke Mijnstreek	765.230	Sittard-Geleen
Zeeuws Vlaanderen	395.667	Terneuzen
Totaal	**11.244.525**	

tabel *overzicht decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling in het gemeentefonds (2016 t/m 2020)*[24]

[21] Bruno Steiner Advies, *Evaluatie krimpmaatstaf gemeentefonds* (februari 2015).
[22] De regering besloot in 2010 voor de periode 2011-2015 de "tijdelijke maatstaf bevolkingskrimp" in het gemeentefonds op te nemen. Hiervoor kwamen en komen gemeenten in aanmerking die zijn gelegen in Groningen, Zeeland of Limburg en die hun bevolking in zeven jaar tijd met meer dan één procent hebben zien dalen.
[23] Wet Maatregelen Woningmarkt II, 17-12-2015.
[24] Ministerie van BZK, *septembercirculaire gemeentefonds 2015.*

Meer recent is de aandacht voor de mogelijkheden van Wijk Ontwikkelings Maatschappijen (WOM) [25] bij de aankoop en transformatie van particulier bezit noemenswaardig, omdat met deze constructie geen overdrachtsbelasting hoeft te worden betaald. Het kan een middel zijn om de herverkaveling van de particuliere woningvoorraad en de corporatiewoningen in het kader van een herstructureringsplan ter hand te nemen. Het ministerie van BZK komt in 2016 met een evaluatie en een handreiking die de mogelijkheden en toepassing van de WOM voor herstructureringsopgaven in krimp- en anticipeerregio's nader toelicht.[26]

Tot slot is het van belang te constateren dat ten behoeve van de krimpaanpak ook andere geldstromen kunnen worden ingezet. De provincie Groningen heeft bijvoorbeeld voor de periode 2010-2020 de verdeling van de geldstromen voor leefbaarheid inzichtelijk gemaakt. Een dergelijk overzicht laat zien dat hoe geldstromen vanuit verschillende bronnen worden gecombineerd en neerslaan in verschillende gebieden.[27] Daarnaast zijn er Europese subsidieprogramma's waarvoor ook krimp- en anticipeerregio's aanvragen kunnen doen. Voorbeelden zijn LEADER en INTERREG.[28]

3.1.2 Leefbaarheid en voorzieningen

Duiding van de problematiek en rode draden
Door structurele demografische, sociaal-culturele en economische ontwikkelingen staat in diverse gebieden de leefbaarheid onder druk. De leefbaarheid in krimp- en anticipeergebieden wordt met behulp van de Leefbaarometer in kaart gebracht.[29] Uit de Leefbaarometer blijkt dat leefbaarheidsontwikkelingen locatiespecifiek zijn: in het ene krimpgebied is er tussen 2012 en 2014 sprake geweest van een verbetering, in het andere van (beperkte) verslechtering. Leefbaarheid is in deze gebieden over het algemeen goed maar kwetsbaar. Talentvolle jongeren verlaten de regio voor studie of werk, de naar verhouding minder hoog opgeleide en steeds meer vergrijzende bevolking blijft achter en de beroepsbevolking wordt kleiner. Het draagvlak voor voorzieningen vermindert daardoor, verschraling ligt op de loer. Toch kan een dorp ook zonder voorzieningen als goed leefbaar worden ervaren, mits de regionale voorzieningen buiten het dorp goed bereikbaar zijn en er een ontmoetingsruimte voor bewoners in het dorp is.[30]

Belangrijkste acties en aanpakken
Ook ten aanzien van leefbaarheid geldt dat gemeenten allereerst zelf verantwoordelijk zijn voor de aanpak van de gevolgen van bevolkingskrimp. De provincie en Rijksoverheid ondersteunen hen daarbij. Juist ten aanzien van een onderwerp als leefbaarheid is duidelijk dat niet alleen overheden aan zet zijn. Samenwerking met actieve burgers, bedrijven, scholen, woningcorporaties, scholen en zorginstellingen in de regio's is nodig. Bij de totstandkoming van plannen en het uitvoeren van acties is het van groot belang bewoners te ondersteunen.

Om de leefbaarheid te borgen en het voorzieningenniveau toekomstbestendig te maken is een regionale aanpak verstandig. Door een dalende omvang van de bevolking, vermindert het (financiële) draagvlak van allerlei voorzieningen. Regionale samenwerking is dan nodig om kwalitatief goede en bereikbare voorzieningen voor een regio te behouden. Hier en daar ontstaat een dergelijke aanpak

[25] Voor meer informatie, zie www.rvo.nl of Kamerstukken II, 2015/2016, 31 757, nr. 77.
[26] Kamerstukken II, 2015/2016, 31 757, nr. 77.
[27] Provincie Groningen, Verdeling geldstromen Leefbaarheid Provincie Groningen 2010-2020 (september 2015).
[28] Leader is een Europees subsidieprogramma dat de regionale ontwikkeling stimuleert. INTERREG is er voor innovatieve en duurzame projecten die Europa sterker maken.
[29] Kamerstukken II, 2015/2016, 32 847, nr. 206.
[30] Zie o.a.: CAB *Leven in de leegte*, (Groningen, 2010); Scoop, *Leefbaarheidsonderzoek (2009)*; Scoop, *Sociale Staat van Zeeland* (Middelburg 2010) ; E.C.M van Ruijven,. c.s., *Leefbare dorpen zonder school.* Partoer (Leeuwarden 2012); R. van Leer, *Leefbaarheid is mensenwerk*, STAMM/CMO (Assen, 2012).; J.D. Gardenier, *Rijk met kleine dorpen: een sociologisch onderzoek naar het platteland van Noord-Groningen* (Assen, 2012).

ook in de vorm van een integraal plan. De krimpregio's Eemsdelta, De Marne en Parkstad behoren tot de koplopers bij het opstellen en uitvoeren van regionale woon- en leefbaarheidsplannen.[31]

DRENTHE | Leefbaarheidsfondsen Drenthe
In anticipeerregio Oost-Drenthe kunnen verschillende regelingen en fondsen ter stimulering van de leefbaarheid en vitaliteit in wijken en dorpen worden benut. Uitgangspunt om hiervoor in aanmerking te komen is dat de inwoners zelf met plannen en ideeën komen en deze ook uitvoeren (bottom-up aanpak). Ter illustratie twee bestaande regelingen: de gemeente Emmen heeft het Stimuleringsfonds Dorpen en Wijken opgericht (6 miljoen euro) en de provincie Drenthe de regeling dorpsinitiatieven (6 miljoen euro). Beide richten zich op projecten in de ruimtelijke en sociaal-economische hoek. Initiatieven moeten de leefbaarheid van dorpen en wijken versterken. Om te monitoren of aan deze doelstellingen wordt voldaan heeft de provincie Drenthe een 'leefbaarheidsmonitor' ontwikkeld. Met dergelijke (stimulerings)regelingen werken overheden steeds meer toe naar het zelf laten bepalen hoe inwoners de eigen leefomgeving willen inrichten.

Partijen kunnen met elkaar verschillende toekomstscenario's verkennen, bijvoorbeeld via de methodiek van de zogenaamde Transitieatlas. De methodiek van de Transitieatlas is ontwikkeld door het ministerie van BZK. Bij de toepassing gaan deelnemers met elkaar in gesprek over keuzes voor de oplossingen van de dilemma's die ontstaan door bevolkingsdaling. De transitieatlas laat beelden zien van de ruimtelijke consequenties die bepaalde keuzes met zich meebrengen. Verschillende anticipeer- en krimpregio's volgen dit traject, waaronder Noordoost Fryslân. De overheden en maatschappelijke partners gaan daar de komende jaren samen verder optrekken om de opgaven, die in de transitieatlas in kaart zijn gebracht, op te pakken. Geregeld worden deze atlassen gemaakt rond sectoren zoals sport, zorg, welzijn of onderwijs.

Daarnaast is het van belang dat bewoners en bedrijven zelf de handen uit de mouwen steken en initiatieven op lokale schaal ondernemen om de leefbaarheid te bevorderen. Er is inmiddels een grote verscheidenheid aan voorbeelden, zoals energie- en zorgcoöperaties, buurtwinkels en zwembaden die door vrijwilligers gerund worden en er zijn initiatieven op het gebied van kunst en cultuur. Deze initiatieven genereren vaak enthousiasme en cohesie in de lokale gemeenschap. Dergelijke initiatieven komen echter (nog) niet in elk dorp spontaan van de grond.

Een voorbeeld van de wijze waarop de Rijksoverheid bijdraagt aan de leefbaarheid is de samenwerking van het ministerie van BZK met de Spar. Via pilots wordt ingezet op de betrokkenheid van het bedrijfsleven, in dit geval dorpssupers, bij het bevorderen van leefbaarheid in dorpen in krimp- en anticipeerregio's. De grootste winst van deze pilots zit in het tot stand brengen van dialoog en samenwerking tussen dorp, dorpsraad, dorpssuper en andere relevante partijen. Hieruit komen weer acties voort, die bijdragen aan de leefbaarheid. Medio 2015 is de dorpssuper in het Groningse Ulrum**,** één van de pilotgemeenten, gesloten. De Rijksuniversiteit Groningen voert in samenwerking met het ministerie van BZK een drietal metingen uit in 2015, 2016 en 2017 om te onderzoeken hoe de inwoners van Ulrum de sluiting van de dorpssuper ervaren en wat de gevolgen zijn voor de leefbaarheid in het dorp. De ambitie om publieke en maatschappelijke functies, zoals een bibliotheekfunctie of gemeentelijke (loket)functie te koppelen aan de dorpssuper om de leefbaarheid te behouden of te bevorderen, blijkt in de pilots moeilijker realiseerbaar.

Het ministerie van IenM stimuleert ruimtelijke experimenten van krimp- en anticipeerregio's om gebieden leefbaar te houden. Ook in het kader van het Meerjarenprogramma Investeringen Infrastructuur en Ruimte (MIRT) wordt actief meegedacht over ruimtelijke vragen uit de regio op het

[31] Kamerstukken I, 2014/2015, 34 000 J (bijlage beleidsdoorlichting).

gebied van bevolkingsdaling en leegstand.

TRAJECT | Open Club pilots
In de krimp- en anticipeerregio's Achterhoek, Kop van Noord-Holland, Midden-Limburg en Noordoost Fryslân vinden tot aan het voorjaar van 2016 pilottrajecten in het kader van leefbaarheid en sport plaats. Clubs die vanuit een open en ondernemende houding uitnodigend zijn voor een ieder en willen samenwerken met belanghebbende partijen, worden open clubs genoemd. Open clubs verhogen sportdeelname en dragen bij aan leefbaarheid. Rode draad van deze pilottrajecten is sportverenigingen bewust te maken en te inspireren een (extra) rol te gaan spelen in de kernen/dorpen/gemeenten waarin zij gevestigd zijn. De instrumenten die worden benut, zijn de Transitieatlas Sport, Open club sessies en Op maat begeleiding van kansrijke allianties. De uitkomsten per begeleidingstraject zullen per alliantie verschillen. Elke alliantie kan aan het eind van het begeleidingstraject aan de slag met een concreet plan van aanpak.

TRAJECT | IndeKern
Het ministerie van BZK heeft het landelijk project IndeKern, dat geïnitieerd is door de Landelijke vereniging van Kleine Kernen (LVKK), financieel en inhoudelijk ondersteund. Het project IndeKern liep tot eind 2015 en onderzoekt de zichtbaarheid en het netwerk van bewonersinitiatieven rond de thema's zorg & welzijn en duurzaamheid. Gezamenlijk wordt onderzocht op welke wijze initiatieven met elkaar kunnen worden verbonden zodat dorpen elkaar kunnen inspireren. Tevens wordt nagegaan of er behoefte bestaat aan het delen van kennis- en expertise. Voor het thema zorg wordt de opzet van een landelijk netwerk voor zorginitiatieven verkend en voor het thema duurzaamheid de verbinding met het Netwerk Duurzame Dorpen met als doel een landelijk netwerk op dit thema. De resultaten worden in het eindrapport opgenomen.

> meer informatie: www.lvkk.nl/in-de-kern

3.2 Themaspecifieke acties



3.2.1 Wonen

De woningmarkt is een belangrijk thema binnen de aanpak van de negatieve gevolgen van bevolkingsdaling. Enerzijds is 'het wonen' gerelateerd aan en afhankelijk van de economische veerkracht van de regio. Anderzijds is het ook een zichtbare 'indicator' voor wat betreft het effect van bevolkingsdaling en (met name) ook huishoudensdaling.

Duiding van de problematiek en rode draden

In de krimpregio's is (op termijn) een structureel overaanbod van woningen. Bovendien is er sprake van een kwalitatieve mismatch tussen het woningaanbod en de vraag. Daar waar in het eerste interbestuurlijk Actieplan (2009) de nadruk lag op de sloop van huurwoningen, ligt er op dit moment vooral een opgave met betrekking tot de particuliere woningvoorraad. Terwijl de huurwoningvoorraad (zowel kwantitatief als kwalitatief) voortvarend is opgepakt, met hierbij een centrale rol voor woningcorporaties, is er nu aandacht nodig voor het particuliere segment. Overigens resulteren de gewijzigde marktomstandigheden (bijvoorbeeld economische crisis, gewijzigde hypotheekeisen) en een toename van te huisvesten urgente doelgroepen in een grotere vraag naar gereguleerde huurwoningen.

De situatie ten aanzien van het structurele overaanbod in (met name het particuliere deel) van de woningmarkt zorgt voor specifieke vraagstukken, ook met betrekking tot actuele maatschappelijke ontwikkelingen.
Om het evenwicht in de woningmarkt te herstellen ligt het voor de hand de slechtste woningen uit de markt te nemen. Aangezien leegstand en verloedering zich voornamelijk aftekenen in het particuliere segment, zijn diverse regio's zoekende naar businesscases om de transformatie of sloop van dit vastgoed te financieren. Hierbij is het vaak zoeken naar manieren om het 'verlies' te verdelen. Het delen van verlies is immers geheel anders van aard dan het delen van winst, die in de groeigebieden van Nederland nog altijd de norm is. Het is overigens relevant het structurele overaanbod van woningen te bezien tegen de achtergrond van al het andere vastgoed. Immers, het gehele vastgoedaanbod strookt niet met de vraag; er is van allerlei vastgoed een overschot. Een integrale visie op en aanpak van leegstand in diverse soorten vastgoed is daarom relevant (zie ook paragraaf 3.2.2).

Aandachtspunten in wet- en regelgeving

In diverse regio's en provincies wordt er samengewerkt om aanpakken te ontwikkelen voor de particuliere woningvoorraad. De vaak innovatieve aanpakken worden soms gehinderd door wet- en regelgeving. Zo beschouwen de regio's en provincies bepaalde landelijke wet- en regelgeving als (extra) nadelig voor krimp- en anticipeerregio's. Een voorbeeld dat hierbij regelmatig wordt genoemd is de verhuurderheffing die volgens de regio's een onevenredig zware wissel zou trekken op de krimpregio's. Hierbij wordt met name de aankoop, verhuur en sloop van particulier bezit genoemd, maar dikwijls ook de afgenomen investeringscapaciteit van corporaties. De evaluatie van de verhuurderheffing zal ingaan op de vraag of en in hoeverre hier sprake van is.
De betrokken regio's wijzen erop dat door de lage huren in deze regio's meer woningen in het DAEB[32] segment vallen, waardoor, in vergelijking met andere delen van Nederland, over verhoudingsgewijs

[32] Woningcorporaties verlenen zogeheten diensten van algemeen economisch belang (DAEB). Hun kerntaak is het bouwen, verhuren en beheren van sociale huurwoningen aan mensen met een laag inkomen. In het verlengde hiervan zijn enkele andere diensten aangemerkt als 'diensten van algemeen economisch belang' (DAEB).

meer woningen verhuurderheffing moet worden afgedragen. Daar staat tegenover dat in deze regio's de gemiddelde WOZ-waarde van het bezit relatief laag is, wat de omvang van de verhuurderheffing (die gebaseerd is op de WOZ-waarde) beperkt. Corporaties zijn, na de financiële en marktproblemen die in deze sector zijn ontstaan, gewezen op hun kerntaak. Naar aanleiding hiervan en de uitkomst van de Parlementaire Enquête Woningcorporaties, is in de Woningwet 2015 bepaald dat de corporaties zich moeten houden aan hun kerntaak, te weten het aanbieden van betaalbare woningen voor de doelgroep. In gebieden met bevolkingsdaling trekken marktpartijen zich vaak terug, waardoor er weinig mogelijkheden zijn om investeerders te vinden om mee te werken aan noodzakelijke wijzigingen zoals sloop en herbouw. Regio's blijven aandacht vragen voor deze ontwikkelingen.

Tenslotte uiten regio's hun zorgen over de betaalbaarheid van woningen van corporaties. Dit heeft te maken met een mismatch tussen de bewoners die tot de primaire doelgroep van woningcorporaties behoren, met een relatief laag inkomensniveau, en de woningvoorraad van corporaties, die vaak ook grotere woningen hebben waarvoor een hogere huur wordt gevraagd op basis van de oppervlakte en de kwaliteit van de woning (om investeringen in bijvoorbeeld energiebesparing en onderhoud rendabel te laten zijn).

LANDELIJK | Uitwisselen van kennis via leerkring particuliere woningvoorraad
De aanpak van de particuliere woningvoorraad is één van de belangrijkste thema's voor de komende jaren, zo blijkt onder andere uit de diverse regionale samenwerkingsagenda's. Naar aanleiding hiervan heeft het ministerie van BZK aan Platform31 de opdracht gegeven een serie leernetwerk bijeenkomsten te organiseren, om de aanwezige kennis en ervaring op dit gebied verder te ontwikkelen en ontsluiten. Dit in samenwerking met (en met financiële bijdrage van) een aantal regio's en provincies die als koplopers kunnen worden gezien op dit thema. In de eerste helft van 2016 wordt in drie bijeenkomsten het onderwerp verder uitgediept langs drie lijnen: de kwalitatieve opgave, de kwantitatieve opgave en het in te richten proces voor een goede aanpak. De opgehaalde kennis en ervaringen zullen worden gebundeld in een kennisdossier en een publicatie, die in het najaar van 2016 zal worden gepubliceerd.

Belangrijkste acties en aanpakken
In nagenoeg alle krimp- en anticipeerregio's wordt de aanpak van de particuliere woningvoorraad als een speerpunt benoemd in het kader van krimp. Leegstand en verloedering van leegstaande panden worden ook door bewoners van dorpen als zeer nadelig voor de leefbaarheid en uitstraling van de woonomgeving ervaren. Samen met woningbouwcorporaties, gemeenten en eigenaar/bewoners kan actie worden ondernomen. Allen vanuit de eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

Om de sloop van het overschot aan huurwoningen te stimuleren heeft de Rijksoverheid, op basis van de sloopplannen van de drie krimpprovincies, besloten een vermindering op de verhuurderheffing te geven op het moment dat corporaties (huur)woningen slopen. Voor deze Regeling Vermindering Verhuurderheffing (RVV), die naast sloop in de krimpgebieden ook geldt voor bepaalde investeringen in de woningvoorraad in Rotterdam-Zuid en voor transformatie van leegstaand vastgoed, heeft het ministerie van BZK voor de periode 1 januari 2014 tot en met 31 december 2017 totaal 280 miljoen euro aan heffingsvermindering beschikbaar gesteld. Hier is de afgelopen jaren door verhuurders in de provincies Groningen, Limburg en Zeeland gebruik van gemaakt. Conform de RVV kunnen verhuurders tot 1 januari 2018 een aanvraag indienen voor heffingsvermindering, waarbij de woningen voor 1 januari 2021 gesloopt dienen te zijn.[33]

De evaluatie van de RVV (als onderdeel van de evaluatie verhuurderheffing) zal in het voorjaar van 2016 aan de Tweede Kamer worden gezonden. Hierin wordt ondermeer de effectiviteit van de

[33] Kamerstukken II, 2015/2016, 34 300 XVIII, nr. 35.

heffingsvermindering beoordeeld. In de evaluatie verhuurderheffing wordt ook een aantal moties meegenomen, waaronder de uitbreiding van het aantal krimpregio's in relatie tot de vermindering van de verhuurderheffing en de moties Van Vliet[34] betreffende het verzoek om experimenten in krimpgebieden mogelijk te maken door tijdelijke verhuur van extra aangekochte leegstaande panden vrij te stellen van verhuurderheffing.[35]

Gemeenten en corporaties zoeken naar innovatieve mogelijkheden om met de opgave van de particuliere woningvoorraad aan de slag te gaan. Dit blijkt ook uit de diverse publicaties die hierover recentelijk zijn verschenen, zoals van het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling, waarin onder andere wordt gepleit voor een organisatorische bundeling van krachten/inspanning bij de aanpak van de particuliere woningvoorraad (bijvoorbeeld in coöperatieven).[36] Ten aanzien van herstructureringskosten hebben corporaties in krimpgebieden door de wetgever ruimere mogelijkheden gekregen ten aanzien van het achterlaten van kosten in de DAEB-tak.[37] Het kan hier bijvoorbeeld gaan om de aankoop van particuliere woningen die vervolgens worden gesloopt.
In dit kader kan ook de in Groningen ontwikkelde methode van herverkaveling tussen huur- en koopwoningen met het oog op gebiedsherstructurering leerzaam zijn. Ten aanzien van de huisvesting van vergunninghouders heeft de minister voor Wonen en Rijksdienst een wetswijziging in voorbereiding, die het werkgebied van de corporatie met dit doel tijdelijk uitbreidt.[38]

Naast de gemeentelijke en regionale inzet, worden op provinciaal niveau regelingen en fondsen ingericht om de opgaven die er, mede als gevolg van krimp zijn, aan te pakken. Provincies nemen hierin over het algemeen een centrale rol, vanwege hun verantwoordelijkheid ten aanzien van ruimtelijke ontwikkeling en wonen, onder andere door de inrichting van sloop- en transformatiefondsen. Hiermee is inmiddels in een aantal provincies ervaring opgedaan. Een voorbeeld is het transitiefonds wonen van de Provincie Limburg. Een aantal krimpregio's overweegt bovendien de decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling in het gemeentefonds (gedeeltelijk) te gebruiken als aanzet voor de vulling van een regionaal fonds.

De Rijksoverheid is bereid om met kennis en expertise te ondersteunen, met name ten aanzien van het voorkomen van prijsopdrijvende effecten van dergelijke fondsen. Ten aanzien van het prognosticeren van leegstand gaat het ministerie van BZK, in samenwerking met een aantal pilotregio's, onderzoek doen naar de mogelijkheid om een uniforme methodiek te ontwikkelen waarmee de opgave beter kan worden gekwantificeerd. Daarnaast zal de minister voor Wonen en Rijksdienst naar aanleiding van een toezegging aan het Lid Monasch (PvdA)[39], tegelijkertijd met de evaluatie van de verhuurderheffing, een verkenning naar een stads- en dorpsvernieuwingsfonds aan de Tweede Kamer sturen.

---

[34] Kamerstukken II, 2015/2016, 31 757, nr. 81 en Kamerstukken II, 2015/16, 34 300 XVIII, nr. 35.
[35] Brief van de minister voor Wonen en Rijksdienst aan de Tweede Kamer, d.d. 19 februari 2016 (middensegment huur).
[36] Werkgroep Wonen en Ruimte van het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling, *Beter met minder; aanpak Particulier Woningbezit in de Krimp* (januari 2015).
[37] Besluit Toegelaten Instellingen 2015, artikel 69 (p.40), artikel 70 (p.41) en Nota van toelichting paragraaf 2.5.3. (p.99)
[38] Wijziging van de Woningwet in verband met het tijdelijk uitbreiden van het werkgebied van toegelaten instellingen met het oog op het huisvesten van vergunninghouders.
[39] Dossier: 34000 XVIII – Vaststelling begroting Wonen en Rijksdienst 2015, 29-10-2014.

GRONINGEN | Experimenteren met het Gronings Gereedschap
Op initiatief van de Provincie Groningen is in 2015 een experimentenjaar georganiseerd met als doel gedurende een korte, intensieve periode de aanpak van slechte koopwoningen in de Groningse krimpgebieden scherp te krijgen. Deze overstijgende aanpak, die voortbouwt op de projecten die in de diverse gemeenten al op kleinere schaal zijn gestart, karakteriseert zich met name door zijn succesvolle bottom-up aanpak. Er zijn allerlei interessante ervaringen opgedaan die ook voor andere regio's nuttig kunnen zijn, bijvoorbeeld op het gebied van stedelijke herverkaveling, creatief onttrekken en een tijdelijk woonbedrijf. Daarnaast wordt er gewerkt aan de opzet van een transformatiefonds, waarmee op termijn ook een schaalvergroting gemaakt moet gaan worden. Het verspreiden via de website van Gronings Gereedschap van de in Groningen opgedane kennis is een belangrijk speerpunt. Hier is ook een handzame publicatie te downloaden.

> meer informatie: www.groningsgereedschap.nl

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken:

- De regio Noordwest Fryslân heeft een project in ontwikkeling, gericht op het herbestemmen van karakteristieke of beeldbepalende panden in de regio.
- Parkstad gaat in samenwerking met de Provincie Limburg en met ondersteuning van de Juridische Expertpool Planschade een arrangement uitwerken. Doel is de privaatrechtelijke risico's bij het schrappen van bouwplannen in te schatten, zodat gemeenten op basis hiervan gemakkelijk de beslissing nemen tot het schrappen van het teveel aan plannen.
- Het ministerie van BZK organiseert op verzoek van diverse regio's een leerkring particuliere woningvoorraad voor krimp- en anticipeerregio's en komt hiermee tegemoet aan de groeiende vraag naar kennisontwikkeling en -deling op dit terrein,.
- De provincie Drenthe wil samen met o.a. gemeenten, woningcorporaties, banken en bedrijven een sloop/herstructureringsfonds instellen om de kwaliteit van wonen en leefgebieden te vergroten. Het fonds poogt een impuls te geven aan het ter hand nemen van de opgave.

3.2.2 Ruimte & mobiliteit



De fysieke leefomgeving hangt één op één samen met de bewoners die er wonen en werken. Op het moment dat het aantal inwoners daalt doen zich automatisch vraagstukken voor die raken aan de ruimtelijke inrichting van gebieden en aan mobiliteit. Denk aan de toenemende leegstand in diverse soorten vastgoed, de rol van gemeenten en provincies ten aanzien van overcapaciteit in bestemmingsplannen, de haalbaarheid en kwaliteit van openbaar vervoer en de potenties die grensoverschrijdende mobiliteit kan bieden voor regio's aan de landsgrenzen.

3.2.2.1 ruimtelijk beleid

Duiding van de problematiek en rode draden
Demografische ontwikkelingen die zich voordoen in krimp- en anticipeergebieden hebben ruimtelijke consequenties. Leegstand in allerlei soorten vastgoed is hiervan het meest sprekende voorbeeld. Voor een adequate aanpak van dit soort (ruimtelijke) beleidsopgaven is samenwerking, afstemming en coördinatie wenselijk met een spectrum aan actoren, waaronder overheden, private partijen, maatschappelijke organisaties en burgers.[40] Immers, het fenomeen leegstand is een integraal en domeinoverstijgend vraagstuk dat de leefbaarheid van gebieden kan beïnvloeden (zie ook paragraaf 3.2.1) en gaat over onder andere maatschappelijk vastgoed, woonvastgoed, winkels, kantoren, bedrijventerreinen en agrarisch vastgoed.

Het ruimtelijke beleid is primair de verantwoordelijkheid van de decentrale overheden, de gemeenten en provincies. Voor het ruimtelijk beleid is dit neergelegd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte.[41] Immers op dat niveau doen de opgaven en de effecten zich voor. Ook de nieuwe omgevingswet past in deze filosofie (zie ook kader 'de rol van de Omgevingswet bij krimp'). Het zijn de regionaal opererende overheden die de beschikbare instrumenten - planning, vergunningverlening, toetsing aan de Ladder voor duurzame verstedelijking - inzetten voor een goede ruimtelijke ordening. Daarbij wordt steeds vaker gekozen voor een rol en aanpak waarbij initiatieven van burgers en bedrijven cruciaal zijn en er wordt gedacht vanuit nieuwe gebiedsfuncties en flexibele bestemmingsplannen. Belangrijk is verder dat steden en landelijke gebieden elkaar wederzijds versterken. Zij zijn veelal onderdeel van hetzelfde ruimtelijk-economische netwerk en dragen beide bij aan de economische vitaliteit van een regio (zie ook kader 'Slagkracht krimpende ommeland en groeiende stad'). Dit is ook één van de uitgangspunten van de Agenda Stad, die zich niet enkel op de Randstad en de grote steden richt, maar op de versterking van het hele polycentrische stedelijke netwerk van Nederland in onderlinge samenhang, door het benutten van elkaars complementariteit en een goede verbinding tussen stad en ommeland.[42]

In 2014 signaleerde Alterra dat er in het landelijk gebied een aanzienlijke leegstand te verwachten is van agrarische bedrijfsgebouwen.[43] Op basis van een globale inventarisatie verwacht Alterra in 2030 32 miljoen m^2 aan leegstand waarvan na hergebruik en transformatie 15 miljoen m^2 blijvend leeg zal staan. De overblijvende bedrijven worden steeds groter qua schaal en er worden nog steeds

---

[40] P. Tordoir e.a., *De veranderende geografie van Nederland. De opgaven op mesoniveau* (maart 2015).
[41] Ministerie van Infrastructuur en Milieu , Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (maart 2012).
[42] Kamerstukken II, 2014/2015, 31 757, nr. 74, p. 3-4.
[43] Alterra, *Vrijkomende agrarische bebouwing in het landelijk gebied* (maart 2014).

agrarische bedrijfsgebouwen bij gebouwd. Een sloopopgave lijkt onontkoombaar. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het ministerie van IenM voeren in 2016 een verkenning uit waarin de opgaven ook kwalitatief worden bezien, en oplossingsrichtingen voor belanghebbenden worden geïnventariseerd. Daarbij zal ook een netwerk worden opgebouwd om uitwisseling van kennis en ervaringen te bundelen.

LANDELIJK | Slagkracht krimpende ommeland en groeiende stad
De ministeries van BZK en IenM hebben Platform31 in 2015 een verkenning laten uitvoeren naar de relatie tussen het krimpende ommeland en de groeiende stad. Een aantal vragen is nader verkend en in drie regio's (Oost-Drenthe, Krimpenerwaard en Noordoost en Noordwest Fryslân) is de praktijk verkend. De aanbevelingen betreffen het belang van een betere en meer indringende analyse over de samenhang tussen regio en stad, het maken van duidelijk keuzes en het belang van experimenteren en leren. De uitdaging voor krimp- en anticipeerregio's is om de ontbrekende factoren voor agglomeratievoordelen (massa en dichtheid) te compenseren of te kiezen voor andere strategieën, waaronder het versterken van de regionale samenwerking, het zoeken naar complementariteit, werken aan differentiatie, aanpassen van voorzieningen en het werken aan responsiviteit en kenniscirculatie. De inzichten uit de verkenning kunnen gebruikt worden om de samenwerkingsafspraken tussen de regio's en de Rijksoverheid verder te concretiseren. De regio Noordoost Fryslân en de provincie Fryslân zetten in de Agenda Netwerk Noordoost (ANNO) II nadrukkelijk in op de verbinding tussen stad en platteland. Ook in Groningen en Drenthe is het thema 'samenwerking regio en stad' geagendeerd. Daarnaast kunnen de inzichten worden benut voor de Nationale OmgevingsAgenda, de Nationale Omgevingsvisie en de regionale MIRT gebiedsagenda's.

> meer informatie: Slagkracht krimpende ommeland en groeiende stad, Platform31, november 2015

Aandachtspunten in wet- en regelgeving
Er is vanuit de regio's een beperkt aantal knelpunten in wet- en regelgeving ingebracht ten aanzien van het landelijke ruimtelijk beleid. Wel valt op dat regio's en gemeenten zoeken naar innovatieve aanpakken om bijvoorbeeld het percentage leegstaand vastgoed te verlagen. Zo zijn er wensen geuit om financiële prikkels mogelijk te maken om eigenaren van leegstaand vastgoed te stimuleren actiever na te denken over de toekomst van hun leegstaande panden.

In diverse regio's wordt aandacht gevraagd voor de relatie tussen erfgoed en krimp. Aandachtspunt hierbij is het feit dat herbestemming in krimpende gebieden lastiger is vanwege de programmatisch beperktere herbestemmingmogelijkheden. Ook de regelgeving in relatie tot bijvoorbeeld (Rijks)monumenten zou in sommige gevallen te stringent zijn en herbestemming frustreren. Op dit vlak wordt meer experimenteerruimte gevraagd.

Belangrijkste acties en aanpakken
Gemeenten, regio's en provincies spelen een centrale rol in de aanpak van ruimtelijke implicaties als gevolg van krimp. De specifieke lokale situatie is daarbij leidend met als gevolg dat hier op verschillende manieren invulling aan wordt gegeven. Zo wordt er bijvoorbeeld in provinciale omgevingsplannen rekening gehouden met de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen in het licht van bevolkingsdaling. Ook zijn diverse gemeenten en regio's aan de slag met het actief schrappen van plancapaciteit en het experimenteren met nieuwe vormen van ruimtelijke ordening niet meer gericht op een groeiende, maar op een krimpende vraag naar ruimte.

Ook op kleinere schaal wordt er onderzocht hoe er slim en effectief kan worden gewerkt aan het terugdringen van leegstand in verschillende soorten vastgoed. Heel specifiek wordt er in de Achterhoek een experiment uitgevoerd waarbij wordt gekeken of er meer gebiedsgericht kan

LANDELIJK | De rol van de Omgevingswet bij krimp
De aanpak van de krimpproblematiek vergt een instrumentarium dat mogelijkheden biedt om rekening te houden met lokale en regionale verschillen en flexibel kan worden toegepast. Via de aanstaande Omgevingswet en bijbehorende algemene maatregelen van bestuur wordt hierin voorzien wat betreft het beleid voor de fysieke leefomgeving. De Omgevingswet neemt belemmeringen voor de transitie van krimp- en anticipeerregio's weg en geeft meer bestuurlijke afwegingsruimte voor het maken van keuzes. Via het gemeentelijk omgevingsplan kan meer ruimte worden geboden voor de transitie van functies in gebieden door de mogelijkheid om niet gerealiseerde bestemmingen na een bepaalde termijn zonder planschade weg te nemen. Door aanpassing van de regeling voor grondexploitatie wordt de mogelijkheid geboden om dit pas te bezien bij de concrete aanvraag van een omgevingsvergunning. Ook het schrappen van de actualisatieplicht van tien jaar zoals deze nu geldt voor het bestemmingsplan en van de verplichting om aan te tonen dat nieuwe functies binnen tien jaar worden gerealiseerd, kan bijdragen aan de aanpak van de krimpproblematiek. In praktijk werken verschillende gemeenten nu al met de functionaliteiten van het omgevingsplan en maken zij een bestemmingsplan met een verbrede reikwijdte.

> meer informatie: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/omgevingswet/inhoud

worden omgegaan met het afstoten van leegstaand kantorenvastgoed door het onderzoeken van herverkavelingsmogelijkheden (zie ook kader 'Experiment Winterswijk'). De pilot huisvesting niet-EU studenten in Parkstad, die in 2016 start, heeft als doel leegstaand vastgoed in Parkstad in te zetten voor de huisvesting van niet-EU studenten, die in Aken moeilijk een kamer kunnen vinden. Hiervoor hebben de minister voor Wonen en Rijksdienst en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie nauw overleg gevoerd met de regio Parkstad, de gemeente Kerkrade en de Duitse universiteit RWTH.

Gelet op de primaire verantwoordelijkheid van provincies en gemeenten ten aanzien van ruimtelijk beleid, ziet de Rijksoverheid voor zichzelf een meer faciliterende rol weggelegd, waarbij de andere overheden vooral door middel van kennisoverdracht ondersteund worden. Hiervoor wordt een generiek instrumentarium ingezet, waarvan ook krimp- en anticipeergebieden gebruik kunnen maken. Zo zijn bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) het Expertteam transformatie en de Juridische Expertpool Planschade (JEP) ondergebracht, beide bekostigd door de Rijksoverheid en bedoeld om gemeenten en andere belanghebbenden op maat te kunnen adviseren.[44] Dit is een voorbeeld van de faciliterende rol van de Rijksoverheid ten aanzien van ruimtelijk beleid. In de Kantorentop en in het kader van de Retailagenda werken marktpartijen en overheid samen aan de aanpak van leegstand om te komen tot betere marktwerking (zie ook paragraaf 3.2.5.1).

Daarnaast speelt de Rijksoverheid in op specifieke vragen in krimp- en anticipeergebieden ten aanzien van ruimtelijke transformatie. Het ministerie van IenM voert samen met anticipeerregio's een kennisprogramma uit dat specifiek op ruimtelijke transformaties is gericht. Samen met de regio Hoeksche Waard wordt een pilot gedaan met als doel het verbinden van bottom up initiatieven aan gezamenlijk benoemde gebiedswaarden, waardoor waardenketens ontstaan. De Internationale Bau Ausstellung Parkstad (2015-2020) is een interessant instrument waarmee Parkstad de ruimtelijke transformatie van de regio een impuls wil geven (zie ook kader 'IBA Parkstad').

Een ander voorbeeld is het kennisprogramma "van Onderop" dat het ministerie van IenM samen met de RCE uitvoert. Dit kennisprogramma is bedoeld voor zowel initiatiefnemers als professionals die betrokken zijn bij herbestemming, herontwikkeling of sloop/nieuwbouw van (monumentale) gebouwen of de herinrichting van de openbare ruimte in krimp- en anticipeerregio's. Initiatiefnemers die bezig zijn met ruimtelijke transformaties worden (wanneer daar behoefte aan is) met elkaar in

[44] Zie: www.rvo.nl/transformatie, resp. www.rvo.nl/jep.

contact gebracht via een nader te bepalen tweetal zogenaamde “Dorpenlabs” om van elkaar te leren en op een speciale website worden innovatieve initiatieven landelijk in de spotlight gezet. Professionals en ambtenaren die willen bijdragen aan ruimtelijke transformaties in krimp- en anticipeerregio’s kunnen via een drietal zogenaamde “Dorpenacademies” van elkaar leren hoe men vanuit een faciliterende rol kan bijdragen aan (lokale) initiatieven.[45]

PARKSTAD | IBA Parkstad
Tot 2020 functioneert IBA Parkstad als laboratorium en is het een motor voor vernieuwende ideeën en toonaangevende projecten. IBA Parkstad staat voor de transformatie en transitie van Parkstad en moet de aanzet geven voor een structureel beter woon-, werk- en leefklimaat. Belangrijk uitgangspunt is dat Parkstad een attractieve regio blijft, dynamisch en met veel veerkracht. Tijdens de slotmanifestatie in 2020 worden de projecten tentoongesteld. De IBA aanpak heeft hiermee de potentie om uit te groeien tot een instrument dat ook elders in Nederland bruikbaar kan zijn.

> meer informatie: www.iba-parkstad.nl

Ook wordt in 2016 een ‘Handreiking Krimp & Erfgoed’ gepubliceerd waarin voor bestuurlijke portefeuillehouders (ruimte, vastgoed & economie, sociaal, etc.) een toolkit samengesteld wordt hoe om te gaan met erfgoed.

Op 15 december 2015 heeft de minister van IenM het Ontwerpteam (O-team) gelanceerd. Iedereen die lokaal op zoek is naar een oplossing voor een ruimtelijke opgave, kan aankloppen bij dit expertteam. Burgers, maatschappelijke organisaties en overheidsinstanties worden uitgenodigd om hun opgaven in te dienen via www.oteam.nl. Het O-team helpt bij concrete en complexe ruimtelijke opgaven. Bijvoorbeeld in gebieden waar het aantal bewoners afneemt of bij lokale opgaven rond klimaat en energie. Het O-team zet de kracht van ontwerp in om samen met de betrokken partijen de opgave te analyseren. Het team denkt mee en helpt met het verkennen van concrete, toepasbare en innovatieve oplossingen.

ACHTERHOEK | Experiment Winterswijk
Het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) heeft in de krimpregio Achterhoek sinds 2007 een voormalig belastingkantoor in Winterswijk in de verkoop. Door de marktomstandigheden, omvang en ligging van het pand zijn de verkoopkansen nihil. Het RVB heeft daarom besloten de afstoot van het pand op een experimentele wijze vorm te geven door herverkaveling van vastgoed door vastgoedeigenaren. Het doel van de herverkaveling is om het minst aantrekkelijke vastgoed onderaan de keten te slopen. Door het weghalen van overtollige m^2 vastgoed wordt de leefbaarheid binnen de gemeente versterkt. Het RVB heeft samen met de gemeente en met medeweten van de provincie een samenwerkingsovereenkomst gesloten. De investering van de Rijksoverheid in deze herverkaveling is de inbreng van het kantoor vermeerderd met de duurzame sloopkosten.
Naar aanleiding van deze exercitie is eind 2015 geconcludeerd dat er voor het voormalige belastingkantoor geen nieuwe functie is gevonden. Het pand zal daarom gesloopt worden (2016) zodat de incourante vierkante meters aan de markt worden onttrokken en de vraag zich op de juiste plekken concentreert. De grond wordt hierna overgedragen aan de gemeente Winterswijk, waarbij een meerwaarde clausule is opgenomen om eventuele staatssteun te vermijden.

[45] Website Van Onderop, bottom-up transformatie in krimpgebieden, www.vanonderop.ruimtevolk.nl

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken

- De RCE en het ministerie van I&M voeren in 2016 een verkenning uit waarin de sloopopgave van agrarische bedrijfsgebouwen kwalitatief wordt bezien en oplossingsrichtingen voor betrokken stakeholders worden geïnventariseerd.
- Parkstad gaat in samenwerking met de Provincie Limburg en met ondersteuning van de JEP een risicomodel uitwerken ter verkleining van de privaatrechtelijke risico's bij het schrappen van bouwplannen.
- Zeeuws-Vlaanderen gaat ten aanzien van leegstand aan de slag met een inventariserend onderzoek naar cultuurhistorisch en ander (maatschappelijk-) vastgoed en het ontwerpen van kansrijke oplossingsstrategieën.
- Achterhoek gaat aan de slag met de aanpak van leegstaand maatschappelijk, zakelijk en agrarisch vastgoed in samenhang met leefbaarheid en het opstellen van een regionaal afwegingskader.
- Midden-Limburg is bezig met het prioriteren van plannen op basis van het zeefmodel uit de structuurvisie. Gelijktijdig worden in bestemmingsplannen concrete plannen aangepast of geschrapt.

3.2.2.2 mobiliteit en bereikbaarheid



Duiding van de problematiek en rode draden
Adequate vervoersmogelijkheden en bereikbaarheid van voorzieningen leveren in krimp- en anticipeerregio's een belangrijke bijdrage aan het behoud van leefbaarheid en economische veerkracht. Door wijzigingen in het voorzieningenniveau en de voorzieningenstructuur, als gevolg van onder andere bevolkingsdaling, wordt de bereikbaarheid van deze voorzieningen belangrijker.

Aandachtspunten in wet- en regelgeving
Hoewel de regelgeving al veel flexibiliteit biedt, wordt regelgeving bij het zoeken naar nieuwe openbaar vervoersoplossingen nog dikwijls als belemmerend ervaren, (zie ook 'belangrijkste acties en aanpakken'). Vernieuwende initiatieven voor kleinschalig doelgroepenvervoer (bijvoorbeeld de Buurtbus, de Wensbus of Mienskip in Noordoost Friesland) vragen om creatieve inzet van bewoners.

Belangrijkste acties en aanpakken
Regionaal openbaar vervoer en het realiseren van regionale bereikbaarheid zijn belangrijke taken van de provincies: zij hebben hiervoor de wettelijke bevoegdheden en de financiële middelen. Er worden op dit vlak ook regionale initiatieven ontplooid waarbij geregeld de samenwerking wordt gezocht met de Rijksoverheid. In het kader van de samenwerkingsagenda's bevolkingsdaling hebben regio's vragen, wensen en signalen over infrastructuur, vervoer- en mobiliteit aan de Rijksoverheid voorgelegd. De Rijksoverheid is gevraagd om actief mee te denken over en ondersteuning te verlenen bij de uitwerking van diverse mobiliteitsvraagstukken. Het ministerie van IenM staat hier positief tegenover en denkt op diverse terreinen actief mee. Enerzijds neemt IenM deel aan reguliere vervoers- en mobiliteitsoverleggen over investeringsbeslissingen met de regio, zoals het MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) en de regionale Openbaar Vervoer (OV)- en spoortafels. Daarnaast heeft de staatssecretaris van IenM in mei 2015 aangekondigd waar nodig experimenteerruimte te creëren in de taxi- en OV- regelgeving. Dit met als doel de samenhang tussen taxivervoer en OV te vergroten, vooral daar waar de mobiliteit van de reiziger onder druk staat door het vervallen van openbaar vervoer lijnen.

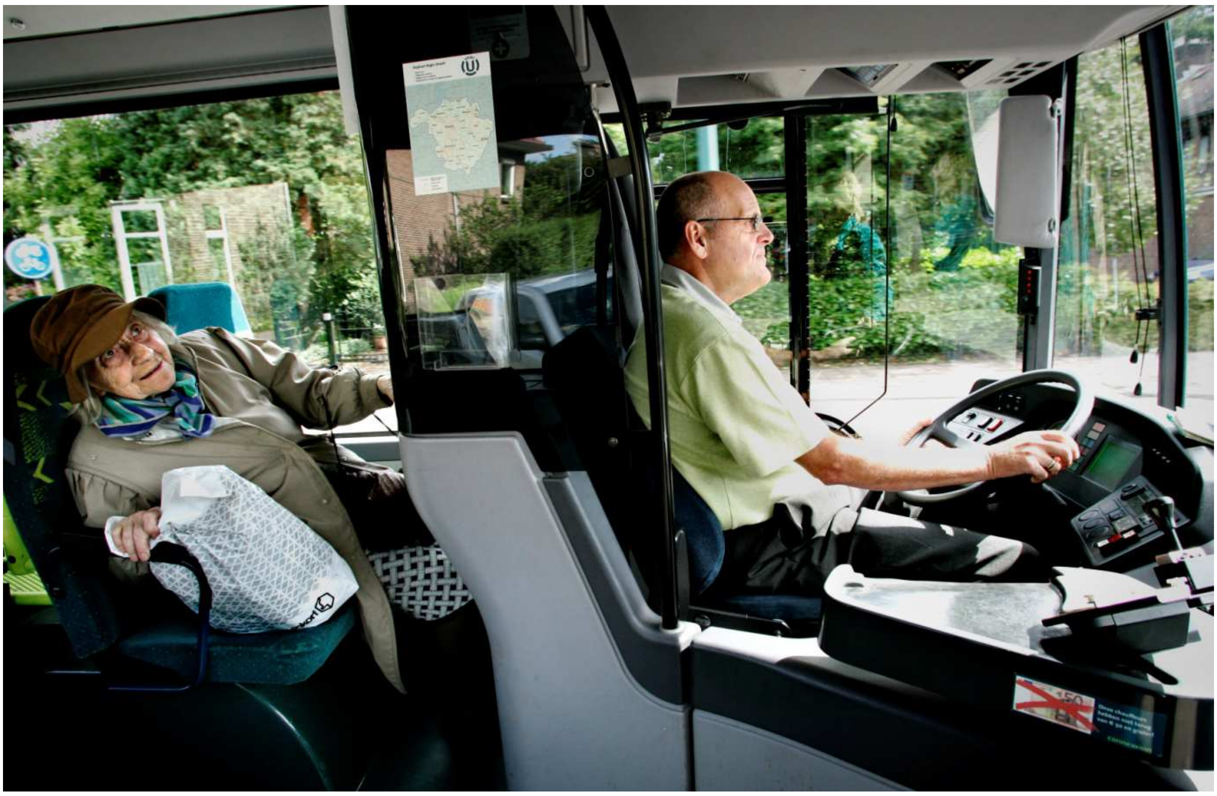
De Wet Personenvervoer (hierna: WP2000) ziet met name op het reguleren van vervoersmodaliteiten, zoals eisen aan OV, besloten busvervoer en taxivervoer. Deze regelgeving legt beperkte eisen op aan voertuig, chauffeur en ondernemer. Daarnaast geeft de WP2000 een kader voor concessieverlening van het openbaar vervoer. De regelgeving is flexibel opgesteld en biedt veel ruimte voor uitzonderingen. De verschillende vervoersstromen, zoals bijvoorbeeld openbaar vervoer, leerlingenvervoer en vervoer in het kader van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO), worden veelal geregeld via privaatrechtelijke contracten. Bij contractvervoer is de gemeente de contracterende partij, terwijl bij openbaar vervoer de provincie de concessieverlener is. Hierin is de Rijksoverheid geen partij.

Indien de flexibiliteit van de Wet personenvervoer toch nog ontoereikend blijkt om tegemoet te komen aan de mobiliteitsbehoefte van de reiziger, is het ministerie van IenM bereid mee te denken. Bijvoorbeeld bij het inbouwen van flexibiliteit in bestaande of nieuw af te sluiten contracten. Europese regelgeving, veiligheid en diverse juridische uitgangspunten vormen daarbij het kader waarbinnen geopereerd moet worden.

Mobiliteit is in diverse regio's een belangrijk en terugkerend thema, waarbij met name de provincies een belangrijke rol pakken. Onder andere de Zuid-Limburgse krimpregio's en de Achterhoek blijven bij de Rijksoverheid aandacht vragen voor het belang van goede grensoverschrijdende OV-verbindingen. Een voorbeeld hiervan is de Spoorverdubbeling tussen Heerlen en Herzogenrath om directe verbinding tussen Eindhoven en Aken mogelijk te maken. Over grensoverschrijdende OV-verbindingen is regelmatig en intensief overleg waarbij inmiddels concrete afspraken zijn gemaakt. Zo zullen met ingang van 2017 de regionale verbindingen Arnhem-Dusseldorf, Maastricht-Heerlen-Aken en Hengelo-Rheine Bielefeld op basis van langdurige en toekomstvaste contracten binnen concessies zijn gerealiseerd. [46]

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken:

- Alle gemeenten in Groningen en Drenthe maken deel uit van de projectorganisatie Publiek Vervoer, waarin (zoveel mogelijk) al het Publiek vervoer vanaf 2018 (openbaar vervoer, WMO-vervoer, leerlingen vervoer, AWBZ vervoer) wordt georganiseerd. De beide provincies ondersteunen via het OV bureau Groningen-Drenthe de gemeenten daarbij.
- In Gelderland is de Samenwerkingsovereenkomst basismobiliteit 2017-2019 afgesloten en de uitvoering OV-regiotaxi aan de Achterhoek gemandateerd.
- De regio Noordoost Fryslân gaat in samenwerking met de provincie Fryslân aan de slag met de verdere ontwikkeling van de Mobiliteitscentrale.
- De regio Noord-Nederland en de Rijksoverheid voeren een MIRT-Onderzoek ("Anders Benutten") uit naar (betaalbare) bereikbaarheid van bovenlokale voorzieningen in anticipeer- en krimpregio's.



[46] Kamerstukken II, 2014/2015, 32 851, nr. 17.

3.2.3 Onderwijs



Onderwijs behoort tot de voorzieningen waar bevolkingsdaling als eerste zichtbaar en voelbaar wordt. "Ontgroening" (het afnemen van het aandeel jongeren als gevolg van een afname van het geboortecijfer) wordt eerst merkbaar in het primair onderwijs, en daarna in het voortgezet onderwijs en ander vervolgonderwijs. Deze leerlingendaling komt overigens in het hele land voor. In deze paragraaf komt de problematiek van leerlingendaling aan de orde, alsmede de aandachtspunten in wet- en regelgeving en de belangrijkste acties en aanpakken. Diploma-erkenning en buurtalen komen aan de orde in paragraaf 3.2.5.3 over grensoverschrijdende arbeidsmarkt.

Duiding van de problematiek en rode draden

Het aantal leerlingen daalt in Nederland met één procent per jaar als gevolg van het afnemend aantal geboorten. Door migratie van kleine naar grotere plaatsen, zijn er gebieden waar de leerlingendaling fors oploopt, soms tot tientallen procenten in 10 à 15 jaar. Het gevolg is dat in het primair onderwijs in de afgelopen vier jaar circa 100 scholen per jaar zijn gesloten. In het voortgezet onderwijs komt als er geen maatregelen worden genomen, in verschillende regio's het voortbestaan van vakopleidingen als techniek onder druk te staan of neemt de keuzevrijheid binnen opleidingen af. Om ook in de toekomst overal in Nederland onderwijs aan te kunnen bieden dat kwalitatief goed is, dat aansluit op de keuzes van leerlingen en dat niet op te grote afstand is, zou het goed zijn als schoolbesturen samen en in overleg met gemeenten een plan maken voor een toekomstig onderwijsaanbod. Voor het slagen van een regionaal plan is het essentieel gemeenten in een vroeg stadium te betrekken zodat er een breed gedragen plan komt. Verwachtingen en wensen van scholen moeten passend zijn bij de mogelijkheden van gemeenten.

Aandachtspunten in wet- en regelgeving

Het blijkt dat schoolbesturen in primair en voortgezet onderwijs zich nog steeds niet voldoende bewust zijn van de gevolgen van leerlingendaling. Ook zijn er gemeenten die de omvang van leerlingendaling onderschatten. Er is samenwerking nodig, gericht op regionaal maatwerk. De Rijksoverheid probeert regionale samenwerking te bevorderen door belemmeringen weg te nemen, te zorgen voor de juiste prikkels in de bekostiging en de regelgeving en door ondersteuning van de schoolbesturen in de onderlinge samenwerking en in de samenwerking met gemeenten. Bij de uitvoering van plannen lopen besturen tegen beperkingen in de regelgeving aan. Zo is er behoefte aan aanpassing van de regels, aan experimenteerruimte en aan wijziging in de bekostigingsprikkels.

Er is specifieke aandacht nodig voor een volledig aanbod van voortgezet onderwijs in krimpregio's, met name voor de vakopleidingen. Zo zijn technische opleidingen in vmbo en mbo relatief duur en komt bij dalende leerlingenaantallen de financiering onder druk te staan. Dit kan gevolgen hebben voor de aansluiting op de arbeidsmarkt. Het wegnemen van belemmeringen voor de samenwerking tussen mbo-scholen onderling en mbo- en vmbo-scholen, zoals de btw-heffing en de 50% regelgeving, kan daarbij ondersteunen. Deze 50 % regelgeving houdt in dat leerlingen in het voortgezet onderwijs maximaal 50 % van de cursusduur op een andere school mogen volgen.

De macrodoelmatigheid binnen het mbo wordt stevig aangepakt, zowel met wetgeving als door regionale samenwerking tussen scholen onderling en tussen onderwijs en bedrijfsleven. In de regio's waar het mbo al met krimp te maken heeft, krijgt deze aanpak een extra impuls.

ACHTERHOEK | Inzet van een procesbegeleider leerlingendaling
In de Achterhoek komt door de dalende geboortecijfers het voortbestaan van tientallen basisscholen onder druk te staan. Om een optimale spreiding van het primair onderwijs te realiseren is een procesbegeleider leerlingendaling aangesteld. Met behulp van de transitieatlas heeft hij gewerkt aan bewustwording bij lokale betrokkenen en heeft hij criteria en scenario's verkend voor het primair onderwijs.

In 2014 hebben vertegenwoordigers van gemeenten, schoolbesturen, dorpsbelangenorganisaties, regio, provincie en Rijksoverheid zich uitgesproken over criteria die van belang zijn bij het aanpakken van de gevolgen van de ontgroening voor de voorschoolse voorzieningen en het basisonderwijs. De toepassing van de criteria maakt de gevolgen van de verschillende keuzes met behulp van scenario's op landkaarten door middel van de transitieatlas inzichtelijk. Die kaarten kunnen als onderlegger dienen bij de besluitvormingsprocessen die schoolbesturen en gemeenten moeten doorlopen om in gezamenlijkheid te komen tot een goede spreiding van deze voorzieningen over de regio. Intussen zijn diverse gemeenten aan de slag met het opstellen van 'vlekkenplannen' en is men op een aantal plaatsen begonnen met de uitvoering.

Ook wordt vanuit meerdere regio's gevraagd om verruiming van de mogelijkheden om kinderopvang te organiseren in relatie tot de school. Een ander voorbeeld betreft de vorming/huisvesting van integrale kindcentra. In het boek Kindcentra 2020[47] zijn knelpunten in de huidige systematiek op een rij gezet, onder andere de onzekerheid voor het kinderopvangdeel van de huisvesting (Vorderingsrecht artikel 107 Wpo) en de verschillende inrichtingseisen.

Belangrijkste acties en aanpakken
Om bewustwording en regionaal maatwerk bij schoolbesturen en gemeenten te bevorderen, zorgt de Rijksoverheid voor informatie-uitwisseling, prognosemodellen, kennisverrijking over mogelijke oplossingen binnen wet- en regelgeving en een helpdesk. Accountmanagers van het ministerie van OCW staan in contact met de regio's, versterken het urgentiebesef, denken mee over oplossingsrichtingen en signaleren knelpunten in wet- en regelgeving die moeten worden aangepakt. Om de samenwerking te bevorderen stelt de Rijksoverheid tijdelijk geld beschikbaar aan schoolbesturen om regionale procesbegeleiders aan te stellen. Met behulp van de transitieatlas (een interactief dialooginstrument) wordt zichtbaar gemaakt wat de gevolgen zijn van bepaalde keuzes voor het toekomstige onderwijsaanbod. Ook de gemeenten hebben in de samenwerking een belangrijke rol in verband met het huisvestingsplan voor de scholen en het leerlingenvervoer. Daarom worden speciale bijeenkomsten voor gemeenten georganiseerd. Veel informatie is te vinden op de website www.leerlingendaling.nl.

De voorbereiding van de aanpassing van relevante wet- en regelgeving is gestart. De fusietoets in het primair en voortgezet onderwijs houdt inmiddels rekening met krimp. Toch wordt de fusietoets ook na de aanpassingen nog steeds als een belemmering ervaren bij de samenwerking in de regio's, zoals ook wordt opgemerkt in de initiatiefnota 'Krimp in het voortgezet onderwijs –van kramp naar kans' van Kamerlid Straus.[48] Onlangs hebben de bewindslieden van OCW een brief aan de Tweede Kamer gestuurd over de evaluatie van de fusietoets.[49]

In de planning staat dat de vorming van de samenwerkingsschool wordt vereenvoudigd, evenals de verandering van de denominatie van een school en het verplaatsen van een school in het primair onderwijs. Het wordt voor gemeenten makkelijker om met een aparte opheffingsnorm te werken in de dunbevolkte delen van de gemeente. Er komt een wettelijke verplichting voor de medezeggenschapsraad om de achterban te betrekken bij sluiting en fusie. De positie van ouders wordt versterkt door voorlichting en procedurebeschrijvingen.

[47] VNG, *Kindcentra 2020 een realistisch perspectief* (Den Haag, 2015)
[48] Kamerstukken II, 2014/2015, 34 226, nr. 1 en 2.
[49] Kamerstukken II, 2015/2016, 32 040, nr. 23.

GRONINGEN | Brede school in Appingedam
In Appingedam zijn in 2014 twee brede scholen in gebruik genomen, te weten Opwierde en Olingertil. Het gaat in beide gevallen om het samengaan van meerdere basisscholen, de peuterspeelzaal en de kinderopvang (dagopvang en BSO). Door deze samenwerking in één gebouw zijn geïntegreerde kindvoorzieningen in de wijken ontstaan voor kinderen in de leeftijd van 0-12 jaar. Beide schoolgebouwen zijn ontwikkeld in een publiek-private samenwerking met woningcorporatie Woongroep Marenland.

Ook de 50% regeling is aangepast. Leerlingen in het voortgezet onderwijs mogen hierdoor in plaats van maximaal 50% *per leerjaar* , maximaal 50% van hun *gehele opleiding* op een andere school volgen dan die waar zij staan ingeschreven. Ook zijn er pilots mogelijk gemaakt om te werken met gezamenlijke profielen in de bovenbouw van havo en vwo en sectoren in de theoretische leerweg van het vmbo en wordt het mogelijk een nevenvestiging te starten in een ander RPO[50]-gebied. Als scholen in het primair onderwijs fuseren, wordt het verlies aan kleine scholentoeslag gedurende zes jaar volledig gecompenseerd. Voor het voortgezet onderwijs is er een tijdelijke compensatieregeling (tot 2019) ingesteld voor het verlies van de vaste voet bij fusie.

Waar dat nodig is werkt het kabinet aan het vergemakkelijken van de samenwerking tussen voorschoolse voorzieningen en onderwijs. Daarbij zijn onder voorwaarden ook pilots en experimenten mogelijk. OCW is bereid een open gesprek aan te gaan over de mogelijkheden en de voorwaarden om tot samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs te komen.

Ook ten aanzien van onderwijs is regionaal maatwerk een voorwaarde. De regio’s verschillen in hun ambities en activiteiten op onderwijsgebied. Zo heeft de regio Oost-Drenthe als ambitie om bij dalende aantallen leerlingen kwalitatief goed en bereikbaar primair en voortgezet onderwijs optimaal te houden. Daartoe wordt onder meer, zoals in veel regio’s, een regionaal procesmanager ingezet. Aandachtspunten zijn onder meer: meer Duitse taal in het onderwijs en zowel grensoverschrijdende diploma-erkenning als stageovereenkomsten.

Ook de provincies verschillen in hun rolinvulling. De provincie Drenthe heeft een provinciale ‘Regiegroep Onderwijs en Krimp’. Leden zijn wethouders en voorzitters van schoolbesturen. Deze regiegroep stuurt de twee regionale procesmanagers in Drenthe aan. Er wordt onderzoek geïnitieerd naar de problematiek van leegstaande schoolgebouwen en mogelijke herbestemming. Drenthe heeft op provinciaal niveau bovendien een werkgroep onderwijskwaliteit en een onderwijsmonitor. Daarnaast heeft de provincie onder meer met het onderwijsveld een gedetailleerde analyse gemaakt van de gevolgen van de leerlingendaling en kansrijke strategieën ontwikkeld. Er worden expertmeetings georganiseerd en de mogelijkheden van mobiliteitscentra worden onderzocht.

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken

- In Noordwest Fryslân is het project O3 in ontwikkeling, waarin onderwijsinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties samenwerken om leerlingen uit de regio naar werk met toekomstmogelijkheden te begeleiden. Dit project is van belang om kansen te bieden aan jongeren en hen te behouden voor de regio, mismatch op de arbeidmarkt te voorkomen en economische vitaliteit te bevorderen.
- In Zuid-Limburg wordt ingezet op verbetering van de betaalbaarheid en de kwaliteit in het techniekonderwijs door o.a. samenwerking in het mbo en het vmbo in zogenaamde vmbo/2 trajecten. Dit alles met als doel de opleiding beter te laten aansluiten op de beschikbare banen in de regio.

[50] Regionaal plan onderwijsvoorzieningen.

- Zeeuws-Vlaanderen ondersteunt financieel de start van zogenaamde startgroepen voor een aantrekkelijk aanbod voor 0-12-jarigen. Dit draagt bij aan een optimale ontwikkeling van kinderen en vormt een programmatisch en financieel aantrekkelijk alternatief voor de gratis school/kinderopvang in Vlaanderen (vanaf 2,5 jaar).
- Het ministerie van OCW brengt de vier vmbo opleidingen met 35 afdelingen terug naar 10 profielen om bij dalende aantallen leerlingen een werkbare situatie te houden. Dit is een eerste stap. Op basis van verdere analyses worden vervolgscenario's ontwikkeld.
- Voor het oplossen van praktische belemmeringen (in de samenwerking) binnen het mbo maakt het ministerie van OCW diverse vormen van samenwerking mogelijk in krimpgebieden.[51] Zo wordt bijvoorbeeld een samenwerkingscollege mogelijk gemaakt. Dit houdt een samenwerking in van twee of meer instellingen voor het aanbieden van (clusters) van opleidingen.

ZEELAND | Campus Zeeland

In het nieuwe collegeprogramma van de provincie Zeeland zijn de ambities van 'Campus Zeeland' opgenomen. Ondernemers, onderwijs en overheden moeten samen aan de slag om de Zeeuwse kennisinfrastructuur op een hoger niveau te brengen. De Onderwijsautoriteit Zeeland is gevraagd om in de aanloopfase de implementatie en realisatie van de Campus te ondersteunen. Dit wordt het eerste jaar bekostigd door de ministeries van OCW en EZ.

Op dit moment wordt gewerkt aan de toekomst van het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ), Imares in Zeeland (strategisch en toegepast wetenschappelijk marien ecologisch onderzoek), het Roosevelt Study Center, aan de kansen van het Centrum Onderwijs Excellentie, het BètaCollege en de inrichting van kennis- en innovatietafels. In vervolg hierop worden de bijbehorende ambities uitgewerkt door kwartiermakers en de contacten gelegd met de Rijksoverheid en Europa om mogelijkheden van deze plannen te bespreken.



[51] Kamerstukken II, 2015/2016, 31 524, nr. 256.

3.2.4 Zorg en ondersteuning



Bevolkingsdaling gaat vaak gepaard met vergrijzing en ontgroening en leidt daarmee tot een andere zorgvraag. Daarnaast zijn de meeste krimp- en anticipeerregio's relatief dunbevolkt waardoor er voor zorgaanbieders sprake is van relatief hoge reiskosten bij zorg aan huis en andere nadelen. Hierdoor kan het (zorg)voorzieningenniveau in kwantiteit dalen, wat een negatief effect kan hebben op de kwaliteit van de zorg.

Duiding van de problematiek en rode draden

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) concludeert dat de gezondheid van inwoners van de meeste krimpregio's minder goed is dan de gezondheid van inwoners van de rest van Nederland[52]. Verklaringen voor de gezondheidsachterstand tussen krimpregio's en de rest van Nederland zijn het wegtrekken van de gezondere bevolking (selectieve migratie) en vooral de minder gunstige sociaaleconomische positie van de krimpregio's. Bij correctie voor achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, opleidingsniveau en inkomen, verdwijnt het verschil in gezondheid. Krimpregio's hebben te kampen met een meer dan gemiddeld vergrijzende bevolking, relatief veel chronisch zieken, veel inwoners met een lage sociaal economische status (SES) en relatief veel functioneel analfabetisme.

De meeste ouderen blijven het liefst zo lang mogelijk zelfstandig wonen. Met de hervorming van de langdurige zorg en de decentralisatie van delen van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) (nu Wet Langdurige Zorg, Wlz) sluit het overheidsbeleid hierbij aan. Het 'langer thuis wonen' is een gedeelde opgave voor bewoners, gemeenten, zorgverzekeraar, zorgaanbieders, corporaties en welzijnsorganisaties. De extramuralisering kan tot leegstaand zorgvastgoed leiden. In krimpgebieden kan het lastiger zijn hier een alternatieve bestemming voor te vinden. Immers, deze leegstand telt op bij al het andere leegstaand vastgoed (zie ook paragraaf 3.2.2). Het aanjaagteam Langer Zelfstandig Wonen komt in de eerste helft van 2016 met een eindrapport en aanbevelingen. Aan de hand daarvan bekijkt de staatssecretaris van VWS of aanvullende acties nodig zijn. Bovendien hebben voorzieningen in bijvoorbeeld een verzorgingstehuis soms een lokale functie en raakt een sluiting hiervan daardoor niet alleen de bewoners en het personeel maar ook de inwoners uit de omgeving.

De zorg en ondersteuning kan in landelijke gebieden ook een extra uitdaging zijn gelet op het gebied dat zorgaanbieders moeten bestrijken. Zo geven enkele aanbieders aan dat de landelijk vastgestelde vergoedingen die zorgpartijen ontvangen van verzekeraars voor zaken als het aantrekken van steunkousen in landelijke gebieden de kosten ten gevolge van de extra lange reistijden niet dekken. Op basis van hun zorgplicht zijn zorgverzekeraars er echter verantwoordelijk voor om te zorgen dat er voor hun verzekerden voldoende verzekerde zorg beschikbaar is.

Belangrijk aandachtspunt in diverse krimp- en anticipeerregio's is de beschikbaarheid van huisartsenzorg, omdat vooral jonge huisartsen hun heil zoeken in (met name) de Randstad en omdat, het beroep op de huisarts in krimpgebieden toeneemt door de meer dan gemiddeld vergrijzende bevolking, die bovendien steeds langer thuis woont.
Voor de verpleeghuiszorg kan de bestaande zorginfrastructuur aanpassing behoeven in zowel grootte als de ligging van de locaties. Daarbij zijn het aanbod van gekwalificeerd personeel en de exploiteerbaarheid van een locatie op de lange termijn van belang.

[52] A. Verweij en F. van der Lucht, *Gezondheid in krimpregio's. Verdiepingsstudie*. RIVM Briefrapport 270742001/2014.

Een ander belangrijk aandachtspunt is bereikbaarheid van voorzieningen. Sluiting van ziekenhuizen en opkomst van anderhalve lijnsvoorzieningen waarbij voorzieningen rond eerste en tweede lijn worden geconcentreerd in krimpregio's, vragen om alternatieve mogelijkheden om bereikbaarheid te organiseren. De mogelijkheden van openbaar vervoer zijn veelal beperkt. Op een slimmere manier moet geschakeld worden tussen private en publieke voorzieningen en vervoersstromen. Bereikbaarheid op afstand kan ook plaatsvinden met inzet via bijvoorbeeld beeldcommunicatie of e-healthapplicaties. Daarvoor is een geschikte ICT-breedbandinfrastructuur een randvoorwaarde.

Aandachtspunten in wet- en regelgeving
Net als in andere gebieden in Nederland starten bewoners op het platteland ook bewonersinitiatieven in reactie op wegvallende voorzieningen. Ook willen zij met en voor elkaar dienstverlening organiseren. Deze initiatieven starten veelal met een sterke welzijnsinslag (ontmoeting, klussendienst, preventie), maar soms ontwikkelen deze initiatieven zich door tot een zorgcoöperatie of stichting met een bredere zorg- of ondersteuningstaak. Een aantal regio’s, waaronder Groningen en Oost-Drenthe, geeft aan dat men tegen drempels aanloopt bij het realiseren van nieuwe initiatieven en voorzieningen (bijvoorbeeld zorgcoöperaties), ten behoeve van een betaalbare en toegankelijke zorg.

Belangrijkste acties en aanpakken
Het kabinetsbeleid is erop gericht de maatschappelijke ondersteuning en lichte zorg dichter bij burgers te organiseren en zwaardere en specialistische zorg te concentreren. Dit geldt voor alle gebieden in Nederland, dus ook voor krimp- en anticipeerregio’s. Daarnaast is het streven dat mensen met een zorg- en of ondersteuningsbehoefte langer zelfstandig kunnen blijven wonen. Dit is gebeurd door onderdelen van de AWBZ (nu WLZ) te decentraliseren en de Wmo 2015 in werking te laten treden.

Bij zorg, maatschappelijke ondersteuning en volksgezondheid zijn veel actoren betrokken, zoals gemeenten, zorgverzekeraars en zorgaanbieders. Vooral door samenwerking kunnen zij het optimale aanbod organiseren. Het kabinet stimuleert dit door, als daar in een bepaalde regio behoefte aan is, netwerkbijeenkomsten te organiseren. Dit is regionaal maatwerk. Dergelijke netwerkbijeenkomsten hebben in 2015 plaatsgevonden in Zeeland. In juli 2015 heeft de Commissie Toekomstige Zorg Zeeland het actieplan “Visie op zorg in Zeeland in 2025” gepresenteerd. Deze visie is geschreven vanuit het perspectief van de Zeeuwse burger en ondertekend door zorgaanbieders, zorgverzekeraars en de provincie Zeeland, en wordt momenteel uitgewerkt..
In 2016 legt de minister van VWS werkbezoeken af aan Oost-Groningen, de kop van Noord-Holland, Zuid-Limburg en Drenthe. Indien blijkt dat best practices en nieuwe initiatieven in krimp- of anticipeerregio’s belemmeringen door bijvoorbeeld wet- en regelgeving ondervinden, dan zal de minister van VWS actief mee zoeken naar oplossingen.

Het kabinet heeft een aantal maatregelen genomen gericht op vooral dunbevolkte (krimp- en anticipeer) gebieden. De criteria voor het ontvangen van een beschikbaarheidbijdrage voor de spoedeisende hulp en de acute verloskunde zijn aangepast. Verder is in de bekostiging voor de huisartsenzorg een aparte prestatietitel voor krimp opgenomen, zodat huisartsen en zorgverzekeraars in krimpregio’s afspraken over maatwerk kunnen maken. Daarnaast heeft de minister van VWS maatregelen getroffen om de relatief hoge kosten voor patiënten voor farmaceutische zorg in de avond, nacht en op zondag te beperken.[53]

Het thema wonen en zorg wordt in diverse krimp- en anticipeerregio’s opgepakt. Voorbeeld hiervan is de inzet van de provincie Drenthe. In de Werkagenda HLZ hebben de Drentse wethouders, de provincie Drenthe en het Zilveren Kruis afgesproken dit thema te verkennen om tot oplossingen te komen die bijdragen aan beschikbare en bereikbare zorg in Drenthe. Voorbeeld hiervan is het delen

[53] Kamerstukken II, 2015/2016, 29 247, nr. 216.

van informatie over vraag en aanbod en over de ruimtelijke-fysieke randvoorwaarden die langer zelfstandig wonen mogelijk maken (woningen, voorzieningen en zorgvastgoed).
In Noord-Nederland ondersteunt het Zorg Innovatie Forum, een initiatief van zevenentwintig zorgaanbieders, verzekeraars, instellingen uit het sociale domein, woningbouwcorporaties, kennisinstellingen en burgerinitiatieven, zijn partners bij innovaties rond zorgvernieuwing en krimp.

Er ontstaan ook allerlei burgerinitiatieven. Dit is een ontwikkeling die zich niet laat sturen en die vooral van onderop vorm moet krijgen. Vanuit de Rijksoverheid worden wel initiatieven gestart die het bieden van ruimte aan burgers ondersteunen. Zo zal er naar aanleiding van een motie die tijdens de begrotingsbehandeling is aangenomen[54] een inventarisatie worden gemaakt van de door burgerinitiatieven ervaren knelpunten en drempels en zal samen met betrokken partijen een agenda worden opgesteld met een aanpak van de knelpunten en drempels. Ook wordt er gewerkt aan een handreiking voor gemeenten en bewonersinitiatieven met betrekking tot de vraag hoe invulling moet worden gegeven aan het Right to Challenge in de Wmo.

In de aanpak van sociaal economische gezondheidsverschillen is in 2014 het Stimuleringsprogramma 'Gezond in…' van start gegaan. Dit programma richt zich op gemeenten om de problematiek rondom gezondheidsachterstanden lokaal en integraal aan te pakken. Het gaat hier om 164 gemeenten, die tot en met 2017 financiële middelen ontvangen. Ook een groot aantal krimp- en anticipeergemeenten ontvangt hiervoor financiële ondersteuning. Van het totaal beschikbare bedrag van 20 miljoen euro, gaat circa 6,5 miljoen euro naar gemeenten die behoren tot krimp- of anticipeerregio's.

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken:

- Tien dokters van de huisartsengroep Coevorden-Dalen willen een anderhalvelijnscentrum oprichten, waar huisartsenzorg (eerstelijnszorg) wordt gecombineerd met medisch specialistische zorg uit het ziekenhuis (tweedelijnszorg). Dit moet het werk en het vestigingsklimaat voor huisartsen aantrekkelijker maken en bijdragen aan het instandhouden van zorg op het vergrijzende en krimpende platteland. De provincie Drenthe heeft 50.000 euro subsidie beschikbaar gesteld om het plan uit te werken.
- In Oost-Drenthe worden de gezondheidsachterstanden in de Veenkoloniën aangepakt met een integrale regionale aanpak, in samenwerking met gemeenten, diverse partijen in de regio (waaronder zorgverzekeraars, commerciële partijen, zorgverleners) en bewoners. Deze aanpak kent een doorlooptijd van acht jaar en is in 2015 gestart. Hiermee wordt vanuit het ministerie van VWS invulling gegeven aan het amendement Wolbert om de gezondheidsachterstanden in de Veenkoloniën regionaal aan te pakken.
- De Friese Waddeneilanden gaan in kaart brengen hoe de zorg op de eilanden goed georganiseerd kan worden: welk zorgaanbod dient er op de eilanden te zijn en voor welke hulpvragen moet men naar de wal? Hoe is dit het best te organiseren, ook financieel?

[54] Kamerstukken II, 2015-2016, 34 300 XVI, nr. 56 (Motie van Dijk en Voortman).

3.2.5 Economische vitaliteit en arbeidsmarkt

In deze paragraaf wordt ingegaan op enkele recente en toekomstige activiteiten en ontwikkelingen op het terrein van economische vitaliteit en arbeidsmarkt. Tevens wordt aandacht geschonken aan grensoverschrijdende economie en arbeidsmarkt. Ter illustratie worden enkele voorbeelden uit de samenwerkingsafspraken bevolkingsdaling vermeld.



3.2.5.1 Economische vitaliteit en digitale bereikbaarheid

Duiding van de problematiek en rode draden
Economische vitaliteit wordt gezien als een belangrijke pijler voor de leefbaarheid van een regio. Het regionaal economisch beleid is in 2011 gedecentraliseerd. Beleid en activiteiten worden in provinciaal, regionaal en lokaal verband opgesteld en uitgevoerd. Een goede samenwerking tussen ondernemers, onderwijs, overheden, wetenschap en kennisinstellingen is daarvoor een randvoorwaarde.

Met name de onderwerpen breedband en detailhandel komen in de samenwerkingsagenda's terug.
Uit kostenoverwegingen leggen marktpartijen niet overal voldoende goede breedbandvoorzieningen aan. Met name de buitengebieden worden hierdoor getroffen. Snel en betrouwbaar internet is niet alleen belangrijk voor ondernemers, maar ook voor de zorg (domotica), onderwijs en recreatie (wifi op de camping). Een goede digitale ontsluiting is daarom voor regio's van groot belang.
Ook het versterken van de retail wordt meermaals genoemd in de samenwerkingsagenda's. Naast algemene ontwikkelingen als schaalvergroting en internetverkoop die van invloed zijn op de retail, kunnen demografische ontwikkelingen als ontgroening, vergrijzing, migratie en bevolkingsdaling sterker van invloed zijn op de retail in krimp- en anticipeergebieden.

Aandachtspunten in wet- en regelgeving
Regio Achterhoek heeft aangegeven dat men bij het voorzien van het buitengebied van snel en toekomstvast internet stuit op landelijke en Europese normstellingen en wet- en regelgeving. Daarbij gaat het om de vraag of de gehanteerde norm van 30 Mbps een toekomstvaste infrastructuur oplevert. Ook andere regio's wijzen op knelpunten ten aanzien van breedband.

Belangrijkste acties en aanpakken
Smart Industry gaat over de digitalisering van de industrie, waarbij de inzet van de nieuwste productiemiddelen, zoals robots, software en internet worden gecombineerd. De Achterhoek zet als strategische focus in op smart industry met crossovers naar biobased economy en zorg.
Het (landelijke) Team Smart Industry, waarin zowel industriële sectoren, als overheid en kennisinstellingen zijn vertegenwoordigd, heeft op verzoek van de minister van EZ eind 2014 een Actieagenda opgesteld. De uitvoering hiervan is begin 2015 gestart en bestaat uit 3 actielijnen: verzilveren van bestaande kennis, versnellen in Fieldlabs en versterken van het fundament (kennisbasis, skills, ICT randvoorwaarden). Er komen 10 Fieldlabs, waarvoor het ministerie van Economische Zaken (EZ) extra middelen beschikbaar stelt. Regio's zijn nauw betrokken bij Smart Industry, zoals ook afgesproken is in de MKB Samenwerkingsagenda Rijk-regio.[55]

[55] Kamerstukken II, 2014/2015, 29 697, nr. 18.

De Europese Commissie zal mede op aandringen van Nederland, tijdens het Nederlandse Europese voorzitterschap, met implementatieplannen komen voor een Europese Industrie 4.0 / Smart Industry-aanpak.

Naast smart industry wordt er ook ingezet op het realiseren van internetaansluitingen. Er zijn diverse initiatieven vanuit marktpartijen, overheden en burgers om snel internet in het buitengebied te realiseren. Markpartijen als KPN, CIF en Maatschappij voor Breedband in Brabant (Mabib) hebben plannen om een significant aantal huishoudens aan te sluiten op snel internet. De provincie Friesland heeft onlangs een regeling van €60 miljoen opengesteld. De regeling maakt leningen mogelijk tegen een relatief gunstig rentepercentage en voorziet in aansluitsubsidies voor eindgebruikers. Ook circa 120 burgerinitiatieven zetten zich in voor de uitrol van snel internet. Overheden hebben de mogelijkheid deze initiatieven te ondersteunen. Daarvoor gelden wel de Europese staatssteunregels. Deze regels staan toe dat in gebieden waar helemaal geen snel internet is, de zogenaamde witte gebieden, met financiële steun van overheden aanleg kan plaatsvinden. De Europese Commissie legt de grens voor snel internet op dit moment op 30 Mbps. Initiatieven die met financiële steun van een overheid aan de slag willen in gebieden waar wel al een netwerk ligt waarmee snel internet mogelijk is, moeten toestemming krijgen van de Europese Commissie met het oog op mogelijke marktverstoring en de belangen van marktpartijen. In een aantal samenwerkingsagenda's wordt de Rijksoverheid gevraagd om kennisdeling, voorlichting over het rijksbeleid, inzet richting Europa, het gezamenlijk bekijken van de aanpak van beperkende wet- en regelgeving en de mogelijkheid van stimuleringsmogelijkheden op dit terrein.

Het ministerie van EZ kan overheden die behoefte hebben aan meer duidelijkheid met betrekking tot de mogelijkheden om binnen de Europese regels steun te geven, ondersteunen. Tevens zijn de ministers van EZ en BZK bereid om in gesprekken met de Europese Commissie maximale ruimte te vragen voor snel internet in buitengebieden binnen de mogelijkheden van het staatssteunkader, voor concrete Nederlandse breedbandinitiatieven.[56]
EZ biedt ook facilitering als het gaat om het verkrijgen van financiering vanuit het zogenaamde Juncker-fonds (het European Fund for Strategic Investments, EFSI). Voor het delen van kennis en ervaringen tussen initiatieven is het platform samensnelinternet.nl opgericht. Tot slot voert de Rijksuniversiteit Groningen, met subsidie van het ministerie van EZ, momenteel een onderzoek uit naar succes- en faalfactoren van breedbandinitiatieven in het buitengebied.[57]

ACHTERHOEK | Inzet voor snel internet
Tien Achterhoekse gemeenten streven samen met de provincie Gelderland naar de aanleg van een toekomstvaste internetverbinding voor bedrijven en huishoudens in het buitengebied op plekken waar marktpartijen dit niet oppakken. De Achterhoekse gemeenten en de provincie Gelderland willen hiermee de leefbaarheid en economische mogelijkheden van het buitengebied op peil houden en stimuleren dat bedrijven en bewoners gebruik kunnen maken van digitale diensten zoals onder andere zorg en onderwijs op afstand. Voorafgaand aan de realisatie vindt een markttoets plaats om te voorkomen dat marktverstoring plaats vindt.

Onder invloed van onder meer technologische en demografische ontwikkelingen verandert het Nederlandse winkellandschap. Zo wordt steeds meer online gekocht en ook krimp en vergrijzing hebben grote invloed. Dit heeft ertoe geleid dat er een overschot is ontstaan aan winkelmeters en dat de leegstand groeit. Dit is ook van invloed op de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van binnensteden. Tussen steden bestaan grote verschillen. In sommige steden is misschien zelfs nog een beetje ruimte

[56] Kamerstukken II, 2015/2016, 26 642, nr. 384.
[57] Kamerstukken II, 2015/2016, 26 642, nr. 384.

voor groei, andere steden staan voor de uitdaging om de omvang van hun winkelcentra in balans te brengen met een verwachte bevolkingskrimp en tegelijkertijd aantrekkelijk te blijven.

In provinciaal, regionaal en lokaal verband vinden diverse acties ten aanzien van retail plaats. Zo zal in Drenthe worden ingezet op een provinciale retailagenda. In de Hoeksche Waard zet men de transitieatlas in. Deze transitieatlas detailhandel is een instrument om een dialoog tussen overheid, detailhandel en inwoners over de toekomst van de detailhandel in de Hoeksche Waard op gang te brengen, mismatches tussen vraag naar en aanbod van winkelvoorzieningen zichtbaar te maken en denkrichtingen voor oplossingen aan te dragen.

Krimp- en anticipeergemeenten- en regio's kunnen ook aansluiten bij de Retailagenda, waar partijen zich hebben gecommitteerd aan 20 afspraken gericht op het versterken van winkelgebieden en het vergroten van het verdienvermogen van de retail. De initiatiefnemers van de Retailagenda willen 50 RetailDeals sluiten met gemeenten (zie ook kader 'RetailDeals'). De gemeenten betrekken daar de lokale ondernemers, investeerders en inwoners bij. Het platform De Nieuwe Winkelstraat neemt daarbij het initiatief om op lokaal niveau de stakeholders bij elkaar te brengen om een Actieplan op te stellen voor het betreffende gebied. Er is in totaal 250.000 euro per jaar beschikbaar uit publieke en private middelen. De bijdrage van het ministerie EZ bedraagt 100.000 euro per jaar voor onder meer gezamenlijke communicatie en ondersteuning van gemeenten bij de RetailDeals.

TRAJECT| RetailDeals
Op 18 november 2015 zijn de eerste RetailDeals gesloten. Tot deze eerste 31 RetailDeals behoort een aantal gemeenten en regio's die in krimp- en anticipeerregio's liggen: Roermond, Sittard-Geleen, Venray en de Hoeksche Waard. Zij sluiten een RetailDeal om samen met lokale winkeliers aantrekkelijke winkelgebieden te realiseren. De inhoud van een RetailDeal verschilt per gemeente. Lokale bestuurders nemen het voortouw om samen met alle relevante stakeholders te werken aan een toekomstbestendige retail in een aantrekkelijke binnenstad, een visie te ontwikkelen en die om te zetten in concrete plannen en daar budget voor vrij te maken, daarbij moeilijke keuzes niet uit de weg te gaan en ontwikkelingen regionaal af te stemmen.
De gemeenten staan er de komende jaren niet alleen voor. Om hen te ondersteunen staat een goed gevulde toolkit ter beschikking en zullen de resultaten van landelijke trajecten worden doorvertaald naar gemeenten en provincies, zoals de resultaten van de pilots Regellichte Winkelgebieden en van de Huurmarkttafel.

Het leren van elkaar staat centraal bij het Kennisplatform centrumontwikkeling In Krimp-en anticipeergebieden (KIK), waar krimp-en anticipeergebieden zich bij kunnen aansluiten. KIK richt zich op vraagstukken met betrekking tot centrumontwikkeling en detailhandel die in krimp- en anticipeergebieden leven en richt daarbij de aandacht met name op praktische toepassingen. In 2015 heeft KIK onder andere samen met de gemeente Oldambt een tweedaagse studiebijeenkomst georganiseerd in Winschoten en omgeving.[58] Momenteel worden plannen ontwikkeld voor een volgende studiebijeenkomst in de Achterhoek.

In een toenemend aantal bewonersinitiatieven is sprake van sociaal ondernemerschap. In het dorp Reduzum bijvoorbeeld exploiteren bewoners een windmolen, waarmee leefbaarheidsinitiatieven ondersteund worden. Ook rondom thema's als duurzame inzetbaarheid en duurzaamheid zijn er in veel plaatsen initiatieven, die tevens bijdragen aan economische vitaliteit. De LVKK en de provinciale verenigingen van Kleine Kernen ondersteunen deze ontwikkelingen door het delen van kennis en ervaring en door startende initiatieven te begeleiden. De LVKK constateert een voorzichtige trend dat in verschillende dorpen bewoners het initiatief nemen om economische voorzieningen, zoals winkels, op te zetten of in stand te houden.

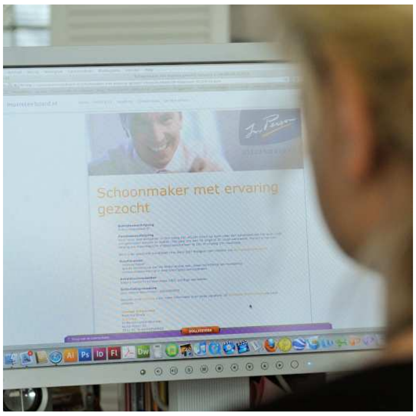
[58] www.vanmeernaarbeter.nl/nieuws/centrumontwikkeling-in-krimp-en-anticipeergebieden

De regioambassadeurs van het ministerie van EZ vertegenwoordigen het ministerie bij overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen in de regio. Ze hebben een relevant netwerk van regionale bestuurders en andere sleutelfiguren, signaleren ontwikkelingen en trends en organiseren de interactie en partnerschappen tussen het ministerie van EZ en de regio. Ook voor bestuurders in krimp- en anticipeerregio's zijn deze EZ-regioambassadeurs beschikbaar.

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken:

- In het najaar van 2015 is de Fryske Akademy gestart met een vierjarig onderzoek met als centrale vraagstelling op welke wijze kennis over de economie en de effectiviteit van economisch beleid in krimp- en anticipeerregio’s verworven en gedeeld kan worden. Daarbij dient de regio Noordoost Fryslân als pilot. Doel van het project is de ontwikkeling van een methode of stappenplan waarmee krimp- en anticipeerregio’s hun eigen economie kunnen onderzoeken. Deze regionaal-economische kennis geeft noodzakelijke en gewenste handvaten in het beleidsproces.
- De Hoeksche Waard brengt met behulp van een economische transformatiemonitor de economische kracht en het economische netwerk van de regio in beeld en stelt op basis daarvan een economische agenda op, die rekening houdt met demografische veranderingen.
- In het voorjaar van 2016 organiseert Platform31 met ondersteuning van het ministerie van BZK een conferentie over het versterken van de regionale economie in krimp- en anticipeerregio’s. De nadruk ligt daarbij op kansen.
- Ten aanzien van de detailhandel zullen visies gevolgd moeten worden door het maken van soms lastige regionale keuzes. In het kader van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL2014) worden regionale detailhandelsvisies in Noord-, Midden- en Zuid-Limburg uitgewerkt. Vervolgens vinden bestuurlijke keuzeprocessen plaats. Binnen het traject van Zuid-Limburg gebeurt dat op subregionaal niveau (Parkstad Limburg, Maastricht-Heuvelland, Westelijke Mijnstreek). In regio Achterhoek stellen 8 gemeenten een afsprakenkader op voor de retail. Na goedkeuring van de gemeenteraden gaat men via lokale actieplannen aan de slag met maatwerk.
- de Commissie Economische Structuurversterking en Werkgelegenheid Zeeland, opgericht door de provincie Zeeland in overleg met het ministerie van EZ, zal in 2016 structuurversterkende maatregelen en middelen bedenken om de economie en werkgelegenheid te versterken. Ook de onderwijs- en kennisinfrastructuur wordt betrokken, waarbij gebruik wordt gemaakt van het Advies Campus Zeeland van de Onderwijs Autoriteit Zeeland. Het gaat om een integrale opgave waarbij de vitaliteit van Zeeland aan de orde is en waarbij ook krimp en vergrijzing van de bevolking onderdeel zijn van de te onderzoeken problematiek.

3.2.5.2 Arbeidsmarkt



Duiding van de problematiek en rode draden
Ook het arbeidsmarktbeleid is gedecentraliseerd. Vanuit de 35 arbeidsmarktregio's geven gemeenten en UWV de dienstverlening aan werkgevers en (ex-)werkzoekenden vorm. Demografische ontwikkelingen, zoals een dalende beroepsbevolking en selectieve migratie (wegtrekken van jongeren en hoger opgeleiden), kunnen voor mismatches op de arbeidsmarkt in kwantitatieve en kwalitatieve zin zorgen. Een kwalitatief en/of kwantitatief geschikt aanbod van arbeidskrachten is noodzakelijk voor het bedrijfsleven en daarmee voor de sociaaleconomische vitaliteit van een arbeidsmarktregio. Het onderwijs draagt tevens bij aan een kwalitatief geschikt aanbod. Andersom is een economisch vitaal gebied, net als een aantrekkelijke woon- en leefomgeving, belangrijk voor het aantrekken en behouden van arbeidskrachten.
In een aantal samenwerkingsagenda's krimp wordt de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt expliciet gelegd. Daarbij gaat het o.a. om sectoren als techniek en zorg. In Oost-Drenthe wordt nadrukkelijk gekeken naar versterking van de voorschool om achterstanden te doorbreken en naar het scheppen van (nieuwe) banen voor jongeren, ouderen en lager opgeleiden.

Aandachtspunten in wet- en regelgeving
Er zijn geen specifieke knelpunten in wet- en regelgeving aangedragen.

Belangrijkste acties en aanpakken
Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft in 2013 de Regeling cofinanciering sectorplannen opgesteld. Werkgevers- en werknemersorganisaties krijgen een cofinanciering van 50% van de overheid als zij gezamenlijk plannen maken om mensen aan het werk te krijgen en te houden. Voor deze regeling heeft de minister van SZW 600 miljoen euro beschikbaar gesteld, verdeeld over drie tranches. De laatste tranche is in september 2015 gesloten.
Een aantal ingediende regionale sectorplannen heeft ook betrekking op krimp- en anticipeergebieden. Zo zijn het intersectoraal regionaal sectorplan voor de arbeidsmarktregio Drenthe en Hardenberg "*Vierkant voor Werk*", het regionaal plan voor Limburg *"Naar een duurzame inzetbaarheid van human capital*", het regionaal plan voor de Achterhoek, het regionaal plan voor Noord-Holland Noord en het regionaal plan voor Oost-Groningen "*Ruim baan voor Oost-Groningen*" goedgekeurd.[59]

DRENTHE | Vierkant voor werk

Dit sectorplan is ingediend door VNO-NCW Noord, FNV, CNV, UWV, Stichting *Werk in beweging*, provincie Drenthe en de gemeenten Hardenberg, Hoogeveen, De Wolden, Midden-Drenthe, Borger-Odoorn, Coevorden en Emmen. Voor het sectorplan is ruim 6 miljoen euro beschikbaar, waarvan de helft door de aanvragers wordt ingebracht en de helft door het ministerie van SZW. Doel van dit plan is om 900 werklozen en met werkloosheid bedreigde werknemers te plaatsen bij (nieuwe) werkgevers in kansrijke beroepen, van wie een deel in Duitsland. Met dit sectorplan willen de aanvragers arbeidsmarktknelpunten in de regio oplossen. De verwachting is dat er in bepaalde sectoren (techniek, zorg) steeds meer banen op mbo-niveau 3 en hoger gevraagd gaan worden, terwijl er in de regio relatief veel laag opgeleiden zijn. Het aanbod aan werkzoekenden voldoet dus niet aan de vraag van de werkgevers.

[59] Zie: www.stvda.nl/nl/actieteam-crisisbestrijding.aspx

ACHTERHOEK | Ervaar je baan
In de krimpregio Achterhoek is één van de problemen dat hoger opgeleide jongeren wegtrekken. Het idee van Ervaarjebaan is om deze jongeren in contact te brengen met mogelijke werkgevers in de Achterhoek en ze tegen een lage vergoeding een half jaar relevante werkervaring op te laten doen bij een werkgever in de Achterhoek. Voor de jongeren is dit aantrekkelijk omdat zij hun CV versterken, zij een zakelijk netwerk opbouwen, de kans groter wordt op een reguliere baan in de Achterhoek en zij niet naar elders hoeven te verhuizen voor werk. Voor de werkgevers is Ervaarjebaan aantrekkelijk omdat zij op een makkelijke manier in contact komen met hoger opgeleide en gemotiveerde jongeren uit de eigen regio, kennis maken met de jongeren op de werkvloer en hun werknemersbestand kunnen vergroenen. Bij de matching wordt erop gelet dat de werkzaamheden additioneel van aard zijn (het leeraspect staat voorop), de ervaringsbaan geen reguliere arbeidsplaats vervangt (er treedt geen verdringing op) en er niet te veel Ervaarjebaners bij één werkgever aan de slag zijn.
Ervaarjebaan is succesvol omdat het aantal deelnemers aan werkgeverskant groot is en in het eerste jaar 50% van de deelnemende jongeren is uitgestroomd naar een reguliere baan in de Achterhoek. In het tweede jaar is 60% van de jongeren positief uitgestroomd naar een betaalde baan en is 80% hiervan behouden voor de Achterhoek.

> meer info: www.ervaarjebaan.nu

De toekomstige arbeidsmarkt stelt steeds andere en hogere eisen aan de beroepsbevolking. De noodzaak om continu te investeren in de ontwikkeling van kennis en vaardigheden en bij-, op- en omscholing naar een ander(e) beroep, (opleidings)niveau of sector neemt daarom toe. Met de Aanpak jeugdwerkloosheid spelen de ministeries van SZW en OCW onder andere op dit vraagstuk in. In de Agenda aanpak jeugdwerkloosheid 2015-2016 presenteren de ministers van SZW en OCW hun ambities en de bijbehorende aanpak. Deze richten zich op een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, het creëren van banen en stageplekken door werkgevers, versterking van de regionale aanpak van jeugdwerkloosheid en het verbeteren van de positie van (migranten) jongeren uit achterstandsbuurten.

Met de veranderende verhouding tussen Rijksoverheid en gemeenten verandert ook de rol van de Rijksoverheid. Naast wet- en regelgeving en sturing via de financieringssystematiek, bestaat de bijdrage van het ministerie van SZW uit het stimuleren van de juiste coalities en het aanjagen en faciliteren van oplossingen in de arbeidsmarktregio vanuit kennis en partnerschap.

De taakstellingen voor de Rijksoverheid leiden tot krimp van de Rijksoverheid en hebben als gevolg van de efficiëntere omgang met (kantoor)huisvesting regionale werkgelegenheidseffecten. Diverse moties hebben aandacht gevraagd voor deze werkgelegenheidseffecten, waaronder de motie de Vries, die de regering verzoekt om bij de invulling van de komende afslanking vanaf 2016 de coördinatie al op voorhand op zich te nemen en aan de betreffende Rijksdiensten de inspanningsverplichting mee te geven dat de provincies Friesland, Drenthe, Limburg en Zeeland bij deze nieuwe operatie per saldo niet meer dan gemiddeld werkgelegenheid mogen verliezen.[60] Ook eerdere moties verzoeken de regering om krimpgebieden te ontzien.[61] Het kabinet heeft hieraan aandacht besteed in de recente Kamerbrief over de actualisering van de masterplannen. De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de Rijksdienst is in de provincies Friesland, Drenthe en Zeeland gunstiger dan de gemiddelde daling voor heel Nederland. Voor Limburg is de daling nagenoeg gelijk aan het landelijk gemiddelde.[62]

[60] Kamerstukken II, 2013/2014, 31 490, nr. 125.
[61] Motie Albayrak en Eijsink (TK 2010/2011, 32 500 X, nr 55); Motie Heijnen-de Pater- van der Meer (TK 2009/2010, 32 123 VII, nr. 35)
[62] Kamerstukken II, 2015/2016, 31 490, nr. 195.

3.2.5.3 Grensoverschrijdende arbeidsmarkt

Duiding van de problematiek en rode draden
Het merendeel van de Nederlandse krimp- en anticipeerregio's ligt aan de grens. Grensoverschrijdende samenwerking biedt kansen voor regio's aan weerszijden van de grens om de economische groei in deze regio's een impuls te geven door een grotere markt te openen voor het bedrijfsleven en daarmee de werkloosheid te verminderen. In verschillende samenwerkingsagenda's van krimp- en anticipeerregio's wordt expliciete aandacht geschonken aan de grensoverschrijdende arbeidsmarkt en wordt een aantal knelpunten in wet- en regelgeving aangegeven.

Aandachtspunten wet- en regelgeving
Ten aanzien van grensoverschrijdende arbeidsmarkt worden door regio's belemmeringen in wet- en regelgeving aangegeven, maar voortgang kan vooral op andere terreinen worden geboekt. Wanneer regio's knelpunten aandragen op het thema grensoverschrijdende arbeidsmarkt, dan zullen deze eerst behandeld worden in het GROS (Grensoverschrijdende Samenwerking)-overleg en/of het Actieteam voor grensoverschrijdende economie en arbeid (zie hierna).
Het ministerie van BZK toetst, vanuit zijn verantwoordelijkheid voor goed openbaar bestuur, of bij nieuw beleid of regelgeving, waar aan de orde, grenseffecten (mede) in beschouwing zijn genomen.[63]

Regio's vragen om een stevigere positionering van het Duits en Frans in het onderwijs om daarmee kansen op stages en banen zowel in Nederland als over de grens, te vergroten. Duits en Frans krijgen niet eenzelfde verplichtend karakter als het Engels, maar er zijn binnen de wet- en regelgeving al wel veel mogelijkheden. Zo kunnen basisscholen sinds 2006 Duits en Frans in het curriculum opnemen door al vanaf groep 1 vreemdetalenonderwijs (vvto) aan te bieden.
Het ministerie van OCW wil scholen in met name de grensregio's beter ondersteunen bij het aanbieden van Duits en Frans. Hiertoe is onlangs een plan van aanpak aan het parlement aangeboden.[64] De staatssecretaris van OCW heeft aangegeven eventuele barrières zoveel mogelijk weg te zullen nemen[65] en heeft hierover inmiddels overleg gevoerd met onderwijsinstellingen in de grensregio's die buurtaalonderwijs aanbieden. Het mbo-stelsel biedt de mogelijkheid om in de grensstreek inhoud te geven aan onderwijs in de buurtaal. Voor leerlingen van havo en vwo is er ruimte om de buurtaal als vak te kiezen. Bij de komende inrichting van de vmbo-profielen zal ruimte worden gecreëerd voor onderwijs in de buurtalen. Naast kennis van vreemde talen, is ook kennis van bijvoorbeeld de Duitse cultuur nodig om succesvol over de grens aan de slag te gaan.

Het onderwerp grensarbeid heeft veel aandacht gekregen, omdat grensregio's in Nederland veelal met een hoge werkloosheid kampen in vergelijking met grensregio's in de buurlanden. In dit kader wordt de automatische wederzijdse erkenning van diploma's in Nederland en Duitsland, met name op het gebied van beroepskwalificaties op mbo niveau, regelmatig als knelpunt genoemd. Inmiddels zijn ondermeer op het gebied van beroepskwalificaties resultaten geboekt. Er is betere informatie beschikbaar voor Duitse werkgevers over beroepskwalificaties en competenties van Nederlandse werkzoekenden. Voor wat betreft Duitsland wordt momenteel in EU-verband nauw samengewerkt aan de implementatie van de Herziene EU richtlijn erkenning beroepskwalificaties.[66] Ten aanzien van het hoger onderwijs hebben de Benelux-ministers van Onderwijs een besluit ondertekend waarmee de automatische erkenning van diploma's in het hoger onderwijs tussen de drie landen wordt geregeld.[67] Hiermee wordt een belangrijk knelpunt voor grensarbeid tussen Nederland en België weggenomen. In het voorjaar van 2016 zal de minister van OCW de Tweede Kamer informeren over de voortgang van

[63] Kamerstukken II, 2015/2016, 32 851, nr. 29.
[64] Kamerstukken II, 2015/2016, 34 031, nr. 17.
[65] Kamerstukken II, 2015/2016, 34 031, nr. 17.
[66] Kamerstukken II , 2014/2015, 32 851, nr. 17.
[67] Kamerstukken II, 2014/2015, 32 851, nr. 6.

de aanpak van de belemmeringen op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking en onderwijs, waaronder diploma-erkenning.[68]

Ook het wegnemen van (financiële) nadelen die voortvloeien uit het verschil in sociale stelsels en het wegnemen van fiscale benadeling van grenspendelaars, worden als aandachtspunt door de grensregio's benoemd. De verschillen in fiscale en sociale stelsels kunnen echter ook (financiële) voordelen opleveren.
Met ingang van 1 januari 2016 geldt een nieuw belastingverdrag tussen Nederland en Duitsland. In dit nieuwe verdrag zijn afspraken vastgelegd over het voorkomen van dubbele belasting (door zowel het woonland als het werkland). Dit verdrag is ter vervanging van een relatief oud verdrag, waardoor de bepalingen nu in lijn zijn met de bepalingen van veel andere moderne belastingverdragen. Er ontstaat daardoor meer eenduidigheid bij de toepassing van het belastingverdrag en ook de instrumenten voor samenwerking tussen Nederland en Duitsland zijn gemoderniseerd (met onder andere de mogelijkheid van arbitrage). Voor Nederland is het nieuwe verdrag vooral van belang met het oog op de verbetering van de fiscale positie van in Nederland wonende grensarbeiders. Voor inwoners van Nederland die loon genieten dat ter heffing aan Duitsland is toegewezen, is in het protocol bij het nieuwe verdrag een compensatieregeling opgenomen. Deze compensatieregeling strekt ertoe dat inwoners van Nederland met in Duitsland belast loon toch in staat zijn om voordeel te verkrijgen van de Nederlandse aftrekposten, zoals de hypotheekrenteaftrek, de persoonsgebonden aftrek, de aftrek van uitgaven voor inkomensvoorzieningen en de heffingskortingen. Deze compensatie verloopt via de Nederlandse belastingheffing. Duitsland verleent daartegenover aan Nederlandse grensarbeiders een versoepeling van de voorwaarden om gebruik te maken van de "Zusammenveranlagung", dat wil zeggen dat de gezamenlijke inkomsten van echtgenoten voor de hoogte van de Duitse belastingtarieven kan worden gesplitst ("Splitting").

Belangrijkste acties en aanpakken
De aandacht voor grensoverschrijdende arbeid blijkt onder andere uit de collegeprogramma's 2015-2019 van grensprovincies, het position paper 'Investeren in grensregio's' van de VNG en het pact 'Arbeidsmarkt over de grens!' van EUREGIO en de instelling van het Actieteam grensoverschrijdende economie en arbeid. Ook is het door sociale partners, alle grensprovincies en VNG ingediende sectorplan "Grenzeloos werken" goedgekeurd door de minister van SZW.[69] Met de maatregelen zoals opgenomen in het sectorplan wordt beoogd de komende twee jaren 800 personen in het gehele Nederlandse grensgebied te ondersteunen bij arbeidsbemiddeling over de grens.

In de grensregio's en provincies lopen op het terrein van economie en arbeidsmobiliteit veel initiatieven om gebruik te maken van de euregionale kansen. Deze kansen liggen vooral op het terrein van onderwijs, toerisme en recreatie, cultuur, bereikbaarheid en arbeidsmarkt. De kansen voor grensoverschrijdende arbeid zijn onder andere in de "Atlas van Kansen"[70], in opdracht van het ministerie van BZK en in samenwerking met provincies en regio's, in beeld gebracht. Hierin zijn de 'agglomeratievoordelen' per grensregio helder beschreven. Deze agglomeratievoordelen zijn uiteraard niet alleen van toepassing op de Nederlandse kant van de grens. Afhankelijk van het onderwerp en de tijdsperiode, liggen er meer of minder kansen voor de Nederlandse grensregio's of de regio's aan de andere kant van de grens.

[68] Kamerstukken II, 2015/2016, 32 851, nr. 29.
[69] Kamerstukken II , 2015/2016, 33 566, nr. 84.
[70] Voor de volgende regio's zijn Atlassen van grensoverschrijdende kansen uitgebracht: Oost-Groningen en Kreis Leer, Noord-Limburg en Viersen en Kleve, Midden-Limburg en Viersen, Heinsberg en Maaseik, Zuid-Limburg en Tongeren, Luik en Aken, Euregio Scheldemond, Zuidoost-Drenthe en Emsland, Achterhoek en Borken.

ZUID-LIMBURG | Citydeal Eurolab Grensoverschrijdend werken en ondernemen

In het kader van de door het kabinet aangekondigde Agenda Stad is er in Zuid-Limburg een Citydeal *'Eurolab Grensoverschrijdend werken en ondernemen'* in voorbereiding. In dit Europalab worden door de samenwerkende Zuid-Limburgse centrumsteden Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen, de Provincie Limburg, de triple helix netwerkorganisatie Limburg Economic Development, de Universiteit van Maastricht en de Rijksoverheid mogelijkheden gezocht om beter gebruik te maken van het agglomeratievoordeel van het grensoverschrijdend stedelijk netwerk in de Euregio. Ondernemers, kennisinstellingen en overheden uit de regio gaan casussen voorleggen, waarin grensbelemmeringen hen ervan weerhouden om investeringen te doen die bijdragen aan de vorming van de Europese kennismetropool.

> meer informatie: **www.agendastad.nl**

De regio Limburg neemt een centrale positie in binnen de euregionale agglomeratie. De provincie Limburg grenst voor driekwart aan het buitenland. In het coalitieakkoord van de provincie is opgenomen dat men aan de slag gaat met grensoverschrijdende zorg. Ook wordt ingezet op de grenstalen Frans en Duits om grensoverschrijdend te kunnen werken. Met de Rijksoverheid en buuroverheden worden afspraken gemaakt om te komen tot concrete uitvoering van openbaar vervoer verbindingen tussen Luik/Brussel, Keulen/Düsseldorf/Duisburg en Antwerpen. En voor wat betreft grensoverschrijdende arbeidsmarkt worden de kansen benut door scherper te kijken naar de match tussen vraag en aanbod van werkgevers en werknemers.

De inspanningen in de grensregio Zuidoost-Drenthe zijn voornamelijk gericht op jongeren, ouderen en lager opgeleiden die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt. De aandacht gaat uit naar banen net over de grens met Duitsland. In Duitsland is een tekort aan vakkrachten in de zorg, mede omdat in Duitse zorgorganisaties minimaal 50% van het personeel vakkracht moet zijn. Begin december 2014 hebben de provincie Drenthe, het UWV, de Eems Dollard Regio en een aantal grensgemeenten het actieplan grensoverschrijdende arbeidsmarkt Emsland- Drenthe ondertekend om samen de arbeidsmarkt in de grensregio te stimuleren. Doelstelling is om 400 bemiddelingen naar Emsland te realiseren tot medio 2017.

Eind 2014 is de Uitvoeringsagenda Achterhoek gepubliceerd met als één van de onderdelen het opstellen van een meerjarig Actieprogramma Regio Achterhoek – Kreis Borken (2015-2020). Hierin zal een lijst met concrete grensoverschrijdende projecten worden opgenomen waarvoor aan beide zijden van de grens een breed maatschappelijk draagvlak is. In december 2015 hebben bedrijven, overheden en instellingen in de grensregio het Pact Arbeidsmarkt over de Grens ondertekend. Met het Pact bundelen overheden, ondernemers en instellingen in het EUREGIO-gebied hun krachten en initiatieven om de grensoverschrijdende arbeidsmarkt te verbeteren en te vereenvoudigen.

De minister van BZK coördineert samen met de minister van Buitenlandse Zaken de grensoverschrijdende samenwerking (GROS). Met Duitsland en België wordt intensief samengewerkt om de grensoverschrijdende kansen te benutten, belemmeringen te identificeren, waar mogelijk weg te nemen en te voorkomen dat er nieuwe belemmeringen ontstaan. Met de buurlanden zijn gezamenlijke actielijsten opgesteld om samen te werken aan oplossingen die grensoverschrijdende samenwerking belemmeren. In de voortgangsbrief "Grensoverschrijdende samenwerking wordt de stand van zaken weergegeven van diverse verrichte activiteiten en lopende acties.[71]

Vanuit de regio's wordt gevraagd om het ontwikkelen van een Euregionaal arbeidsmarktbeleid op het gebied van informatievoorziening en advies voor grenspendelaars. Hierop vinden de nodige

[71] Kamerstukken II, 2014/2015, 32 851, nr. 17

activiteiten plaats. De overheidswebsite 'Grensinfopunt'[72], gericht op werknemers die over de grens werken, is recent vernieuwd en uitgebreid met informatie over fiscaliteit en sociale zekerheid, ook voor bijzondere situaties. De website startpuntgrensarbeid.benelux.int is er op gericht om beschikbare informatie over onderwerpen uit verschillende landen van diverse instanties aan elkaar te koppelen. Voor vragen op het gebied van belastingen, waaronder het nieuwe belastingverdrag met Duitsland, vindt informatieverstrekking plaats via de Website van de Belastingdienst, de Belastingdienst en het team Grensoverschrijdend Werken en Ondernemen van de Belastingdienst. Extra aandacht wordt geschonken aan persoonlijke dienstverlening aan grensarbeiders. Dit gebeurt o.a. door het bestaande adviesaanbod van Euregio's, Eures en vakbonden zichtbaarder te maken door onder één naam, namelijk die van grensinfopunten, te opereren.[73] De staatssecretaris van SZW heeft in december 2015 tijdelijk extra middelen vrijgemaakt voor het deelnemen van de Bureaus Belgische en Duitse zaken aan regionale spreekuren over grensarbeid (grensinformatiepunten).[74]

Veel van de door regio's aangedragen onderwerpen zullen worden opgepakt door het Actieteam voor grensoverschrijdende economie en arbeid, dat in 2015 door het kabinet is ingesteld om werken en ondernemen over de grens makkelijker te maken. Dit Actieteam moet zorgen voor een significante impuls door onder meer de informatievoorziening voor werkzoekenden en ondernemers te verbeteren en belemmeringen die spelen bij grensoverschrijdende diploma-erkenning en arbeidsbemiddeling te verminderen en weg te nemen.
Het Actieteam bestaat uit vertegenwoordigers van enkele grensgemeenten, de grensprovincies, de VNG, MKB NL, de Euregio's en de ministeries van EZ, SZW, OCW en BZK. De prioriteiten zijn gelegd bij de volgende onderwerpen:

- Informatievoorziening voor werkzoekenden en bedrijven die aan de andere kant van de grens aan de slag willen gaan;
- Grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling;
- Erkenning van Nederlandse diploma's in onze buurlanden;
- Buurtaalonderwijs en cultuur;
- OV-bereikbaarheid van de Duitse en Belgische grensstreek;
- Knelpunten voor ondernemen over de grens.

Het Actieteam gaat in nauwe samenwerking met diverse instanties in Nederland en de buurlanden oplossingsrichtingen vastleggen en uitwerken en rondt zijn werkzaamheden na de zomer van 2016 af.[75]

Enkele acties uit de samenwerkingsafspraken:

- Vanuit de EU zijn via de Interreg-V programma's (2014-2020) middelen beschikbaar om een extra impuls aan de al bestaande grensoverschrijdende samenwerking in grensregio's te geven. Op 10 december 2015 heeft de Europese Commissie het Interregprogramma van de Euregio Maas-Rijn goedgekeurd. Het programma kan tot 140 miljoen euro financieren, waarvan 98 miljoen euro uit het Europees Fonds voor Regionale ontwikkeling (EFRO) komt. De prioriteiten zijn investeren in innovatieve kleine en middelgrote ondernemingen, ondersteunen van ondernemerschap, bevorderen van onderwijs en sociale inclusie en het versterken van territoriale integratie, waaronder het stimuleren van grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit.
- Recent is in Limburg het expertisecentrum ITEM (expertisecentrum voor Internationale,Transnationale en Euregionale Mobiliteits- en grensoverschrijdende

[72] www.grensinfo.nl
[73] Kamerstukken II, 2014/2015, 26 834-33 615, nr. 38.
[74] Kamerstukken II, 2015/2016, 32 851, nr. 29.
[75] Kamerstukken II, 2015/2016, 32 851, nr. 29.

vraagstukken) opgericht. ITEM draagt bij aan het verwerven en delen van kennis en expertise op het gebied van grensoverschrijdende arbeidsmarkt.

- De Achterhoek heeft in 2015 cofinacieringsmiddelen ontvangen van het ministerie van BZK voor de aanstelling van een zogenaamde "ontgrenzer". Ontgrenzers zorgen voor praktische doorbraken bij grensoverschrijdende arbeid. Eerder zijn cofinancieringsmiddelen ter beschikking gesteld aan Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg voor de aanstelling van "ontgrenzers", die in opdracht van de desbetreffende provincies en regio's bemiddelen bij het werken over de grens.

Regionale ontgrenzers

De ontgrenzer in Zeeuws-Vlaanderen richt zich voornamelijk op grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling van tekort- en overschotberoepen in de sectoren onderwijs, zorg en techniek. In 2014 zijn ongeveer 32 leerkrachten uit Zeeland in Vlaanderen geplaatst en konden 12 stagiaires aan de slag bij scholen in Gent en Antwerpen. In 2015 is de focus gericht op de sectoren onderwijs, zorg, techniek en logistiek en haven.

De activiteiten van de ontgrenzer in Zuid-Limburg zijn met name gericht op informatievoorziening en samenwerking op het gebied van arbeidsbemiddeling. De Achterhoek richt zich voornamelijk op de zorgsector en de verbinding tussen opleidingen en werkgevers aan beide zijden van de grens.

Colofon

Verantwoording afbeeldingen

- Voorpagina - Riesjard Schropp
- Paragraaf 2.1 Duidelijke rolverdeling - Richard van Elferen
- Paragraaf 3.1 Algemene Aspecten krimp - Riesjard Schropp
- Paragraaf 3.2.1 Wonen - Pieter Pennings
- Paragraaf 3.2.2.1 Ruimtelijk beleid - Richard van Elferen
- Paragraaf 3.2.2.2 Mobiliteit & bereikbaarheid - Tineke Dijkstra
- Paragraaf 3.2.2.2 Mobiliteit & bereikbaarheid – Inge van Mill
- Paragraaf 3.2.3 Onderwijs – J.P. Molenaar, Pieter Pennings
- Paragraaf 3.2.4 Zorg & Ondersteuning - Richard van Elferen
- Paragraaf 3.2.5.1 Economische vitaliteit - Bas Kijzers
- Paragraaf 3.2.5.2 Arbeidsmarkt - J.P. Molenaar

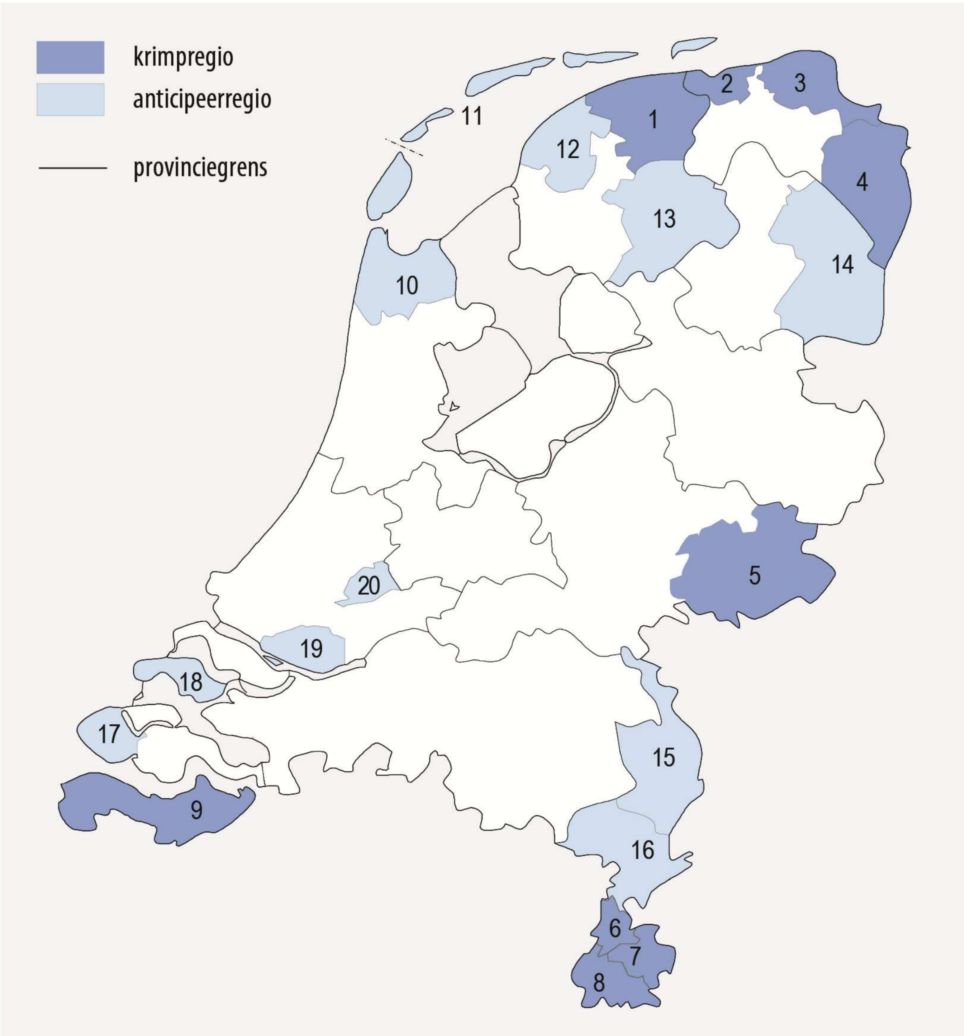
Dit is een uitgave van:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Directoraat-Generaal Wonen en Bouwen
maart 2016

Bijlage I. Kaart krimp- en anticipeerregio's

Overzicht krimp- en anticipeerregio's



(bron: Ministerie van BZK, 2016)

KRIMPREGIO'S - 1 Noordoost Fryslân, 2 De Marne, 3 Eemsdelta, 4 Oost-Groningen, 5 Achterhoek, 6 Westelijke Mijnstreek, 7 Parkstad, 8 Maastricht-Mergelland, 9 Zeeuws-Vlaanderen.
ANTICIPEERREGIO'S - 10 Kop van Noord-Holland, 11 Friese Waddeneilanden, 12 Noordwest Fryslân, 13 Zuidoost Fryslân, 14 Oost-Drenthe, 15 Noord-Limburg, 16 Midden-Limburg, 17 Walcheren, 18 Schouwen-Duiveland, 19 Hoeksche Waard, 20 Krimpenerwaard.

Bijlage II. Overzicht gemeenten in krimp- en anticipeerregio's

Krimpregio's	Gemeenten
Achterhoek	Aalten, Bronckhorst, Berkelland, Doetinchem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk
De Marne	De Marne
Eemsdelta	Appingedam, Delfszijl, Eemsmond, Loppersum
Maastricht-Mergelland	Eijsden-Margraten, Gulpen-Wittem, Maastricht, Meerssen, Vaals, Valkenburg aan de Geul
Noordoost Fryslân	Achtkarspelen, Dantumadiel, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Kollumerland C.A., Tytjerksteradiel
Oost-Groningen	Bellingwoude, Menterswolde, Oldambt, Pekela, Stadskanaal,Veendam, Vlagtwedde
Parkstad	Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Nuth, Landgraaf, Onderbanken, Simpelveld, Voerendaal
Westelijke Mijnstreek	Beek, Schinnen, Sittard-Geleen,Stein
Zeeuws-Vlaanderen	Hulst, Sluis, Terneuzen

Anticipeerregio's	Gemeenten
Friese Waddeneilanden	Ameland, Schiermonnikoog, Terschelling, Vlieland
Hoeksche Waard	Binnenmaas, Cromstrijen, Korendijk, Oud-Beijerland, Strijen
Kop van Noord-Holland	Den Helder, Hollands Kroon, Schagen, Texel
Krimpenerwaard*	Krimpenerwaard
Midden-Limburg	Echt-Susteren, Leudal, Maasgouw, Nederweert, Roerdalen, Roermond, Weert
Noord-Limburg*	Beesel, Bergen, Gennep, Horst aan de Maas, Mook en Middelaar, Peel en Maas, Venlo, Venray
Noordwest Fryslân	Franekeradeel, Harlingen, Het Bildt, Leeuwarderadeel, Littenseradeel, Menaldumadeel
Oost-Drenthe	Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden, Emmen
Schouwen-Duiveland	Schouwen-Duiveland
Walcheren	Middelburg, Veere, Vlissingen
Zuidoost Fryslân	Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smallingerland, Weststellingwerf

** Deze anticipeerregio's nemen niet actief deel aan het Actieplan Bevolkingsdaling.*

Bijlage III. Samenwerkingsafspraken per regio

Hierna zijn de samenwerkingsafspraken per krimp- en anticipeerregio opgenomen. Deze bevatten een samenvatting van de ambities, activiteiten en verzoeken van de regio's en de (aanvullende) inzet van provincie en Rijk.

De samenwerkingsafspraken zijn als volgt opgebouwd. In kolom 1 staan de ambities van de regio geformuleerd. Hierin kunnen ook de verzoeken aan de Rijksoverheid zijn opgenomen. In een aantal gevallen gaan die verzoeken verder dan het aanbod van de Rijksoverheid. In kolom 2 staan de activiteiten die regio's (gaan) ondernemen om de ambities waar te maken. Kolom 3 geeft de inzet van de provincies weer en in kolom 4 staat het aanbod van de Rijksoverheid op de verzoeken van de regio, resulterend in samenwerkingsactiviteiten tussen Rijk en regio en/of provincie.

De samenwerkingsafspraken van de volgende regio's zijn opgenomen:

1. Achterhoek (krimpregio)
2. Friese Waddeneilanden (anticipeerregio)
3. Groningen
   > krimpregio's De Marne, Eemsdelta & Oost-Groningen
4. Hoeksche Waard (anticipeerregio)
5. Kop van Noord-Holland (anticipeerregio)
6. Midden-Limburg (anticipeerregio)
7. Noordoost-Fryslân (krimpregio)
8. Noordwest-Fryslân (anticipeerregio)
9. Oost-Drenthe (anticipeerregio)
10. Schouwen-Duiveland (anticipeerregio)
11. Zeeuws-Vlaanderen (krimpregio)
12. Zuid-Limburg
    > krimpregio's Maastricht-Mergelland, Parkstad & Westelijke Mijnstreek
13. Zuidoost-Fryslân (anticipeerregio)

NB.1 De anticipeerregio's Krimpenerwaard en Noord-Limburg hebben te kennen gegeven op dit moment geen samenwerkingsafspraken bevolkingsdaling met de Rijksoverheid te willen opstellen. Zie voor een toelichting paragraaf 1.3 (Deelnemers van het Actieplan)

NB.2 Anticipeerregio Walcheren is voornemens samenwerkingsafspraken te maken, maar is nog niet in de gelegenheid geweest de ambities, activiteiten en vragen aan de Rijksoverheid te formuleren. Dit wordt begin 2016 verwacht, waarna hierover het gesprek zal worden aangegaan.

1. Samenwerkingsafspraken Achterhoek (krimpregio)

Thema 'algemene aspecten krimp'/ leefbaarheid en voorzieningen

Ambities van de regio Achterhoek	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Gelderland	Inzet van de Rijksoverheid
Uitvoering Agenda Achterhoek 2020, waaronder de samenwerkingsafspraken krimp			2016-2020		• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan project/ procesondersteuning
Voldoende aanbod en goede spreiding van sportvoorzieningen	• Bundeling en spreiding sportvoorzieningen. • Vergroten maatschappelijke rol van sportverenigingen.	• Sportverenigingen • Gemeenten • Bewoners • Ondernemers	2015-2020	• Sport Accommodatie Monitor 2015 Achterhoek in gezamenlijkheid opgesteld. • Betrokkenheid en mede financiering diverse regionale sportprojecten. • Samenwerking rond thema Open Club.	• Inzet transitieatlas sport, openclub sessies en begeleiding op maat door KNVB i.s.m NOC*NSF (VWS).

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Achterhoek	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Gelderland	Inzet van de Rijksoverheid
Kwaliteit woningvoorraad op peil houden t.b.v een gezonde woningmarkt	• Aanpak bestaande (particuliere) woningvoorraad m.b.t. duurzaamheid, levensloopbestendigheid en comfort. • Blijvend investeren in verduurzaming corporatiebezit. • Verkennen welke mogelijkheden de Wijkontwikkelingsmaatschappij hierbij kan bieden.	• Gemeenten • Achterhoekse woningcorporaties • Provincie Gelderland	2015-2020	• Financiële bijdrage voor verduurzaming van corporatiewoningen (2014-2015). • Samenwerking in de Gebiedsopgave Achterhoek met bijdragen uit de Gebiedsopgave, SteenGoed Benutten en bijdragen voor uitwerking Gelders Energie Akkoord.	• Regionale kennisdeling over stimulering particuliere eigenaren en inzet juridisch instrumentarium (BZK). • Ondersteuning sanering asbestdaken particuliere woningen en agrarische bebouwing eventueel in combinatie met plaatsing zonnepanelen d.m.v. financiële bijdrage (rijkssubsidie en IPO subsidie) en deelname aan pilot asbesttrein (IenM).
	• Reduceren plancapaciteit woningbouw (op basis van regionale afspraken over de toekomstige kwantitatieve behoefte).	• Gemeenten • Provincie	2015-2020	• Regisseren en bewaken van woningbouwafspraken. • Bijdrage 'stoplichtmodel' t.b.v. reductie plancapaciteit voor woningbouw.	• Aanbod ondersteuning via Juridische Expertpool Planschade (2016)(BZK, IenM)

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Achterhoek	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Gelderland	Inzet van de Rijksoverheid
De regio Achterhoek zoekt naar (nieuwe) manieren om het gebied leefbaar te houden en waarde te creëren en te behouden	• Aanpak leegstaand maatschappelijk, zakelijk en agrarisch vastgoed in samenhang met leefbaarheid (incl. opstellen regionaal afwegingskader). • Uitvoering pilots rond stedelijke herverkaveling. • De Achterhoek wil de financiële/fiscale belemmeringen voor sloop zoveel mogelijk	• Bewoners • Maatschappelijke organisaties • Ondernemers • Woningcorporaties • Gemeenten • Provincie	2015-2020	• Financiële bijdrage voor projecten transformatie en herbestemming o.a. via "Steengoed Benutten" • Uitvoering pilot stedelijke herverkaveling Doetinchem. • Samenwerking en bijdragen via de Gebiedsopgave Krimp Achterhoek.	• Aanbod ondersteuning via de Expertpool Transformatie (2016)(BZK) voor wat betreft transformatie van leegstaand vastgoed in woonruimte of gebiedsontwikkeling met focus op herbestemming en transformatie en gebouwen. • Pilot leegstaand maatschappelijk en

	beperken. • Experimenteren met nieuwe (tijdelijke) concepten en zoeken naar financiële mogelijkheden. • Start projecten Asbesttrein en Zon op Erf (i.r.t. asbestsanering, sloop en duurzame energie). • Opstellen sloopstimuleringsprogramma .				zakelijk vastgoed Winterswijk (2015-2016)(BZK/Rijksvastgoedbedrijf) • Inzet van middelen, kennis en menskracht t.b.v aanpak leegstand in momumentale gebouwen en cultureel erfgoed (OCW/RCE) ihkv 'de Week van het Erfgoed in de Ruimte'. • Inbreng van kennis en opstellen van een handleiding over de mogelijkheden van vrijstelling overdrachtsbelasting binnen Wijkontwikkelingsmaatschappij (BZK).
Versterking van de bovenlokale infrastructuur, basismobiliteit en digitale bereikbaarheid	• Uitwerking van basismobiliteit voor alle doelgroepen. • Inzet op tweede fase robuust (dubbel)spoor Doetinchem-Arnhem. • Inzet op tweede fase N18/A18.	• Gemeenten • Provincie • Ondernemers	2015-2020	• Samenwerkingsovereenkomst Basismobiliteit 2017-2019. • Mandatering uitvoering OV-regiotaxi aan regio. • Financiële bijdrage provincie voor gemandateerde taak en bijdrage aan gemeentelijk Wmo-vervoer • Samenwerking in regionale bereikbaarheid voorzieningen (ontwikkelteam).	• Aandacht voor belemmeringen wet- en regelgeving en instrumentarium op basis van regionale probleemanalyse (IenM).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Achterhoek	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Gelderland	Inzet van de Rijksoverheid
Voldoende aanbod, kwaliteit en bereikbaarheid van onderwijsvoorzieningen	• Inzet procesbegeleider voor primair onderwijs en mogelijke uitbreiding richting speciaal (basis)onderwijs . • Kennisdeling over gebouwtechnische vraagstukken (incl. ontwikkelen nieuwe rechtsvormen en financieringsmogelijkheden) • Aanpak opstellen voor huisvestings-vraagstukken in het onderwijs (hiervoor is regel-/experimenteerruimte van Rijk nodig)	• Schoolbesturen • Gemeenten • Ouders • Medezeggenschapsorganen	2015-2020	• Samenwerking rond verkeersveilige (fiets)routes van en naar scholen.	• Financiële bijdrage voor de inzet van regionale procesbegeleiders leerlingendaling PO en VO (2015-2016)(OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Achterhoek	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Gelderland	Inzet van de Rijksoverheid
Extramuralisering en langer zelfstandig wonen faciliteren in de woningvoorraad	• In beeld brengen van de opgave, kennisdeling en verkennen welke aanpak rondom wonen en zorg nodig is (d.m.v. pilots).	• Gemeenten • Woningcorporaties • Zorginstellingen • Zorgverzekeraars • Zorgkantoren • Zorgaanbieders • Cliëntenorganisaties • Beroepsorganisaties.	2015-2020	• Kennisdeling en financiële ondersteuning (procesgeld) .	• Kennisdeling Langer Zelfstandig Wonen (VWS). • Experiment en pilot wonen en zorg in samenwerking met BZK en Platform31 (BZK).
Versterking vitaliteit Achterhoekers, behoud vitale zorg en ondersteuningsstructuur in alle kernen en beperking kostenontwikkeling	• Uitvoering Transformatieprogramma Achterhoek gezond en zelfredzaam. • Verkennen mogelijkheden voor duurzame business cases met gebundelde en populatiegerichte financiering. • Kennisdeling rond financiering en	• Zorgverzekeraars • Zorgkantoren • Zorgaanbieders • Gemeenten • Woningcorporaties • Cliëntenorganisaties	2015-2020		• Actueel regionaal inzicht in informatiestromen, advies op maat, kennisdeling en regionale inzet van instrumenten en interventies in kader Nationaal Programma Ouderenzorg (VWS).

	regelgeving vanuit VWS.	• Beroepsorganisaties			• Kennis en expertise rondom financiering en regelgeving (VWS).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Achterhoek	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Gelderland	Inzet van de Rijksoverheid
Stimuleren van economie door inzet op hoogwaardige en innovaties (maak)industrie en doorvoeren concept Smart Industry in zoveel mogelijk economische sectoren en branches	Actieagenda Smart Industry Achterhoek: • Leergang/masterclasses Smart Industry (kennisdeling). • Experimenteren met nieuwe concepten/machines. • Uitvoering Fieldlabs. • Sectorplan Techniek. • Profilering van de Achterhoek als SmartHub.	• Overheden • Technische ondernemingen • Onderwijsinstellingen	2015-2020	• Financiële bijdrage tb.v innovatieprojecten op het gebied van Smart Industry, HTSM/Topsectoren. • Capaciteit t.b.v eerstelijns innovatiebevordering MKB. • Innovatiefondsen t.b.v MKB. • Voor het ontwikkelen van de economische vitaliteit in relatie tot krimp wordt het LEADER budget van het plattelandsontwikkelings-programma 2014-2020 voor Gelderland specifiek ingezet in de Achterhoek. Er liggen vanuit LEADER cross-overs met de actieagenda Smart Industry Achterhoek	• Delen van kennis en best practices, waar relevant in samenwerking met andere departementen (EZ). • Vanuit EZ ondersteuning binnen het EFRO-programma Oost Nederland en het Interregprogramma Duitsland-Nederland.
	• Versterking retail en detailhandel (compacte centra) en aanpak leegstand winkels t.b.v. vitale kernen. • Verkennen instrumenten (o.a. stedelijke herverkaveling) en financiële oplossingen.	• Overheden • Ondernemers	2015-2020	• Financiële afspraken voor totstandkoming regionale afspraken. Waarborgen via BRO instrumentarium. Investeren in vitale centra.	• Ondersteuning d.m.v. toolkit, doorvertaling landelijke trajecten naar gemeenten en provincies en mogelijkheid om aan te sluiten bij de acties uit de Retailagenda (EZ). • Kennisdeling via het Kennisplatform centrumontwuikkeling in krimp- en anticipeergebieden (KIK) (2016) (BZK).
	Bevorderen grensoverschrijdende arbeid: • Inzet ontgrenzer. • Opstellen economische agenda grensregio's Achterhoek-Twente. • Stimuleren van onderwijs in Duitse taal. • Ontwikkelen Euregionaal arbeidsmarktbeleid . • Zoveel mogelijk belemmeringen wegnemen en bieden van experimenteerruimte.	• Overheden • Ondernemers • Werknemers • Maatschappelijke organisaties	2015-2020	• Ondersteuning van Achterhoek met cofinancieringsmiddelen bij grensoverschrijdende projecten in Interreg A.	• Inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) voor cofinanciering "ontgrenzer". • Regionale kennisdeling over de mogelijkheden van Duits in het MBO curriculum (OCW). • Regionale ondersteuning bij arbeidsbemiddeling vanuit Actieteam GEA (SZW).
	• Biobased economy: werken aan een toekomstbestendige agrarische sector door inzet op het project Vruchtbare Kringloop en het opstellen van een mestverwerking-strategie.	• LTO Noord • Waterschap Rijn en IJssel • Bedrijven • Vitens • Rabobank • Provincies	2015-2020	• Het BICON-programma van de provincies Gelderland en Overijssel is gericht op oplossing van de mestproblematiek.	• EZ onderkent en onderschrijft het belang van het project Vruchtbare kringloop en bevordert kennis en innovatie. • Biobased economy is onderdeel van het topsectorenbeleid van EZ.
Beschikbaarheid van snel en toekomstvast internet in de regio inclusief buitengebieden	• Voorbereiding van snel en toekomstvast internet (100 Mb) in de regio inclusief buitengebieden.	• Gemeenten • Provincie • Ondernemers	2015-2020	• Samenwerken aan voorbereiding en bevorderen spoedige realisatie van breedband in het "witte" buitengebied Achterhoek.	• Ondersteuning van regionale en lokale overheden die in gesprek willen met de Europese Commissie over de mogelijkheden voor het verlenen van staatssteun in die gebieden (EZ).

2. Samenwerkingsafspraken Friese Waddeneilanden[76] (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Friese Waddeneilanden	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
De problematiek op de Waddeneilanden is anders dan die op het vaste land en vraagt ook om een andere aanpak. In overleg met de Rijksoverheid en de provincie willen de samenwerkende Waddeneilanden komen tot passende oplossingen bij knellende wet- en regelgeving voor de specifieke waddenvraagstukken.[77]	• In het werkdocument met knelpunten wet- en regelgeving (zie voetnoot) worden gedurende de looptijd van de samenwerkingsagenda actuele onderwerpen van knellende wet- en regelgeving benoemd en wordt gezamenlijk gezocht naar oplossingen Voor onderwerpen die niet passen in de thema's van de samenwerkingsagenda krimp wordt contact gezocht met de collega's bij BZK die zich hebben verbonden aan de inzet voor knellende wet- en regelgeving in het kader van het Waddenconvenant.	• Gemeenten • Provincie	2016-2020	• Faciliterende rol in het proces.	• Faciliterende en coördinerende rol in het overleg met betreffende departementen (BZK).
Behoud van kleine zakelijke dienstverleningen als postagentschap, pinautomaten e.d. op de eilanden	• Problematiek en oplossingsrichtingen laten onderzoeken, mogelijk door studenten (Campus Ameland) • Onderzoeksvraag formuleren. Daarin ook ervaringen uit andere krimp/anticipeerregio's betrekken.		2016-2017	• Faciliterende rol.	• Delen van kennis en best practices uit andere regio's (BZK).

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Friese Waddeneilanden	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Realiseren van een bij de eilanden passende woningmarkt	• Met de bestaande Quick Scan woningmarkt (RIGO) als uitgangspunt zal een verdiepingsslag worden gemaakt om de specifieke problematiek en opgave op de Wadden scherper in kaart te brengen. Daarin aandacht voor de toekomstige opgave, spanning tussen recreatie versus permanente bewoning, WOZ-waarden, beschermd dorpsgezicht, omvang voorraad sociale verhuur, toewijzingsbeleid (huisvestingwet en -verordening). • Vervolgens woningmarktconferentie om toekomstig traject verder te ontwikkelen.	• Gemeenten • Corporaties • Huurdersvereniging • Bewoners • Makelaars	2016 ev.	• Ondersteuning bij verdiepingsslag (zo snel mogelijk) en organisatie conferentie (2016)	• Inbreng van expertise met name op het gebied van interpretatie van en toepassing van wet- en regelgeving (BZK). • Wetsvoorstel op het gebied van tijdelijke verhuur is in voorbereiding. Afhankelijk van de uitkomsten zal bezien worden of hiermee genoemde knelpunten voldoende opgelost kunnen worden (BZK).

[76] De brief van de Friese Waddeneilanden aan de minister voor W&R d.d. 26 juni 2015, waarin voorstellen voor de samenwerkingsagenda werden gedaan, bevatte een bijlage met een inventarisatie van knelpunten. De meest prioritaire punten uit deze inventarisatie zijn verwerkt in onderhavige tabel. De volledige lijst wordt gehanteerd als werkdocument waarin gaandeweg het proces punten kunnen worden afgevoerd of toegevoegd.

[77] Er ligt hierbij een nadrukkelijke relatie met het Samenwerkingsconvenant dat de Rijksoverheid, de provincies Fryslân en Noord-Holland en de vijf gemeenten (Terschelling, Ameland, Vlieland, Schiermonnikoog en Texel) in maart 2015 sloten.

	• Vanwege te beperkte doorstroom zien de eilanden graag meer ruimte in wet- en regelgeving om tijdelijke verhuur van woningen aan mensen die op de eilanden willen komen wonen en werken, mogelijk te maken.				

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Friese Waddeneilanden	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Een goed integraal onderwijsaanbod (0-18 jr) waarbij aanbod op het eiland en aan wal goed afgestemd/georganiseerd is.	• Diverse knelpunten zijn geïnventariseerd (i.e. behoud kleine scholen, integreren kinderopvang/peuterspeelzaal in primair onderwijs, passend onderwijs, praktijkonderwijs, leerlingenvervoer). In eerste instantie zal hierover een verkennend gesprek met OCW worden gevoerd. Vandaar uit zal verder bepaald worden welke trajecten ingezet kunnen worden.			• Indien wenselijk deelnemer bij het verkennend gesprek.	• Lopende dialoog over specifieke knelpunten, wensen en mogelijkheden., mede in relatie tot de bijzondere situatie van de eilanden (OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Friese Waddeneilanden	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Het kunnen behouden van voldoende (kwantitatief en kwalitatief) zorgaanbod op de eilanden.	• In de afgelopen periode is een aantal knelpunten rondom zorg op de eilanden geïnventariseerd: vragen rond het al dan niet thuis kunnen bevallen, het gemis aan verslavingszorg, knelpunten rond de inkoop van zorg, en het spanningsveld tussen behoefte aan maatwerk versus landelijke regelgeving. • De komende tijd wordt beter in kaart gebracht hoe de zorg op de eilanden goed georganiseerd kan worden: welk zorgaanbod dient er op de eilanden te zijn, en voor welke hulpvragen moet men naar de wal? Hoe is dit het best te organiseren, ook financieel? Kan 1,5 lijns zorg hier een oplossing zijn, hoe ziet dat er dan uit? • Afhankelijk van deze verkenning kunnen vervolgactiviteiten worden opgepakt.	• Gemeenten • Zorgverleners • Zorgverzekeraars	2016-2017 [78]	• Faciliterende rol in het proces.	• Dialoog over wensen en mogelijkheden, mede in relatie tot de bijzondere situatie van de eilanden (VWS).

[78] Vooralsnog een verkenning van de problematiek. Vervolg afhankelijk van uitkomsten nieuwe activiteiten plannen.

3. Samenwerkingsafspraken Groningen (krimpregio's De Marne, Eemsdelta & Oost-Groningen)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio's Groningen[79]	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Groningen	Inzet van de Rijksoverheid
<u>Overheidsparticipatie:</u> **Verbreden en intensiveren van de aandacht voor en omgang met bewonersinitiatieven** **Inzet op maatwerk in behoud van functies waar initiatieven tot bloei komen. Per dorp/wijk/regio zal dit verschillen**	• Bewonersinitiatieven. • Overheidsparticipatie 2015-2017 voor inwoners, raden en ambtelijke organisaties.	• Welzijnsinstellingen • CMO/STAMM • Ideeënmakelaars en Ideeënbank Groningen • Groninger Dorpen • Gemeenten • Wijk-, buurt- en dorpsbelangenverenigingen • Hanzehogeschool /RUG • Stad Groningen • Woningcorporaties	2015-2018	• Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en leefbaarheidsplannen tot 2020 en budget sociaal beleid. • Financiële middelen vanuit gemeenten en derden. • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020. • Ondersteuning bij het opzetten van wijkinitiatieven . • Kennisdeling voor de ambtelijke organisaties. • Inzet Ideeënmakelaars en Ideeënbank Groningen.	• Delen van kennis en best practices waar relevant in samenwerking met andere departementen BZK). • IenM voert daartoe i.s.m OCW/RCE het kennisprogramma "van onderop" uit (Dorpenacademie).
<u>Leren van Groningen:</u> **Ontwikkelen van nieuwe instrumenten c.q. het krimp-'proof' maken van bestaand instrumentarium**	Ontwikkeling van: • Krimplabs • Transformatie-academie • Facilitaire bedrijven • Transformatie & • Innovatiefonds	• De drie Groningse krimpregio's • Stad Groningen • Provincie Groningen • Relevante (maatschappelijke) organisaties	2015-2020	• Samen vraagstukken agenderen, vraagstukken onderzoeken en tot nieuwe oplossingen komen, het verder versterken van kennisontwikkeling en kennisuitwisseling; dit alles nationaal onder de aandacht brengen. • Partner zijn in samenwerkingen en waar gewenst opgaven breder oppakken dan alleen lokaal of regionaal.	Bieden van podium aan Groninger ervaringen bij door BZK te organiseren conferenties/ leerkringen op basis van: • Ondersteuning bij het bepalen van de inzet van instrumenten en methodieken vwb problematiek particuliere woningopgave. • Kansen in de regelgeving: de Wet personenvervoer 2000 (Wp 2000) biedt al veel flexibiliteit. Het ministerie van IenM denkt mee over kansen binnen het kader van bestaande overeenkomsten en EU-verplichtingen. • Ondersteuning in kennis en beschikbare middelen bij het uitwerken van nieuwe werkwijzen. • Ondersteuning via kennis en expertise t.a.v. de opzet en de uitvoering van het vullen van het Transitiefonds in kader Grote Coalitie Experimenten Gronings gereedschap. • De Dorpenlabs waarin bottom-up initiatieven ondersteund worden (OCW/RCE)

[79] 'Regio's Groningen' verwijst in deze tabellen naar de krimpregio's De Marne, Eemsdelta & Oost-Groningen

Thema 'wonen'

Ambities van de regio's Groningen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Groningen	Inzet van de Rijksoverheid
Verkleinen, verbeteren, verduurzamen en levensloopbestendig maken van de (particuliere) woningvoorraad, inclusief een Rijksbijdrage **Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en Leefbaarheidsplannen, Aanpak tevens in samen-hang met Nationaal Coördinator Groningen** **Vastgoedwaarde en omgevingswaarde op langere termijn behouden en het stimuleren van lokale werkgelegenheid**	Aanpak particuliere woningvoorraad: • Continuering ontwikkeling van het Gronings Gereedschap. • Het formeren van de Coalitie • Vullen Transitiefonds. • Actieve rol van gemeenten blijven stimuleren bij de aanpak van de particuliere woningvoorraad • Meer inzet op complementaire woonmilieus stad en ommeland .	Coalitiepartijen (Coalitie Particuliere Woningvoorraad in opbouw): • Stuurgroepen • stad Groningen • Provincie • NVM • Bouwend Nederland Noord • Rabobanken Groninge • Bank Nederlandse Gemeenten • Kadaster • SVN • Groningse woningcorporaties • NAM	2015-2020	• Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon- en leefbaarheidsplannen tot 2020. • Financiële middelen vanuit gemeenten en derden. • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020.	• Ondersteuning bij het bepalen van de inzet van instrumenten en methodieken v.w.b problematiek particuliere woningopgave (BZK). • Actief bijdragen aan het opstellen van een aanpak voor het stimuleren/afsluiten van onderhoudscontracten na herstel van de woningen, in lijn 'letter of support' Grote Coalitie (BZK en IenM) • Ondersteuning via kennis en expertise t.a.v. de opzet en de uitvoering van het vullen van het Transitiefonds in kader Grote Coalitie Experimenten Gronings gereedschap (BZK en IenM).

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio's Groningen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Groningen	Inzet van de Rijksoverheid
Regelvrije/-luwe ruimte voor kernthema's als erfgoed, ruimte en krimp **Op basis van regionaal afgestemde Woon-en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak realiseren van een methodiek waarin kennisdeling, herbestemming en behoud van cultureel erfgoed onderdeel zijn**	• Om in krimpgebieden voor beschermde panden (monumenten) en gebieden (stads- en dorpsgezichten) en andere leegstaand maatschappelijk vastgoed een toekomstperspectief te bieden zijn vernieuwende en onorthodoxe visies, aanpakken en resultaten nodig. Concrete pilotprojecten; De Hoofdweg Bellingwolde, herbestemming erfgoed Bad Nieuweschans en het Ecodorp Ter Apel.	• Ondernemers • Lokale overheden • Corporaties • Erfgoedinstanties	2015-2017	• Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon- en leefbaarheidsplannen tot 2020. • Financiële middelen vanuit gemeenten en derden. • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020. • Kennisdeling, bijv. met Onderdendam (dorpsvisie 2.0) en Warffum.	• Ondersteuning met kennis (BZK/IenM) • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). • Bij concrete voorstellen voor pilots zal I&M bezien of deze passen in het MIRT onderzoek Anders Benutten of andere initiatieven rondom mobiliteit en OV (Zie ook hiervoor onder "Leren van Groningen"). • Ondersteuning bij concrete praktijk waarin herbestemming van karakteristiek vastgoed aan de orde is (OCW/RCE) • Ondersteuning van het Kenniscentrum Herbestemming Noord Nederland waarin specifieke aandacht is voor herbestemming van karakteristieke gebouwen en complexen (OCW/RCE). • Onderzoek naar *Internationale Bau Ausstellung* light (OCW/RCE en Nationaal Coördinator Groningen).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio's Groningen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Groningen	Inzet van de Rijksoverheid
Betere verdeling onderwijs over Stad – Ommeland **Dit op basis van regionaal afgestemde Woon-en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak**	• Gecoördineerde en samenhangende acties in Groningse regio's in gang zetten die gebaseerd zijn op een krachtige ambitie voor kinderen en jongeren van 0-27 jaar, met pilots in De Marne en Eemsdelta en in Oost Groningen (Onderwijs stimuleren in Durven delen).	• Schoolbesturen • Organisaties voor kinderopvang in de regio's	2015-2017	• Vastgestelde actualisatie provinciaal krimpbeleid 2015-2020. • Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en Leefbaarheids-plannen tot 2020. • Bevorderen van inzet van financiële middelen vanuit gemeenten en derden. • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020. • Afhankelijk van invulling vervolg experiment(en).	• De gewenste samenwerkingsvraagstukken worden vanaf 2016 samen met en op initiatief van de regio's scherper geformuleerd (OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio's Groningen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Groningen	Inzet van de Rijksoverheid
Zorg moet voor iedereen van jong tot oud bereik-baar zijn **Dit op basis van regionaal afgestemde Woon-en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak**	Verbeteren samenwerking tussen verschillende partijen aan de hand van diverse pilots zoals: • Zorgcoöperatie Loppersum, • Zorgcoöperatie Dorpssorg Ulrum • Zorgcoöperatie Kloosterburen • Zorgcoöpe-ratieflat Hoogwatum Delfzijl • Zorginitiatief Nieuwolda • Zorginitiatief Westerlee 'Veur mekoar, mit mekoar' • Zorgproject Wedde 'Wedde dat 't lukt'	• Zorgcoöperaties • Overheden • Woningcorporatie • Zorgbelangenorganisaties • Zorgverzekeraars • Zorgkantoren en zorgaanbieders	2015-2020	• Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en leefbaarheidsplannen tot 2020 • Bevorderen van inzet van financiële middelen vanuit gemeenten en derden • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020 • Platform bieden en actief kennisdelen, bijvoorbeeld de levensloopbestendige proefwoning Akkerstraat te Ulrum en proefwoning in Nieuwolda. + Organiseren werkplaatsen, zorg voor burgerparticipatie, onder-steuning proces om te komen tot Integrale Zorgcentra. • Zorgmonitor (Sociaal Planbureau Groningen)	• Kennisinbreng bij aanvraag deelname zorgexperiment o.g.v experimenteerartikel gericht op domeinoverstijgend pakket aan diensten, op basis van Regionaal PvA (VWS). • Aanbod van de' MKBA-Werkwijzer Sociaal Domein' die vanaf voorjaar 2016 beschikbaar is voor het opstellen van businesscases voor innovatieve voorzieningen (VWS).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio's Groningen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Groningen	Inzet van de Rijksoverheid
Samenhang tussen krimpbeleid en economie wordt versterkt met accenten: • **Verbreding naar economische vitaliteit** • **Grensoverschrijdende arbeidsmarkt** • **Stad en ommeland koppelen**	• De Stad-Ommelandverbinding direct zichtbaar maken en slimme verbindingen maken in onderwijs en innovatie, project AOC Terra-college.	Agrarische sector: • AOC Terra college • LTO • AVEBE innovatieve tak in Ter Apelkanaal • Ondernemers (maakindustrie) overheden	2015-2020	• Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën 2012-2020 voor de Drents Groningse Veenkoloniën opgesteld. Een uitrol van deze ontwikkeling zorgt voor een positieve bijdrage aan de economische ontwikkeling. • Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en Leefbaarheidsplannen tot 2020. • Bevorderen van inzet van financiële middelen vanuit gemeenten en derden.	• Samen werken aan beter evenwicht Stad en Ommeland via bestuurders om tafel. (EZ, IenM, OCW en SZW). • Aansluiten bij de aanpak grensoverschrijdend samenwerken bij bevorderen diploma erkenning in relatie tot grensoverschrijdende samenwerking via GROS (Actieteam GEA). • Inbreng van ervaringen van ontgrenzer in Zeeland, Achterhoek en Limburg t.b.v Oost Groningen (BZK).

	• De Stad-Ommelandverbinding direct zichtbaar maken (in verschillende maatwerkpro-jecten in de 3 krimpregio's) en versterken door het realiseren van een duurzame regionale voedselketen.	• Groentebuur stad Groningen, Kloostertuin Sint-Jan Kloosterburen, dorps-schooltuin Vriescheloo, Maaltijdservice Oosterlengte UMCG, GGD, lokale overhe-den	2015-2020	• Provincie en gemeenten zorgen voor erkenning, support, faciliteren van inspiratie en delen van kennis en netwerken. • Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en Leefbaarheidsplannen tot 2020. • Bevorderen van inzet van financiële middelen vanuit gemeenten en derden • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd. in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020.	• Ten behoeve van het ontwikkelen van een regionale voedselketen strategie, delen van kennis en best practices (EZ), waar relevant in samenwerking met andere departementen, zoals SZW en VWS (optiek armoede en schulden).
Samenhang tussen krimpbeleid en economie wordt versterkt met accenten: • **Verbreding naar economische vitaliteit** • **Grensoverschrijdende arbeidsmarkt** • **Stad en ommeland koppelen**	• Intensiveren Stad-Ommelandverbinding bij toeristen. • Versterking toeristische en recreatieve aantrekkings-kracht (profiel) van Groningen. • Verbindingen leggen in het cultureel erfgoed van karakteristiek Groningen. (mogelijk ook positioneren als Unesco Werelderfgoed). • Stimuleren toename werkgelegenheid en ondernemerschap in recreatie en toerisme in de krimpgebieden.	• Beleidsfunctionarissen economische ontwikkelingen gemeenten en provincie • Ondernemers • MKB-Noord/VNO NCW-Noord • Marketing Groningen.	2015-2020	• Faciliteren van samenwerking tussen ondernemers. • Ondersteuning bij ontwikkeling arrangementen en verbinding stad & ommeland met fiets, trein, boot. • Zorgen voor betere koppeling met economische visie Eemsdelta en met beleid op toeristisch vlak wat nu wordt uitgevoerd. • Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en leefbaarheidsplannen tot 2020. Bevorderen van inzet van financiële middelen vanuit gemeenten en derden. • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020.	• Delen van kennis en best practices (EZ). • O.a. in het kader van de Retailagenda worden voor zo'n 20 steden in Nederland biografieën gemaakt van winkelstraten als instrument om de leegstand aan te pakken. De lessen hieruit kunnen gedeeld worden met o.a. Groningen (OCW/RCE).
	• Ondersteuning van ondernemers • Bewustwordingsproces van de meerwaarde van kleinere compacte centra • Doorontwikkeling van de Groningse Retail Academie	• Lokale overheden • Retail bedrijven • Bouwbedrijven (aardbevingsgebied) • Koplopers Oost Groningen.	2015-2020	• Leerkring compactere centra instellen. • Financiële middelen vanuit provincie zijn gereserveerd/ vastgelegd in Woon-en leefbaarheidsplannen tot 2020. • Bevorderen van inzet van financiële middelen vanuit gemeenten en derden. • Nieuwe financiële middelen worden gereserveerd in het nog vast te stellen leefbaarheidsprogramma 2015-2020.	• Kennisdeling Detailhandel & Krimp via Kennisplatform centrumontwikkeling in Krimp- en anticipeergebieden (KIK). • Ondersteuning bij ontwerpen strategisch plan (sociaal) ondernemerschap (EZ, IenM, SZW).

4. Samenwerkingsafspraken Hoeksche Waard (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Hoeksche Waard	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zuid-Holland[80]	Inzet van de Rijksoverheid
Versterking samenwerking regionale partijen **Regio "op de kaart te zetten"**	• Intensivering huidig Pact van de Waard.	• Ondertekenaars Pact vd Waard (overheden, bedrijfsleven en maatschappelijk organisaties)	2015-2018	• Financiële bijdrage t.b.v. intensivering Pact • Inhoudelijke ondersteuning.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan intensivering Pact. • Inbreng kennis en deskundigheid (BZK).
	• Jaarlijkse uitreiking Vliegwielprijs voor innovatieve aanpakken.	• Ondertekenaars Pact vd Waard (overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties	2015-2018		-
	• Experiment "Persona's" (versterken denken in doelgroepen tbv beleid).	• HW Wonen • Zorgwaard • Welzijnsinstellingen • SOHW/gemeenten	2015-2016	• Inzet is afhankelijk van invulling vervolg experiment.	• Inzet is afhankelijk van invulling en vervolg experiment (BZK).
	• Inrichten digitaal platform en regio ambassadeurs.	• HW Wonen • Zorgwaard • Rabobank • OHW • CSG De Waard • SOHW	2015-2018		
Versterken samenwerking sport t.b.v leefbaarheid	• Versterking samenwerking sport via Transitieatlas.	• SOHW • Gemeenten • Regionale/lokale sportorganisaties • NOC-NSF	2017-2018	• Financiële bijdrage t.b.v. transitieatlas.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden ten behoeve van de Transitieatlas.

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Hoeksche Waard	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zuid-Holland *	Inzet van de Rijksoverheid
Bevorderen van langer zelfstandig wonen **Actievere rol middenveld en ondernemers en een grotere betrokkenheid van inwoners i.r.t. wonen, zorg en welzijn.**	• Versterken samenhang wonen, welzijn en zorg op basis van woonvisie.	• HW Wonen • Zorginstellingen • Welzijnsorganisaties • Ondernemers • Eigenaar bewoners • SOHW • Gemeenten	2015-2018	• Financiële ondersteuning t.b.v. project- en procesondersteuning.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan project/ procesondersteuning

[80] * De Provincie Zuid-Holland wil vooralsnog de samenwerkingsagenda aangaan voor de jaren 2016-2017. Een evaluatie zal moeten uitwijzen of verlenging aan de orde is.

	• Uitvoering experiment gebiedsonderneming wonen, welzijn en zorg gericht op grotere rol bewoners en ondernemers en frontoffice.	• HW Wonen • Zorgwaard • Stichting Welzijn • SOHW • Gemeenten	2015-2017	• Financiële ondersteuning t.b.v. project- en procesondersteuning.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan project/ procesondersteuning

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Hoeksche Waard	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zuid-Holland *	Inzet van de Rijksoverheid
Versterken van regionale gebiedsontwikkeling via nieuwe financiële arrangementen en nieuwe coalities publiek, privaat en particulier	• Doorontwikkeling waardeketens door regionale initiatiefnemers in vervolg op experiment Waardenmakerij.	• Initiatiefnemers SOHW/gemeenten	2015-2016	• Inbreng ervaringen van elders.	• Financiële en inhoudelijke ondersteuning (IenM). • Inbreng van ervaringen van elders (IenM).
	• Doorbreken belemmerende regelgeving bij projecten.	• SOHW	2015-2016	• Bieden inzichten ervaringen elders. • Juridische advisering.	• Bieden inzichten ervaringen elders (IenM). • Juridische advisering (IenM).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Hoeksche Waard	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zuid-Holland *	Inzet van de Rijksoverheid
Beschikbaar en bereikbaar houden primair onderwijs	• Versterken afstemming primair onderwijs via bestuurlijk overleg (openbaar en bijzonder).	• Onderwijsinstellingen • Gemeenten	2015-2018		

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Hoeksche Waard	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zuid-Holland *	Inzet van de Rijksoverheid
Versterking bedrijvigheid tbv kwalitatieve groei en werkgelegenheid	• Verkenning regionale economische structuur en benutten groeikansen d.m.v. transformatiemonitor economische structuur.	• Bedrijfsleven • Ondernemersvereniging • Onderwijs- en cultuurinstellingen • SOHW • Gemeenten • Provincie	2016	• Financiële bijdrage t.b.v. transformatiemonitor. • Inhoudelijke ondersteuning.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan de Transformatiemonitor. • Aanbod inbreng kennis en best practices (EZ).
	• Versterking retail & detailhandel op basis van regionaal op te stellen uitvoeringsprogramma.	• Ondernemers • Gemeenten • SOHW	2016	• Financiële bijdrage t.b.v. uitvoering transitieatlas. • Inhoudelijke ondersteuning. • Aanreiken van data.	• Ondersteuning d.m.v. toolkit. doorvertaling landelijke trajecten naar gemeenten en provincies en mogelijkheid aan te sluiten bij de acties uit de Retailagenda (EZ).
	• Versterken afstemming onderwijs en arbeidsmarkt m.b.v. transformatiemonitor economische structuur.	• Bedrijfsleven • Ondernemersvereniging • Onderwijs- en cultuurinstellingen • SOHW • Gemeenten • Provincie	2016	• Financiële bijdrage t.b.v. transformatiemonitor.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan de Transformatiemonitor.

5. Samenwerkingsafspraken Kop van Noord-Holland (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Kop van Noord-Holland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Noord-Holland	Inzet van de Rijksoverheid
Demografische ontwikkelingen blijven volgen				• Provincie werkt aan bewustwording en aan signaleren, agenderen, monitoren en evalueren van beleidsontwikkelingen op het gebied van demografische ontwikkelingen.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
Toekomstbestendig PO, VO, zorg- en welzijnsvoorzieningen en sportaccomodaties	• Implementatie Transitieatlassen primair en voortgezet onderwijs, zorg/welzijn en sport. • Organiseren van gesprekken met maatschappelijk middenveld over alliantievorming en het komen tot heldere afspraken.	• Maatschappelijke middenveld • Gemeenten	2016-2017	• Financiële ondersteuning voor transitieatlas.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
	• Na twee jaar evaluatie en programmering laatste drie jaar.		2017 e.v.	• Nader te bepalen.	• BZK/de Rijksoverheid wordt hierbij betrokken.
	• Uitwerking intergemeentelijke ruimtelijke visie 'Ruimte voor Vraag'. Onderdeel hiervan is een onderzoek naar de complementariteit van kernen. Afstemming met Transitieatlassen.	• De gemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen en Texel.	Vanaf 2015	• De provincie faciliteert en coördineert dit proces.	-

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Kop van Noord-Holland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Noord-Holland	Inzet van de Rijksoverheid
Afspraken over de fasering en dosering van de bouwlocaties tot 2020 en verder	• Uitvoering Kwalitatief Woningbouwprogramma (KWK)	• De gemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen en Texel • Marktpartijen • Corporaties	2016-2020	• Als medeondertekenaar KWK faciliteren van het proces en doen van onderzoek. Het KWK wordt betrokken bij de provinciale toetsing mbt bouwen buiten bestaand bebouwd gebied.	

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Kop van Noord-Holland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Noord-Holland	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendige economie en arbeidsmarkt in de Kop van NH	• Implementatie Transformatiemonitor. • Heldere afspraken maken en allianties smeden tussen overheid, ondernemers en onderwijs.	• Ontwikkelingsbedrijf NH-Noord • Economic Boards • Onderwijsinstellingen • Gemeenten		• Financiële ondersteuning voor Transformatiemonitor	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
	• Programma 'de Kop Werkt!'			• Samenwerking met de Kop in 'de Kop Werkt!', toekomst onzeker.	
	• Het stimuleren van de regionale arbeidsmarkt in de Kop van Noord-Holland en het daarin via onderzoek tot stand brengen van optimale afstemming van vraag en aanbod om gezamenlijk effectief te kunnen anticiperen op lokale en regionale arbeidsmarktontwikkelingen.	• Gemeenten • Onderwijsinstellingen • Bedrijfsleven	Vanaf 2015	• Aanstelling werkambassadeur, onderzoek en financiële middelen. • De provincie brengt mbo- en hbo-scholen en bedrijven bij elkaar om af te stemmen wat het bedrijfsleven verwacht van scholen (welke vaardigheden), en andersom (bijvoorbeeld stages en banenkansen).	

6. Samenwerkingsafspraken Midden-Limburg (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Midden-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Stimuleren van voldoende aanbod en spreiding van voorzieningen	• Vervolg op transitieatlas 'voorzieningen' langs twee sporen: 1. Verfijning/uitwerking voorzieningenvraagstuk in individuele gemeenten. 2. Regionale monitoring gemeentelijke verfijning/uitwerking en zoeken naar mogelijke samenwerking. • Thema (ambtelijk en bestuurlijk) borgen binnen nieuwe samenwerkingsstructuur SML [81](vervolgstappen monitoren, ervaringen uitwisselen).	• Regio Midden-Limburg • Gemeenten • Maatschappelijke organisaties	2015-2020		• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). • Inbreng van kennis en ervaringen bij vervolgproces transitieatlas (2016)(BZK).

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Midden-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Aanpak bestaande voorraad in relatie tot thema langer zelfstandig wonen	• Uitvoering van een bewustwordingstraject van woningeigenaren voor het toekomstbestendig maken van hun woning.	• Gemeenten	2015-2020	• Ondersteuning/mede initiatiefnemer van bewustwordingstraject.	• Ondersteuning bij het bepalen van de inzet van instrumenten en methodieken voor wat betreft problematiek particuliere woningvoorraad (BZK). • Ondersteuning bij inrichten van bewustwordingsproces particuliere woningeigenaren (BZK). • Organiseren van landelijk leernetwerk over de aanpak van de particuliere woningvoorraad door Platform31 (BZK)(2015-2016).
	• Verduurzamen van zowel de sociale als de particuliere woningvoorraad. • Ontzorgen (bij verduurzaming, levensloop bestendig maken en energetisch maken) van eigenaar-bewoners benoemd als ambitie in regionale structuurvisie.	• Midden-Limburg • Woningcorporaties • Particuliere woningeigenaren • Provincie Limburg	2015-2020	• Uitvoeren van het transitiefonds Limburgse Woningmarkt[82].	
Zorgen voor voldoende sociale huisvesting voor specifieke doelgroepen	• Maken van regionale prestatieafspraken met corporaties. • Meenemen van aspect extramuralisering. • Onderzoeken van mogelijkheden tijdelijke huisvesting in bestaande panden. • Onderzoeken van inzet leegstaande particuliere woningen en zorgvastgoed met beheerrol voor corporatie. • *Lobby*: Verzoek tot uitbreiding van wettelijke mogelijkheden voor gemeenten om inzicht te krijgen in groeiende groep particuliere verhuurders, bijvoorbeeld t.a.v. bijvoorbeeld locaties en huurprijzen.	• Gemeenten Midden-Limburg • Corporaties • Huurdersbelangenverenigingen	2015-2016	• Uitvoeren van het transitiefonds Limburgse Woningmarkt. • De particuliere woningvoorraad is als aandachtspunt opgenomen binnen het Provinciaal Omgevingsplan Limburg. • Inbreng kennis en expertise. • Betrekken van de particuliere woningvoorraad in aanpak woningmarkt via het 'plan wonen' (1e kwartaal 2016 beschikbaar).	• Inbreng van kennis en expertise ten aanzien van de mogelijkheden in de Woningwet en de Leegstandswet (BZK). • Ondersteuning bij het bepalen van de inzet van instrumenten en methodieken voor wat betreft problematiek particuliere woningvoorraad (BZK).

81 Samenwerkingsverband Midden Limburg
82 Meer informatie op de website van de Provincie Limburg (http://www.limburg.nl/transitiefonds)

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Midden-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Aanpak leegstaand vastgoed in samenhang met leefbaarheid	• Aan de slag met dynamisch voorraadbeheer in de regionale uitwerkingen van het POL voor wonen, bedrijventerreinen, kantoren en detailhandel. • Uitwerken regionale visie agrarische bebouwing, waar ook leegstand een plek krijgt. • Ontwikkelen van nieuwe instrumenten voor de aanpak van leegstand en het stimuleren van sloop, mede in het licht van de ontbrekende terugverdienmodellen • *Lobby*: Verzoek van de regio tot aanpassing wet en regelgeving t.b.v. gunstige fiscale regelingen bij sloop agrarische bebouwing. • *Lobby*: Verzoek van de regio aan de Rijksoverheid om een Expertpool leegstandsproblematiek in te stellen/te faciliteren, die kan helpen bij tegengaan verloedering, ondersteunt bij vraagstukken rond sloop of herbestemming (denk aan gebruiken bestaande stimuleringsregelingen).			• Steller van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg.	• Aanbod ondersteuning via de Expertpool Transformatie (2016)(BZK) voor wat betreft transformatie van leegstaand vastgoed in woonruimte of gebiedsontwikkeling met focus op herbestemming en transformatie en gebouwen.
Reduceren van de plancapaciteit	• Prioriteren van plannen op basis van het zeefmodel uit de structuurvisie. • Aanpassen of schrappen van concrete plannen in bestemmingsplannen. • Afboeken van grondexploitaties door het aanpassen van overeenkomsten.	• Gemeenten Midden-Limburg	2015-2020	• Individuele gemeentes bij de les houden voor wat betreft gemaakte afspraken afbouwen bouwplannen (i.s.m. de regio Midden-Limburg).	• Aanbod ondersteuning via Juridische Expertpool Planschade (2016)(BZK, IenM).
Fijnmazige OV bereikbaarheid behouden	• Start van een publieke regiecentrale.	• Alle Limburgse Gemeenten	2016 e.v.	• Partner	• Meedenken over belemmeringen wet- en regelgeving en instrumentarium op basis van regionale probleemanalyse (IenM).
	• Starten van een onderzoek naar de realisatie van een snelfietsroute Weert-Eindhoven (naar aanleiding van Tweede Kamer motie Hoogland). • Opstellen van een plan van aanpak om de resterende delen van dedeels gerealiseerde snelfietsroute Sittard-Roermond-Venlo te realiseren.	• Midden-Limburg	2016 e.v.		• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Midden-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Stimuleren van een toekomstbestendig onderwijsaanbod	• Implementeren van het toekomstperspectief Primair Onderwijs op basis van uitkomsten Transitieatlas Voorzieningen. • Aandacht blijven vragen voor reiskosten bij beroepsopleiding voor doelgroep 16-18 jaar (die nog geen OV hebben).	• Gemeenten • Onderwijsinstellingen	2015-2020		• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). • Behandeling van aanvraag financiële bijdrage t.b.v inzet regionale procesbegeleider leerlingendaling (2016)(OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Midden-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Langer zelfstandig wonen	• In kaart brengen van de transformatieopgave in het zorgvastgoed: transparanter maken van de opgave, slechten van drempels, gesprek met stakeholders. • Aandacht blijven vragen voor invloed van krimp (verschil historisch verdeelmodel en zorgconsumptie) met betrekking tot het verdeelmodel WMO. • Opstellen van een regionaal gedragen woon-zorg visie.		2015-2020	Zorgvuldige belegging van zorgportefeuille in de demografische opgave.	• Inzet van kennis en expertise (BZK, VWS) bij opstellen van woon-zorg visie door de regio. • Aanbod ondersteuning via de Expertpool Kantoortransformatie (2016)(BZK, IenM). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
Toekomstbestendige zorvoorziening	• Transparanter maken van de opgave tav zorgconsumptie in relatie tot krimp (ontgroening en vergrijzing). • Opstellen van krachtenveldanalyse ten behoeve van de te maken woon/zorg-visie.				• Inbreng van kennis en expertise (VWS) bij opstellen van een woon/zorg-visie door de regio.

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Midden-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Organiseren van voldoende gekwalificeerd (technisch) personeel	• Gezamenlijk opzetten van arbeidsmarktbeleid van uitvoeren van de Participatiewet binnen samenwerkingsstructuur, met als doelen: 1. Verhoging arbeidsparticipatie. 2. Aanpak van de mismatch op de regionale arbeidsmarkt. 3. Verbetering aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt. 4. Aanpak jeugdwerkloosheid.	• Gemeenten Midden-Limburg	2015-2019		• Bij het scherper formuleren van de eventueel gewenste samenwerkingsvraagstukken kunnen de regio's EZ desgewenst consulteren.

	• Continueren van het regionaal Werkbedrijf, met als hoofddoel de regionale uitvoering van het sociaal akkoord uit 2013. • Eenmaal per kwartaal bestuurlijke afstemming met de arbeidsmarktregio's zuid, noord en de Provincie.	• Gemeenten Midden-Limburg • UWV • SW bedrijven	2015-2019		
Bevorderen grensoverschrijdende arbeid	• Agenderen van knelpunten m.b.t. grensoverschrijdende arbeid (bv fiscale benadeling grenspendelaars en financiële nadelen a.g.v. verschillende sociale zekerheidsstelsels). • Continueren van samenwerking met *bureau België* en *Duitse zaken.* • Verbeteren en intensiveren van het vak Duits in het onderwijs.	• Regio Midden-Limburg • Gemeenten Midden-Limburg		• GIP (Grensinfopunt). • Inzet van de ontgrenzer. • Initiatiefnemer van ITEM (expertisecentrum voor Internationale, Transnationale en Euregionale Mobiliteits- en grensoverschrijdende vraagstukken).	• Aanbod van het Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeidsmarkt (EZ)(2016). • Inzet en expertise via GROS overleggen (BZK). • Ondersteuning via het sectorplan Grenzeloos werken en regionale contacten (SZW).

7. Samenwerkingsafspraken Noordoost-Fryslân (krimpregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Noordoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Mienskip als basis voor regionale samenwerking en regionale opgaven	• De kracht van de mienksip in Noordoost Fryslân is uniek en daarmee de motor achter de regionale opgaven. (*Noordoost Fryslân is grutsk en mei-inoar Dwaande. Uniek!!)*		2015-2020	• Subsidieregeling Mienskipsfûns voor maatschappelijke initiatieven. • Leaderregio. • Faciliteren van onze actieve en unieke Mienskip.	
"Gezonde" regio met kwalitatief goede, toekomstbestendige en bereikbare voorzieningen	• Regionale afstemming van voorzieningen • Vervolg traject "'Atlas van Noordoost Fryslan"; o Actueel houden en ter beschikking stellen Atlas. o Faciliteren en ondersteunen bij de opgave over toekomstbestendige voorzieningen. o Komen tot afstemming over voorzieningen en uitvoeringsplannen. Hiervoor kan een 'Koalysje' gevormd worden bij de opgaven rondom voorzieningen.	• Gemeenten • Ondernemers • Ondernemers Federatie Noordoost Fryslâ (ONOF) • Voortgezet onderwijs • Primair onderwijs • Provincie • Mienskip • Dorpen • Zorgpartners • Corporaties	2015-2020	• Ondersteuning en afstemming opgaven rondom voorzieningen via de regionale aanpak (afstemmen op lopende regionale processen). • Procesondersteuning.	

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Noordoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendige woningvoorraad (levensloopbestendig en duurzaam)	• Nadere analyse van de woningmarkt en uitwerken van de regionale opgave in een plan van aanpak (verdiepingsslag van de op provinciaal niveau uitgevoerde quick scan). • Evaluatie Dorps Ontwikkelings Maatschappijen (DOM's) en bezien of uitrol naar andere dorpen mogelijk is. • Kansen oppakken vanuit: o Aanschrijvingsbeleid o Stimuleringsfond Volkshuisvesting • Deelname aan leerkring particuliere woningvoorraad, inbreng van casussen uit de regio. • Opgave vastgoed op de lange termijn tot uitvoering brengen. • *Lobby*: inzetten op fiscale maatregelen, transitiefonds en goede afstemming rondom herijking beleid BZK.	• Gemeenten Corporaties • Mienskip/Dorpen • Makelaars • Provincie	2015-2020	• Aanvalsplan woningmarkt (subsidieregeling) • Partner in het opstellen van de regionale woningmarkt analyse. • Overleg over duiding verschil Friese prognoses t.o.v. PRIMOS. • Mogelijkheden onderzoeken voor revolverend fonds. • Leerkring particuliere woningvoorraad • Mogelijkheden onderzoeken voor Ondersteuning en uitrol DOM-projecten. • Goede afstemming rondom herijking beleid Woningbouwafspraken.	• Aanbod ondersteuning via Juridische Expertpool Planschade (2016)(BZK, IenM). • De Rijksoverheid denkt actief mee en deelt kennis over oplossingen bijvoorbeeld ten aanzien van duurzaamheid, aanpak particuliere voorraad, transitiefonds (BZK). • Bij de evaluatie van de verhuurderheffing wordt, bij een eventuele opvolger van de huidige (kortings)regeling, de positie van NO Fryslân als nieuwe krimpregio betrokken (2016)(BZK). • Organiseren van landelijk leernetwerk over de aanpak van de particuliere woningvoorraad door Platform31 (2015-2016)(BZK). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende

					decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan een verdiepingsslag en uitvoeringsprogramma. • Inbreng van kennis en expertise bij uitrol DOM-projecten (BZK).

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Noordoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Goede bereikbaarheid	• Blijvende inzet op goede bereikbaarheid over weg, water, spoor en digitaal (randvoorwaarde).	-	2015-2020	• Inzet op goede bereikbaarheid.	-
Verbetering mobiliteit in de regio	• Verdere ontwikkeling en uitvoering van de Mobiliteitscentrale. • *Lobby*: inzet op beperkingen van knelpunten o.a. in wet- en regelgeving.	• Regionale ondernemers • Transportsector Wmo • Provincie • Gemeenten • Voortgezet onderwijs • Zorginstellingen • Primair onderwijs • Mienskip	2015-2020	• Neemt projectleiderschap op zich voor mobiliteitscentrale en integrale afstemming met beleidsvelden.	• De Rijksoverheid is bereid in om in gesprek te gaan over eventuele knelpunten in wet- en regelgeving (IenM) • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan het opzetten van een mobiliteitscentrale.

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Noordoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendig regionaal onderwijsaanbod PO en VO	• Meerjarig regionaal gebiedsplan voor het onderwijsaanbod (incl. huisvesting), overeenkomstig ambities OCW. • *Lobby*: regiospecifiek beleid (dus ook tussen krimpregio's) met betrekking tot de regionale aanpak die het VO wil: o Fiscale maatregelen werken belemmerend voor toekomstbestendig personeelsaanbod (aanpassen wet- en regelgeving). o Bekostigingsbesluit voor vervoer werkt belemmerend in regionale oplossingen (aanpassen wet- en regelgeving). o 50% maatregel voor samenwerking tussen VO. o experimenteerruimte bij implementatie gebiedsplannen.	• Voortgezet onderwijs • Primair onderwijs • Mienskip/Onderwijsbesturen/MR • Gemeenten	2015-2020	• Goede afstemming tussen provinciale en regionale processen en projecten.	• Financiële bijdrage voor de inzet van regionale procesbegeleiders leerlingendaling VO (2015-2016)(OCW). • De accountmanagers leerlingendaling van OCW en regionale procesbegeleiders leerlingendaling kunnen tot april 2017 gebruikmaken van de licentie op de Transitieatlas onderwijs als hiertoe in de regio behoefte is (2016-2017)(OCW). • Overleg met (accountmanagers) OCW over mogelijkheden van regiospecifiek beleid (dus ook tussen krimpregio's) met betrekking tot de regionale aanpak die het VO wil: o Bespreken van fiscale belemmeringen voor toekomstbestendig

					personeelsaanbod. o oplossen knelpunt bekostigingsbesluit. o 50% maatregel voor samenwerking tussen VO. o experimenteerruimte bij implementatie gebiedsplannen.

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Noordoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendig zorgaanbod	• Opgave in kaart brengen: (innovatieve) mogelijkheden inventariseren, best practices delen, netwerkbijeenkomst voor integrale aanpak en innovatieve projecten die bijdragen aan goede (toekomstige) zorg.	• Zorgpartners (ziekenhuizen, huisartsen, verzekeraars) • Regionale initiatiefnemers (incl. mienskip), • Gemeenten (o.a. Wmo) • Provincie	2015-2020	• Beschikbaar stellen van € 100.000,- per regio om proces in gang te zetten (procesregisseur). • Goede afstemming provinciaal georganiseerde netwerken.	• Kennisdeling met betrekking tot mogelijke belemmerende wet- en regelgeving (VWS). • Het delen best practices (VWS).
Kwalitatief hoogwaardige invulling van ziekenhuis Sionsberg 2.0 en overige zorgontwikkelingen, passend bij de regionale (toekomstige) zorgopgave	• Anderhalve lijnszorg; oplossen van knelpunten: o Wet- en regelgeving. o Financieel. o Arbeidsmarkt. • Innovatieve toepassingen en daarbij horende digitale ondersteuning en betrekken van bevolking/cliënten bij introductie en acceptatie nieuwe aanpak. • *Lobby*: inzetten op experimenteerruimte en 24/7 d.m.v. beschikbaarheidbijdrage.	• Ministerie VWS • Zorgverzekeraar • Zorgpartners (huisartsen etc.) • Klankbordgroep Sionsberg • Gemeenten • Provincie • Diverse netwerken zorg	2015-2020	• Ondersteuning/ faciliteren.	• Dialoog over bieden van regel- en experimenteerruimte (o.a. ontschotting, bekostiging) en over mogelijkheden van een beschikbaarheidbijdrage) (VWS).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Noordoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Sterke positie duurzaamheid en energietransitie	• Benutten van (economische) kansen voor krimpregio's op het gebied van duurzaamheid en energietransitie door o.a. energiecoöperaties, 'sinnegreide'. • *Lobby*: bij subsidie en andere vormen van rijkondersteuning middelen afzonderen voor lokale initiatieven die i.v.m. commerciële partijen meer tijd en inspanning moeten leveren (zie ook brief die vanuit Friese coöperaties naar de Tweede Kamer is verstuurd). • *Lobby*: Noordoost Fryslan door EZ laten aanwijzen als pilotregio energietransitie ('van onderop').	• FFSE (provinciaal fonds) • Gemeenten • Friese Milieu Federatie • Noardlike Fryske Wâlden • Wetterskip • Overige "griene" partners • Mienskip • Diverse coöperaties (o.a. 'Us Koöperaasje')	2015-2020	• Uitvoeringsprogramma en beschikbare middelen matchen aan regionale ambitie en potenties en de talrijke, reeds in gang gezette lokale initiatieven.	• In lijn met het Energieakkoord (2013) stimuleert de Rijksoverheid concrete energie-initiatieven van provincies en regio's. Bezien zal worden of en hoe EZ instrumentarium (zoals Green Deals en rollende projectagenda) een bijdrage kan leveren en waar wet- en regelgeving mogelijk de gewenste ontwikkeling naar meer duurzame energie in de weg staat (EZ).
Behouden en versterken van	• Ontwikkelingen van nieuwe	• Ondernemers	2015-2020	• Partner in de opgaven Grien en blau.	

de landschappelijke karakteristiek en balans tussen economische dragers, water, (agrarische) natuur.	verdienmodellen voor natuurinclusieve landbouw zodat het landschap en de landbouw toekomstbestendig financieel gedragen is. • Een toekomstbestendig watersysteem dat natuur en landbouw blijvend kan dienen en waar waterveiligheid en (water) kwaliteit voor de streek is geborgd. • Positioneren, versterken en uitdragen van de unieke landschappelijke kwaliteiten (nationaal niveau).	• Gemeenten • Provincie • Branche organisaties (LTO) • Noardlike Fryske Wâlden • Wetterskip • Friese Milieu Federatie • Mienskip		• Koppeling met beschikbare middelen uit POP3 en Veenweidevisie.	
Versterking economische structuur en arbeidsmarkt	• Opzetten en uitvoeren van programma voor economische structuurversterking. Groot deel hiervan wordt uitgevoerd via het Kennis- en Innovatiecentrum waarin diverse platforms, belangengroeperingen, ondernemers, initiatieven en activiteiten worden gebundeld, versterkt en in gang gezet (o.a. Kenniswerkplaats, De Gouden Driehoek, Ondernemers Federatie Noordoost Fryslân, ambassadeurs): o digitalisering van de regio stimuleren (zowel gebruikers- als aanbodkant). o vervolgstappen in verbinding stad-platteland, netwerk verbinding. o organiseren van dialogen over economische vitaliteit (rapport veranderende geografie van Nederland); o ontwikkelen ondernemersnetwerken op terreinen als innovatie, zelfstandigen en starters, export en kennisbijeenkomsten. o bestaande samenwerking tussen overheid, onderwijs en ondernemers op het terrein van de arbeidsmarkt en onderwijs voortzetten en versterken (zorgpact en innovatiepact). bevorderen cottage-industrie op basis van uitkomsten onderzoek Kamer van Koophandel.	• Onderwijs • Ondernemers • Provincie • Gemeenten NOF • Mienskip • Gouden Driehoek • Ondernemers Federatie Noordoost Fryslân • MKB/VNONCW • Regio Noordwest • Gemeenten Leeuwarden, Smallingerland en Groningen	2015-2020 (intensivere n)	• (Financiële) bijdrage aan plan economische structuurversterking op basis van businesscase. • Verbinding tussen provinciale netwerken (actieve participatie van de regio Noordoost in provinciale platforms en omgekeerd) en platforms die zijn en worden opgezet naar de initiatieven en projecten in de regio's (die al concreet lopen en resultaten opleveren). • Actieve Provinciale inzet op regionale economie (buiten F4).	• In de agenda Rijk- Regio samenwerken met de provincies om innovatie bij MKB-bedrijven te stimuleren (EZ). • Inzet regioambassadeur (meedenken en meekijken, sparring-partner en netwerkpartner, kennisdeling) bij het opzetten en door ontwikkelen van het Kennis- en Innovatiecentrum, en bij het ontwikkelen van de businesscase (EZ). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan het opstellen van businesscase.
	• *Lobby* : regiospecifiek beleid (Tordoir en rapport verkenning stad- platteland platform 31, aandacht voor kleinschalige economiën).				• Een dialoog hoe economische stimuleringsmiddelen (b.v. topsectorenbeleid, kennis en onderwijs, techniekpact, zorgpact) beter in de regio kunnen landen (EZ, OCW, SZW, VWS).
Betere aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	• Betere afstemming tussen ontwikkeling (kwantitatief en kwalitatief) van de beroepsbevolking en de toekomstige vraag naar personeel. Specifieke aandachtspunten: zorg en techniek. O.a. bijeenkomst Zorgpact en Techniekpact.			• Inzet als partner ten aanzien van de (dreigende) mismatch op de arbeidsmarkt.	• Ondersteuning (meedenken en meekijken, sparring-partner en netwerkpartner, kennisdeling) ten aanzien van vraagstukken arbeidsmarkt en onderwijs (OCW/SZW).
Een vitale detailhandel structuur	• Uitwerken van gezamenlijke visie en aanpak detailhandel en bedrijventerreinenconvenant.	• Ondernemers • Provincie • Gemeenten	2015-2020	• Goede afstemming tussen provinciaal beleid en regionale opgaven (regiospecifiek).	• Ondersteuning d.m.v. toolkit, doorvertaling landelijke trajecten naar gemeenten en provincies en

		• Mienskip • Ondernemers Federatie Noordoost Fryslân			mogelijkheid om aan te sluiten bij de acties uit de Retailagenda (EZ).
Goede digitale bereikbaarheid (hardware) en de kansen (software) van digitalisering benutten voor o.a. krimpopgaven	• Aanleg van "toekomstvast" internet in de hele regio met een norm van minimaal 100 mb (glasvezel). • Digitale mogelijkheden benutten om o.a. krimpopgaven op te pakken. Hiervoor regionaal platform vanuit de sectoren opzetten of aansluiten bij omliggende (kennis)platforms (bedrijvigheid buitengebied, zorg en welzijn, onderwijs, agrarische sector en vrijkomende gebouwen). • *Lobby*: inzet via de NOVI werkplaats op digitalisering als nutsvoorziening. Inzet op proactieve houding Rijk op aanpassingen wet en regelgeving in Europa. Inzetten op digitalisering als nutsvoorziening).	• Ondernemers • Provincie • Gemeente • Mienskip • Marktpartijen	2015-2020	• Actieve rol bij realiseren van de digitaliseringsopgave in de regio (hardware en software) • Afstemming met provinciaal beleid en voortgang huidige provinciale maatregelen. • De uitrol van stimulering van digitale diensten, vooral vraaggestuurd.	• Faciliterende rol en inzetten op het delen van kennis en ervaringen tussen initiatieven (EZ). • Ondersteuning van regionale en lokale overheden die in gesprek willen met de Europese Commissie over de mogelijkheden voor het verlenen van staatssteun in die gebieden (EZ).
Economische structuurversterking op lange termijn (effectiever beleid)	• Onderzoek Fryske Akademy - Met welke werkbare methode kan kennis over regionale ontwikkeling en effectiviteit van regionaal-economisch beleid verworven en gedeeld worden?	• Ondernemers • Provincie • Gemeenten • Kennisinstellingen • Mienskip	2015-2020	• Partner in het onderzoek van de Fryske Akademy inclusief financiële bijdrage en formatie (toegezegd).	• Subsidiepartner in het onderzoek van de Fryske Akademy (BZK). • EZ en I&M worden betrokken bij bespreking uitkomsten onderzoek.
Versterken sector Recreatie en Toerisme	• Netwerkvorming tussen ondernemers en inzetten op ontbrekende schakels (fysiek en marketing).	• Ondernemers • Provincie • Gemeenten • Mienskip	2015-2020	• Fryslân promotie Merk Fryslân (met duidelijke schakel naar de regio). • MIRT (Holwerd aan Zee).	• Er wordt een MIRT-onderzoek gestart t.b.v. Project Holwerd aan Zee (IenM).
Positioneren regio voor wonen en werken	• Regiomarketing: Kansen en kwaliteiten regio zichtbaar maken.				

8. Samenwerkingsafspraken Noordwest-Fryslân (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Noordwest-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Het opstellen van een visie over en planvorming voor toekomstig voorzieningenniveau	• In kaart brengen huidig voorzieningenniveau (0-situatie) en gewenst niveau (op basis van prognoses 2040) door RUG. • Scenario-ontwikkeling/keuzes maken .			• Partner in het project via de streekagenda, medefinancier.	
Vergroten bewustwording en draagvlak	• Leergang demografische ontwikkelingen voor raadsleden.			• Provincie kan op verzoek regio's ondersteunen bij opzet/invulling leergang.	• Ondersteuning bij opzet/invulling leergang (BZK).

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Noordwest-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Toewerken naar een toekomstbestendige woningvoorraad	• In kaart brengen regionale opgave woningmarkt.		Mogelijk na 01-01-2016	• Faciliterende rol bij verdiepingsslag Quick scan Friese woningvoorraad.	• Vergelijking / uitwisseling andere regio's (BZK).
	• Uitvoeren van een project ten behoeve van het herbestemmen van karakteristieke of beeldbepalende panden in kernen van steden en dorpen.		2016		• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan het project herbestemming. • Aanbod ondersteuning via de Expertpool Transformatie (2016)(BZK) voor wat betreft transformatie van leegstaand vastgoed in woonruimte of gebiedsontwikkeling met focus op herbestemming en transformatie en gebouwen.
	• Deelnemen aan landelijk leernetwerk particuliere woningvoorraad (Platform31). • Handhaving op rotte kiezen.		2015-2016	• Mede-organisatie landelijk leernetwerk over aanpak particuliere woningvoorraad (2015-2016), inbreng van casussen.	• Organiseren van landelijk leernetwerk over de aanpak van de particuliere woningvoorraad door Platform31 (BZK)(2015-2016).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Noordwest-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Opleiden van leerlingen uit de regio naar werk met toekomstmogelijkheden in de regio	• Project O3 (onderwijs, ondernemers, overheid) waarin onderwijsinstellingen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheid samenwerken teneinde onderwijs en arbeidsmarkt optimaal op elkaar af te stemmen. • Start in St. Anna parochie, uitrol in de regio.	• Partners O3	2016 e.v.	• Partner in het project via de streekagenda, mede financier.	• Overleg over spreiding profielen over verschillende onderwijsinstellingen (OCW)

9. Samenwerkingsafspraken Oost-Drenthe (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Oost-Drenthe	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Drenthe	Inzet van de Rijksoverheid
Een gezamenlijke samenhangende aanpak over meerdere bestuurslagen gericht op het vraagstuk van demografische ontwikkelingen.	• Het opzetten van een regionale organisatiestructuur gericht op de ambitie.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Maatschappelijke organisaties • Bedrijven • Bewoners	2015-2016	• Deelname aan regionale organisatiestructuur.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
Het stimuleren van de leefbaarheid en vitaliteit in wijken en dorpen d.m.v. een bottom up aanpak.	• Verschillende regelingen en fondsen ter stimulering van de leefbaarheid en vitaliteit in wijken en dorpen.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Bewoners • Wooncorporaties	2015 e.v.	• Regeling dorpsinitiatieven (Drenthe breed). • Ontwikkeling en inzet van een leefbaarheidsmonitor. • Faciliteren website www.burgerkrachtindrenthe.nl	• Het ministerie van BZK biedt de mogelijkheid om deel te nemen aan diverse activiteiten (zoals het netwerk overheidsparticipatie, leerkringen voor griffiers en gemeentesecretarissen, de Krachttoer) waarbij de vraagstukken die de regio Oost-Drenthe heeft m.b.t. de transitie (steeds meer gemeentelijke taken en verantwoordelijkheden worden belegd bij dorpen en wijken) aan de orde komen. Het gaat binnen deze netwerken om de vragen hoe taken kunnen worden overgedragen aan dorpen en wijken en de vraag of een dergelijke transitie realiseerbaar is i.r.t. wat van inwoners kan worden gevraagd.
			2015-2016		• Deelname van de gemeente Coevorden aan de Democratic Challenge (ministerie van BZK): Nieuwe ronde, nieuwe kansen

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Oost-Drenthe	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Drenthe	Inzet van de Rijksoverheid
Het versterken van een prettig woon- en leefklimaat	Aanpak leegstaand vastgoed: • opstellen gedegen analyse van de problematiek en creëren van een breed draagvlak voor de noodzaak om in te grijpen. • Opzetten van een sloop-/ruil-/ onttrekkingsfonds. • Deelname Oost-Drenthe aan het leernetwerk particuliere woningvoorraad (BZK/Platform31).	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Woningcorporaties • Banken • Bedrijven	2015 e.v.	• Provincie Drenthe wil een herstructureringsfonds in het leven roepen om vastgoedontwikkeling te koppelen aan investeringen in de openbare ruimte .	• Ondersteuning via kennis en expertise ten aanzien van de opzet en uitvoering van sloop- en transformatiefondsen (BZK). • Organiseren van landelijk leernetwerk over de aanpak van de particuliere woningvoorraad door Platform31 (BZK)(2015-2016).
	Betaalbaarheid woningvoorraad: • een expertmeeting met corporaties en overheid om in gezamenlijkheid te kijken naar de problemen die er ontstaan een krimpmarkt.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Woningcorporaties	2015-2016	• Betrokkenheid bij de expertmeeting; Initiatief en andere plannen in een stroomversnelling en andere initiatieven om de woningvoorraad te verduurzamen.	• Leveren inhoudelijke bijdrage aan expertmeeting Oost-Drenthe (BZK).

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Oost-Drenthe	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Drenthe	Inzet van de Rijksoverheid
Het versterken van een prettig woon- en leefklimaat	• Ontwikkeling van een visie op het benodigde voorzieningenniveau in relatie tot bereikbaarheid. Niet behoud, maar kwaliteit en bereikbaarheid van voorzieningen is het uitgangspunt. • Het optimaliseren van vraag en aanbod voor doelgroepenvervoer en " regulier" openbaar vervoer in de landelijke gebieden middels het Publiek Vervoermodel.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Gemeenten Drenthe en Groningen • OV Bureau Groningen/Drenthe	2015 e.v.	• Betrokken bij Publiek Vervoermodel.	• Het ministerie van IenM wil kennis en ervaringen inbrengen bij de initiatieven die in Oost-Drenthe worden ontwikkeld op het gebied van mobiliteit. Meefinanciering is wellicht mogelijk. Een belangrijke voorwaarde is dat het initiatief past binnen de lopende programma's en de voorziening uiteindelijk op eigen benen kan staan. • Bij concrete voorstellen zal IenM bezien of deze passen in het MIRT onderzoek Anders Benutten of andere initiatieven rondom mobiliteit en OV. • t.a.v. het verzoek om een regelvrije zone: de Wet personenvervoer 2000 (Wp 2000) biedt al veel flexibiliteit. Een regelvrije zone biedt geen mogelijkheid tot het openbreken van overeenkomsten (aanbestedingen), of het afwijken van wettelijke bevoegdheidsverdelingen algemene beginselen van behoorlijk bestuur en EU-rechtelijke verplichtingen (IenM).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Oost-Drenthe	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Drenthe	Inzet van de Rijksoverheid
Het behouden en goed bereikbaar houden van kwalitatief goede onderwijsvoorzieningen	• Het doorbreken van vererving van onderwijsachterstanden door inzet op ontwikkelbod voor peuters.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Schoolbesturen	2015 e.v.		• OCW is bereid tot een verkennend gesprek over de mogelijkheden en de voorwaarden van experimenten op dit terrein.
	• Het optimaal houden van de kwaliteit en bereikbaarheid van het primair onderwijs en voortgezet onderwijs door de inzet van regionaal procesbegeleiders leerlingendaling.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Schoolbesturen	2015-2016	• Faciliteren van en deelname aan de regiegroep Onderwijs en krimp (met bestuurders vanuit het onderwijs en gemeenten). De regiegroep coördineert het werk van de regionale procesbegeleiders leerlingendaling. • Faciliteren onderzoek leegstand schoolgebouwen • Faciliteren van en deelname aan de werkgroep onderwijskwaliteit die onder anderen zorgt voor de jaarlijkse Drentse onderwijsmonitor	• Financiële bijdrage voor de inzet van regionale procesbegeleiders leerlingendaling PO en VO (2015-2016)(OCW).
	• Het vergroten van Duitse taalvaardigheid door Duits ook als vak aan te bieden aan scholen in de grensstreek.			• Initiërende rol	• OCW gaat in gesprek over de mogelijkheden van het specifieke voorstel. Afhankelijk van het type onderwijs, zijn er mogelijkheden om b.v. in het vmbo (sector zorg en welzijn) Duits als extra sectorvak aan te bieden.
	• Diploma-erkenning van zowel hoger als			• Lead partner in project grensoverschrijdende	• OCW neemt dit mee in de lopende

	middelbaar onderwijs met de deelstaten Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen bespreken.			zorg (INTERREG VA Ned-Duitsland). • Initiëren vervolgaanvraag INTERREG V B	activiteiten m.b.t. internationale diploma-erkenning.
	• Investeren in grensoverschrijdende stage-overeenkomsten.			• Lead partner in grensoverschrijdende zorg (INTERREG).	• De eventueel gewenste samenwerkingsvraagstukken worden vanaf 2016 samen met en op initiatief van de regio scherper geformuleerd (OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Oost-Drenthe	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Drenthe	Inzet van de Rijksoverheid
Het versterken van een prettig woon- en leefklimaat	• Organisatie nieuwe werkconferentie over het Zorglandschap met als doel om te komen tot concrete afspraken over de noodzakelijke samenwerking tussen overheden en marktpartijen om de zorg in krimpgebieden betaalbaar en toegankelijk te houden.	• Gemeenten • Verzekeraars • Ziekenhuizen • Huisartsenposten • Vertegenwoordigers van huisartsen en patiënten	2015-2016	• Organisatie door de provincie Drenthe i.s.m. andere partners. • Project vestiging huisartsen Coevorden.	• Met betrokkenheid Rijk (VWS). In een dergelijke bijeenkomst kan experimenteerruimte om specifieke innovaties gericht op zorg in krimpregio's uit te testen en te implementeren, verkend worden.
	• Zoeken naar oplossingen voor kleinere kernen met gebrek aan aanbieders langdurige zorg en aan infrastructuur voor zorg en ondersteuning kwetsbare groepen.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe • Woningcorporaties • Zorgpartijen • Arbeidsmarktpartijen • Bewoners	2015 e.v.		• Kennisdeling Langer Zelfstandig Wonen (VWS). • Werkbezoek om samenwerking tussen voor zorg relevante partijen te bevorderen (VWS).
	• Het aanpakken van gezondheidsachterstanden in de Veenkoloniën met een integrale lokale aanpak (uitvoering amendement Wolbers).	• De dertien gemeenten die tot de Veenkoloniën behoren • Partijen in de regio (waaronder zorgverzekeraars, commerciële partijen, zorgverleners) • Bewoners	2015-2022		• Financiële bijdrage van in totaal € 10 mln. euro (jaarlijks € 1,25 miljoen) (VWS).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Oost-Drenthe	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Drenthe	Inzet van de Rijksoverheid
Inzetten op het scheppen van banen voor jongeren, ouderen en vooral lager opgeleiden, waaronder banen over de grens	• Het sectorplan Grenzeloos Werken is ingediend (samenwerkingsverband FNV, VNO-NCW/MKB, UWV en 7 grensprovincies) i.h.k.v. de Regeling Cofinanciering Sectorplannen van het ministerie van SZW.	• Gemeenten • UWV	2015 e.v.	• Mede-opsteller Sectorplan Grenzeloos werken • Participant bij actiedocumentgrensoverschrijdende arbeidsmarkt Emsland-Drenthe .	• Beoordeling van de aanvraag voor het Sectorplan Grenzeloos Werken (SZW).
	• Organisatie Conferentie i.h.k.v. het Sectorplan Grenzenloos Werken (gericht op betrokkenen van het Sectorplan, breder dan Drenthe. Hier kunnen wel een aantal van de vraagstukken die in Drenthe spelen aan de orde komen).		2015/2016	• Mede-organisator conferentie.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
	• De provincie gaat samen met betrokkenen een provinciale Retailagenda opstellen ter	• Gemeenten • Marktpartijen	2015 e.v.	• Provincie trekt provinciale Retailagenda.	• Ondersteuning d.m.v. toolkit, doorvertaling landelijke trajecten naar

	versterking van binnensteden en het terugdringen van leegstand.				gemeenten en provincies en mogelijkheid om aan te sluiten bij de acties uit de Retailagenda (EZ). • De regio en de provincie kunnen aansluiten bij het Kennisplatform centrumontwikkeling in krimp- en anticipeergebieden (KIK) 2016 (BZK)
Het realiseren van hoogwaardige en betrouwbare internetverbindingen in de buitengebieden.	• Individuele gemeenten hebben bijdragemogelijkheid voor initiatieven. • Emmen verstrekt geldelijke steun voor breedbandinitiatieven ter versterking van de sociale en economische structuur in dorpen en wijken.	• Gemeenten Regio Oost-Drenthe	2015	• Oprichting fonds om lokale initiatieven in de organisatievorming te steunen. • Ondersteuning initiatieven voor de aanleg van breedband (Vitaal Platteland en LEADER).	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen inzetten voor procesbegeleiders om kansrijke initiatieven verder te brengen. • EZ kan een rol spelen bij het bekijken of er mogelijkheden zijn om de belangen van lokale initiatieven en marktpartijen bij elkaar te brengen en gaat daarover in gesprek met Oost-Drenthe. • EZ heeft een faciliterende rol en zet in op het delen van kennis en ervaringen tussen initiatieven. Daarnaast faciliteert EZ bijvoorbeeld door het bestemmen van frequentieruimte voor draadloze oplossingen of het ondersteunen van projecten die gebruik willen maken van het EFSI via de NIA.

10. Samenwerkingsafspraken Schouwen-Duiveland (anticipeerregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Schouwen-Duiveland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Goed en realistisch voorzieningenniveau; ontmoetingsplekken met eigen inzet van bewoners.	• Schouwen Duiveland experimenteert met nieuwe verdienmodellen voor dorpshuizen.	• Gemeente Schouwen-Duiveland • Corporatie Zeeuwland • Stichting Dorps- en Gemeenschapshuizen • Dorpsraden.	2017	• Kan onderdeel uitmaken van door ZB georganiseerde Kenniscafés.	• Delen van kennis en best practices (BZK)
	• Initiëren van deskundigheidsbevordering t.b.v. bewonersinitiatief.	• Dorpsraden	2016-2017		• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
Bestrijden van leegstand in het niet-wonen-vastgoed	• Knelpunten oplossen m.b.t. herbestemming monumenten, waardoor de aantrekkelijkheid van de regio wordt vergroot.	• Gemeente • Monumenteneigenaren • Erfgoedplatform Schouwen-Duiveland	2016 e.v.	• Opzetten van een zg. Makelpunt ondersteunen als instrument voor (tijdelijke) herbestemming van leegstaand maatschappelijk vastgoed.	
	• Erfgoedatlas Zierikzee/Brouwershave • Erfgoed beter uitnutten om de aantrekkelijkheid van de regio te vergroten.	• Gemeente en erfgoedplatform • Schouwen-Duiveland		• Aansluiten bij Programma Zeeuwse Ankers. Zeeuwse Ankers vertelt de verhalen over landschappen, monumenten, voorwerpen en mensen uit het verleden. De coördinatie is in handen van de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland in Middelburg.	

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Schouwen-Duiveland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Terugbrengen van de plancapaciteit naar realistisch niveau.	• Uitvoeren van tussenevaluatie over de voortgang en de bijstelling van de plancapaciteit.	• Gemeente Schouwen- Duiveland	2016	• Deelnemer/partner in de organisatie van het leernetwerk particuliere woningvoorraad (2015-2016) via bijdrage provincie ad € 5.000,-	• Aanbod ondersteuning via Juridische Expertpool Planschade (2016)(BZK, IenM). • Organiseren van landelijk leernetwerk over de aanpak van de particuliere woningvoorraad door Platform31 (BZK)(2015-2016). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan procesondersteuning bij het zoeken naar mogelijkheden om financiële knelpunten m.b.t. leegstand aan te pakken.
	• Reduceren plancapaciteit.	• Gemeente Schouwen- Duiveland	2017-2018		
	• Organiseren van expert-bijeenkomsten en best practices.	• Gemeente Schouwen- Duiveland	2017-2018		
Realiseren van toekomstbestendige woningvoorraad	• Onderzoek doen naar verdienmodellen voor het levensloopbestendig maken van particuliere woningen.		2018		• Delen van kennis en best practices (BZK).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Schouwen-Duiveland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Realiseren van een toekomstbestendig, kwalitatief goed, bereikbaar en divers onderwijsaanbod.	• PO bundeling in regioscholen.	• Regionale schoolbesturen (Obase en Radar)	2016-2018		• Reguliere ondersteuning via accountmanagement (OCW). • Financiële bijdrage voor de inzet van regionale procesbegeleiders leerlingendaling PO & VO (2015-2016)(OCW).
	• Inspanning plegen gericht op behoud van het voortgezet onderwijs in de regio.	• Schoolbesturen (Pontes scholengroep)	2017		• Reguliere ondersteuning via accountmanagement OCW.
	• Bundeling toeristische sector met mbo-opleiding recreatie en toerisme, zodat er een betere aansluiting met de arbeidsmarkt ontstaat.	• Onderzoeken of mbo opleidingen Rotterdam en/of Breda hierin willen participeren.	2018		• Kan besproken worden met accountmanagement OCW.

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Schouwen-Duiveland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Realiseren van een toekomstbestendige zorgvoorzieningen-structuur	• Faciliteren uitwisselen best practices nieuwe zorgarrangementen.	• Gemeente Schouwen-Duiveland • Allevo en Eilandzorg	2016 ev	• Kan onderdeel uitmaken van door ZB georganiseerde Kenniscafés.	• Delen van kennis en best practices (VWS).
	• Inventarisatie zorgvastgoed.	• Gemeente Schouwen-Duiveland • Allevo en Eilandzorg	2017	• (Mede)financiering provincie.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK).
	• Organiseren van een Transitieatlas zorg.	• Gemeente Schouwen-Duiveland • Allevo en Eilandzorg	2016 ev	• (Mede)financiering provincie.	
	• Organiseren van een discussie met zorgverzekeraars over een toekomstbestendige huisartsenzorg.	• Beroepsgroep LHV (monitoring huisartsenbezeting) • Zorgverzekeraars	2016 ev	• Commissie Toekomstige Zorg Zeeland (commissie 'Van der Veen') denkt na over toekomstbestendigheid van de Zeeuwse zorg en ontwikkelt ideeën over het Zeeuwse zorglandschap in 2020-2025.	• Ondersteuning met kennis en expertise in geval van eventuele knelpunten (VWS).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Schouwen-Duiveland	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Versterking toerisme, detailhandel en innovaties. Verbeteren (ook electronische) infrastructuur	• Stimuleren startups en verbinden met Zeeuwse en landelijke programma's.	• Gemeente • Ondernemers	2016 ev		• Zeeland kan gebruik maken van projecten zoals Dok 41 en de Kenniswerf in Vlissingen. Daarnaast zorgt de Start-up Delta voor verbinding met andere startups in Nederland (EZ).
	• Project realiseren adequaat internet (100 MB internet) in het buitengebied.	• Gemeente Schouwen-Duiveland in samenwerking met P-10 gemeenten.	2016-2017	De provincie voert activiteiten uit in het kader van de Digitale Agenda Zeeland. In dat kader kan de provincie middelen beschikbaar stellen en een voorkeurspositie aangeven voor initiatief in krimp- en anticipeergebieden. Aansluiting kan worden gezocht bij ervaringen die worden/zijn opgedaan bij het draadloos breedband experiment in Cadzand Bad in het kader van de (Zeeuwse) Digitale Agenda. Provincie ondersteunt desgevraagd een onderbouwd verzoek vanuit de regio's in Den Haag.	• Delen van kennis en best practices (EZ) • BZK en EZ ondersteunen regionale en lokale overheden die in gesprek willen met de Europese Commissie over de mogelijkheden voor het verlenen van staatssteun (BZK en EZ).

11. Samenwerkingsafspraken Zeeuws-Vlaanderen (krimpregio)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Zeeuws-Vlaanderen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendige voorzieningenstructuur mbt sportvoorzieningen	• Planvorming toekomstgericht sportaanbod.	• Sportverenigingen • Bewoners/Sporters		• Is thema het Kenniscafé dat door ZB in december 2015 is georganiseerd.	• Delen van kennis en best practices (VWS). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan de Transitieatlas Sport.
Leefbaarheid algemeen	• Versterking financieel economische kennis bij bewonersinitiatieven. • Toekomstbestendige voorzieningenstructuur geldautomaten realiseren.	• Lokale bewoners en bedrijven • Lokale verenigingen			• Verbinding leggen met de RegioBank mbt versterken financiële kennis bewonersinitiatieven (BZK). • Participeren in gezamenlijke pilot met banken m.b.t. witte vlekken op het gebied van geldautomaten (FIN)(2015 e.v.).

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Zeeuws-Vlaanderen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Woningvoorraadvernieuwing vanwege de vergrijzing en de noodzaak tot verduurzaming van de kwalitatief ondermaatse woningvoorraad	Voorraadbeleid: • Aanpak van de particuliere woningvoorraad, project Upgrade. • Aanpak verpauperd vastgoed in bestaand project Krotten Lijst Uitvoerings Strategie (KLUS) voortzetten en intensiveren (eigenaren stimuleren tot onderhoud). • Aanpakstrategie nul-op-de-meter wordt geïmplementeerd, eerst met een experiment in Biervliet.	• Provincie • Woningeigenaren • Corporaties • Bouwbedrijven • Bedrijven	2016 e.v.[83]	• Provincie faciliteert 'Leerkring aanpak particuliere woningvoorraad in krimp- en anticipeergebieden'. Een bijeenkomst in Zeeland is gepland op 23 juni 2016.	• Delen van kennis en best practices t.a.v. aanpak particuliere woningvoorraad (BZK).
	Woningbouwplanning: • Regionale woningmarktafspraken van 2013 vernieuwen. Ontwikkelen nieuwe werkbare opzet om de woningvoorraad op kwantitatief en kwalitatief niveau op peil te houden.	• Provincie		• Provincie ondersteunt bij maken nieuwe woningmarktafspraken	• Inbreng van kennis en expertise mbt Omgevingswet (I&M).
	Langer zelfstandig wonen: • Regionale afspraken maken over de randvoorwaarden voor langer zelfstandig wonen van ouderen en herstructurering van het zorgvastgoed.	• Zorgverzekeraars, zorgkantoren, zorgaanbieders • Provincie • Woningcorporaties • Cliëntenorganisatie		• ZB voert in opdracht provincie onderzoek uit naar woonbehoefte van ouderen in de provincie.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling

[83] Pilot in Sluis en Terneuzen: start 2016; daarna wellicht ook in Hulst

	• Prestatie-afspraken met woningcorporaties. • Inventarisatie behoefte en onderzoek herstructurering vastgoed.	• Beroepsorganisaties			gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen besteden aan de Transitieatlas Zorg en Welzijn.

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Zeeuws-Vlaanderen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Leegstand in het (niet-wonen) vastgoed voorkomen en tegengaan	• Inventarisatie onderzoek naar cultuurhistorisch en ander (maatschappelijk-) vastgoed. • Kansrijke oplossingsstrategieën ontwerpen.	• Gemeenschappelijke regeling Platform Wonen Zeeuwsch-Vlaanderen • Provincie • Bedrijven • Burgers • (Kennis)instellingen		• Ondersteuning van provincie bij opzetten Makelpunt Zeeuws-Vlaanderen, indien daarvoor interesse in regio is.	• Delen van kennis en Best Practices inzake dorpskerken (OCW/RCE). • Ruimte voor experimenten van onderop (I&M).
Bereikbaar houden van voorzieningen	• Ondersteunen pilots openbaar vervoer.	• Provincie		• Provincie onderzoekt met de gemeenten naar mogelijkheden voor experimenten die een aanvulling vormen op het openbaar vervoer	• Verkennen van ruimte voor experimenten binnen bestaande wet- en regelgeving (IenM). • Delen van kennis en best practices via MIRT (I&M).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Zeeuws-Vlaanderen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendige voorzieningenstructuur voor primair- en voortgezet onderwijs, zorg - en sportvoorzieningen.	Primair onderwijs: • Aantrekkelijk aanbod voor 0-12 jarigen. • Programmatisch en financieel aantrekkelijk alternatief voor de gratis school/kinderopvang in Vlaanderen (vanaf 2,5 jaar) financieel ondersteunen (startgroepen). Voortgezet onderwijs: • Financieel ondersteunen pilot m.b.t. toekomstgericht en modern onderwijsconcept.	• Schoolbesturen • Besturen middelbaar onderwijs			• Financiële ondersteuning startgroepen mogelijk maken door de uitbetaling van fusiecompensatie aan te passen (OCW) • Verkennen van ruimte voor experimenten binnen de wettelijke kaders (OCW). • Delen van kennis en best practices (OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Zeeuws-Vlaanderen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstbestendige voorzieningenstructuur m.b.t zorgvoorzieningen	Zorg (grotere zorgvraag bij kleiner aanbod): • Plan toekomstige zorg (Zeeuws). • Proeftuin Goedleven.	• Zorgverzekeraars • Zorgkantoren • Zorgaanbieders • Woningbouwcorporaties • Cliëntenorganisaties • Beroepsorganisaties		• Provincie faciliteert proces nieuwe samenwerkingsvormen in de zorg voor het nog te bouwen Gezondheidscentrum in Axel.	• Delen van kennis en best practices (VWS). • VWS wil het gesprek aangaan over eventuele knelpunten (VWS).

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Zeeuws-Vlaanderen	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Zeeland	Inzet van de Rijksoverheid
Verminderen van grensbelemmeringen mbt onderwijs-arbeidsmarkt	• Sectorbureau grensarbeid. • Internationale diploma erkenning. • HAVO piste (Schakeljaar voor havisten): samenwerking met Vlaams onderwijs. • Regionale Impuls Zeeland. • www.onbegrensdzeeuwsvlaanderen.nl • Acquisitiestrategie ontwikkelen om Belgische bedrijven te werven.	• Schoolbesturen voortgezet en beroepsonderwijs • Provincie • WerkServicePunt Zeeuws-Vlaanderen		• Provincie cofinanciert Sectorbureau / Ontgrenzer Zeeuws-Vlaanderen in 2015.	• Regionale ondersteuning bij arbeidsbemiddeling over de grens heen (onderdeel van het programma EURES)(SZW). • Betrekken actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeidsmarkt in verband met mogelijke afspraken met de Belgische departementen belast met werk en scholing (BZK). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK) en/of aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen inzetten t.b.v. de financiering van de "ontgrenzer ".
(Beroeps)onderwijs aansluiten bij bedrijvigheid om toekomstig tekort aan technisch geschoold personeel te voorkomen	• Project Centrum Toptechniek continueren t.b.v. meer interactie tussen scholen en bedrijven.	• Schoolbesturen voortgezet en beroepsonderwijs • Zeeuws-Vlaams bedrijfsleven		• Provincie heeft toegezegd een financiële bijdrage aan het Centrum voor Toptechniek te willen leveren. Hiervoor zijn middelen gereserveerd.	• Deling van kennis en best practices (OCW).
Versterking MKB, retail en detailhandel	• Kennis nemen van het lopende rijksinitiatief en afwachten uitkomsten	• BrabantsZeeuwse Werkgevers • Lokale ondernemersverenigingen • Bedrijfsleven			• Inzet van het (generiek instrumentarium) aanvullend landelijk actieplan MKB-financiering (EZ). • Ondersteuning van start-ups en groeiers bij het vinden van de juiste partners, netwerken en het leren van de benodigde MKB-vaardigheden d.m.v. het generiek beschikbare instrumentarium (EZ). • Voorlichting en inzet MKB-instrumentarium gericht op versterking van de participatie van het MKB in de topsectoren (EZ). • Ondersteuning d.m.v. toolkit, doorvertaling landelijke trajecten naar gemeenten en provincies en mogelijkheid om aan te sluiten bij de acties uit de Retailagenda (EZ). • Kennisdeling detailhandel & krimp via Kennisplatform centrumontwikkeling in krimp en anticipeergebieden (KIK)(BZK).

12. Samenwerkingsafspraken Zuid-Limburg (krimpregio's Maastricht-Heuvelland, Parkstad & Westelijke Mijnstreek)

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Zuid-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Krimp als kans aangrijpen	• Faciliteren lokale en regionale overheden in het maken van verantwoorde, betaalbare en toekomstbestendige keuzes ten aanzien van krimp.	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad Limburg • Westelijke Mijnstreek	2016-2019	• Procesmatige ondersteuning van Parkstad, Maastricht-Heuvelland en Westelijke-Mijnstreek bij vraagstukken t.a.v. krimp. • Blijven investeren in krimpgerelateerde issues en bezien of binnen de portefeuilles nadere krimpaccenten kunnen worden gelegd.	• Betrokkenheid bij de aanpak van opgaven gerelateerd aan krimp (BZK) • Mogelijke inzet van aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK).

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Zuid-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Erkennen en aanpakken van de specifieke problematiek particuliere woningvoorraad	• Programma Aanpak Particulier Bezit. • Kwalitatieve verbetering van de particuliere woningvoorraad. • Verbeteren van de doorstroming in de particuliere woningmarkt. • Woningen aan de particuliere woningmarkt onttrekken. • Oprichten van een sloop en transformatiefonds Particuliere Woningvoorraad.	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad • Westelijke Mijnstreek • Woningcorporaties • Makelaars en aannemers	2016-2019	• Uitvoeren van het transitiefonds Limburgse Woningmarkt[84]. • De particuliere woningvoorraad is als aandachtspunt opgenomen binnen het Provinciaal Omgevingsplan Limburg. • Inbreng kennis en expertise. • Betrekken van de particuliere woningvoorraad in aanpak woningmarkt via het 'plan wonen' (1e kwartaal 2016 beschikbaar).	• Ondersteuning bij het bepalen van de inzet van instrumenten en methodieken v.w.b problematiek particuliere woningvoorraad (BZK). • Ondersteuning via kennis en expertise ten aanzien van de opzet en uitvoering van sloop- en transformatiefondsen (BZK). • Organiseren van landelijk leernetwerk over de aanpak van de particuliere woningvoorraad (2015-2016) (BZK) . • Stimuleren van specifieke kennisuitwisseling ten aanzien van koplopers aanpak particulier bezit (2016)(BZK). • In samenwerking met regio's doen van onderzoek naar ontwikkeling van een uniforme methodiek t.b.v. prognosticeren leegstand particuliere woningvoorraad (BZK). • Opstellen van een handreiking over de mogelijkheden van Wijk Ontwikkelingsmaatschappij bij aankoop particulier bezit (BZK)(2016).
Aanpakken van de mismatch tussen het overschot aan particuliere woningen en (tijdelijk) tekort aan huurwoningen	• Uitwerken van businesscases voor de aankoop en verhuur van particulier bezit.	• Parkstad • Wonen Limburg	2015-2020	• Mede initiatiefnemer en financier van diverse businesscases middels o.a. transitiefonds Limburgse Woningmarkt. • Inbreng van kennis en expertise.	• Inbreng kennis en expertise (BZK).

[84] Meer informatie op de website van de Provincie Limburg (www.limburg.nl/transitiefonds)

Faciliteren van voldoende betaalbare huurwoningen	• Onderzoek naar de vraag naar huurwoningen. • Innovatieve oplossingen, gericht op de inzetbaarheid van bestaand leegstaand vastgoed voor de huurwoningmarkt. • Opstellen van een nieuwe woonvisie, conform nieuwe woningwet en bijbehorende prestatieafspraken.	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad • Westelijke Mijnstreek • corporaties • makelaars	2015-2020	• Via Provinciaal Ontwikkelingsplan Limburg. • Aandachtspunt wordt meegenomen in 'aanvalsplan wonen' . • Woonvisie	• Inzet van kennis en expertise ten aanzien van de huurwoningmarkt (BZK).
Terugbrengen van de overtollige plancapaciteit wonen	• Uitwerken van een arrangement voor de publiek- en privaatrechtelijke risico's bij het schrappen van plannen.	• Parkstad (initiatiefnemer) • STEC-groep (mede opdrachtnemer)	2016	• Mede initiatiefnemer en financier. • Inbreng van kennis en expertise.	• Financiële bijdrage en inbreng van expertise t.b.v. uitwerking van een arrangement via Juridische Expertpool Planschade Krimp (2015-2016)(BZK, IenM).

Thema 'ruimte & mobiliteit'

Ambities van de regio Zuid-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Transformatie van de regio	• Organisatie en uitvoering van de IBA Parkstad[85] 2020, als bottom-up aanpak voor innovatieve toekomstgerichte projecten die duurzaam van betekenis zijn voor de ontwikkeling van de regio Parkstad. Budget van 45 miljoen euro.	• Gemeenten in stadsregio Parkstad • Bureau IBA Parkstad	2015-2020	• Grootaandeelhouder IBA Parkstad BV.	• Erkenning van de IBA als innovatief kwaliteitsinstrument voor waardevermeerdering (BZK). • Advisering en inbreng kennis ten aanzien van bijvoorbeeld knellende wet- en regelgeving of (benodigde) experimenteer mogelijkheden in bestaande wetgeving (BZK, IenM).
	• Organisatie en uitvoering van MaastrichtLAB.	• Gemeente Maastricht	2015-2020		• Advisering en inbreng kennis ten aanzien van bijvoorbeeld knellende wet- en regelgeving of (benodigde) experimenteermogelijkheden in bestaande wetgeving (BZK, IenM, OCW/RCE).
	• Organisatie van een Week van het Erfgoed in de Ruimte.	• Gemeente Sittard- Geleen	2016		• OCW/RCE organiseert samen met de gemeente een week waarin kennis omtrent leegstand en transformatie van niet-wonen erfgoed centraal staat. (OCW/RCE)
Terugdringen van de leegstand	• Start van een pilot om per jaar 75 Akense niet-EU studenten te huisvesten in Parkstad Limburg.	Partners in de opzet en uitvoering van de pilot: • Parkstad Limburg • Gemeente Kerkrade • RWTH Aachen University	2016-2020	• Inbreng van expertise	• Partner in de opzet en uitvoering van de pilot (BZK, VenJ).
	• Voeren van leegstandsverordening om ongewenste langdurige leegstand te voorkomen.	• Gemeente Brunssum • Gemeente Sittard-Geleen	2016-2021		• Delen van kennis en best practices t.a.v. leegstandsverordening (BZK).
	• Implementatie creatieve winkelconcepten om leegstaand panden in aanloopstraten te vullen.	• Stichting Streetwise (in Parkstad Limburg, Westelijke Mijnstreek)	2015-2020	• Extra aandacht binnen coalitieprogramma voor binnenstedelijke ontwikkeling	
Terugbrengen van de plancapaciteit	• Overtollige plancapaciteit en (ongewenste) onbenutte planologische mogelijkheden (woningen, detailhandel, kantoren,	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad Limburg • Westelijke Mijnstreek	2015-2020		• Aanbod ondersteuning via Juridische Expertpool Planschade (2016)(BZK, IenM).

[85] Internationale Bau Ausstellung. Meer informatie op www.iba-parkstad.nl

	bedrijventerreinen, et cetera) saneren. • Het maken van drie regionale woningmarktprogrammeringen conform de uitgangspunten uit de structuurvisie Wonen Zuid-Limburg en het Provinciaal Omgevingsplan Limburg.				
Impuls geven aan grensoverschrijdend openbaar vervoer	• Inzetten op intercityverbindingen Amsterdam-Eindhoven-Heerlen-Köln en Maastricht-Luik-Brussel. • Lobby voor voordelen van spoorverdubbeling t.a.v. slechten grensbarrière (Zuid-Limburg).	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad Limburg • Westelijke Mijnstreek	2015-2020	• Lobby voor voordelen van spoorverdubbeling tav slechten grensbarrière, inbreng netwerk.	• Wensen worden besproken in MIRT gebiedsagenda Limburg (IenM).

Thema 'onderwijs'

Ambities van de regio Zuid-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Verbeteren samenwerking schoolbesturen en gemeenten	• Verbetering van de betaalbaarheid en de kwaliteit in het techniekonderwijs door o.a. samenwerking in het mbo en het vmbo in zgn. VMBO/2 trajecten. • Verbeteren van het onderwijs Duits. • Meer Duits in het basisonderwijs. • Werven van mbo-leerlingen in het Duitse grensgebied. • Toeleiding NL leerlingen naar gespecialiseerde technische opleidingen in grensstreek • Het verbeteren van de faciliteiten om stage- en werkervaringsplekken voor (mbo)-studenten in het voortgezet onderwijs in het grensgebied (Duitsland, België) aantrekkelijker te maken.	• Gemeenten • Onderwijsinstellingen	2015-2020	• Mogelijke inzet van transitie-atlassen, gezamenlijk met regio's en lokale overheden om de dialoog aan te jagen over regionale scenario's fusie/sluiting scholen.	
Onderwijsaanbod afstemmen op gewijzigde demografische samenstelling van de bevolking	• Verbeteren van het onderwijs Duits.	• Gemeenten • Onderwijsinstellingen	2015-2020		• De eventueel gewenste samenwerkingsvraagstukken ten aanzien van de instroom van Duitse docenten Duits worden vanaf 2016 samen met de regio's scherper geformuleerd (OCW).
	• Inzet van de Transitieatlas Onderwijs ten behoeve van aanjagen dialoog over regionale scenario's fusie/sluiting scholen.	• Gemeenten • Onderwijsinstellingen	2015-2020		• Mogelijke inzet van aan regio toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling gemeentefonds (2016-2020)(BZK). • Behandeling van aanvraag financiële bijdrage t.b.v inzet regionale procesbegeleider leerlingendaling (2016)(OCW).

Thema 'zorg'

Ambities van de regio Zuid-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Langer zelfstandig wonen	• Experimenteren met diverse manieren om de bestaande woningvoorraad aan te	• Gemeenten • Zorginstellingen	2015-2020	• Mogelijke inzet van transitie-atlassen, gezamenlijk met regio's en lokale overheden om	• Kennisdeling Langer Zelfstandig Wonen (BZK, VWS).

	passen voor zorggeschikt wonen (bewustwording). • In de sociale woningvoorraad zorggeschikte woningen passend toewijzen aan de doelgroep . • Monitoren van de vraag naar zorggeschikte woningen (met name ZZP3 en ZZP4).			de dialoog aan te jagen over regionale scenario's t.a.v. zorg. • Zorgvuldige belegging van zorgportefeuille in de demografische opgave. • Transitiefonds Limburgse Woningmarkt.	

Thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt'

Ambities van de regio Zuid-Limburg	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Limburg	Inzet van de Rijksoverheid
Versterken van de Zuid-Limburgse (kennis)economie door investering en stimulering door bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden	• Opzet en uitvoering LEDBrainport2020 programma[86]	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad Limburg • Westelijke Mijnstreek • MKB	2016-2020	• Ontwikkeling van campussen.	
Een toekomstbestendige regionale winkelstructuur (minder kwantiteit en meer kwaliteit stimuleren in het aanbod winkels)	• Opstellen van een intergemeentelijke structuurvisie voor ruimtelijk-economische thema's (o.a. detailhandel) Zuid-Limburg • Aanscherpen van de huidige Retailstructuurvisie Parkstad Limburg en concrete inzet van instrumentarium in pilots	• Maastricht-Heuvelland • Parkstad Limburg • Westelijke Mijnstreek • Provincie Limburg	2016-2017	• Steller van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg.	• Ondersteuning d.m.v. toolkit, doorvertaling landelijke trajecten naar gemeenten en provincies en mogelijkheid om aan te sluiten bij de acties uit de Retailagenda (EZ, IenM). • Kennisdeling Detailhandel & Krimp via kennisplatform centrumontwikkeling in krimp- en anticipeergebieden (KIK).
	• Toepassen afspraken regionale Retail structuurvisie als thematische uitwerking van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg, waarbij regionale afstemming/ instemming verplicht, versterkt door ladder van Duurzame Verstedelijking.	Bestuursafspraken POL Zuid-Limburg en uitwerking op subregionaal niveau via bestuursafspraken: • Maastricht-Heuvellan • Parkstad Limburg • Westelijke Mijnstreek	2016-2020	• Steller van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg.	
Bevorderen grensoverschrijdende arbeidsmarkt & economie	• Afsluiten van een Citydeal 'Eurolab grensoverschrijdend werken en ondernemen', waarbij in een living lab gezocht wordt naar mogelijkheden om agglomeratievoordelen te kunnen ontsluiten.	Initiatiefnemer en mede ondertekenaars van de citydeal: • Samenwerkende Zuid-Limburgse centrumsteden (Heerlen, Maastricht, Sittard-Geleen) • Triple helix netwerkorganisatie Limburg Economic Development (LED) • Universiteit van Maastricht	2016-2018	• Initiatiefnemer & mede ondertekenaar citydeal.	• Mede initiatiefnemer & ondertekenaar citydeal in het kader van Agenda Stad (BZK trekker).

[86] Meer informatie op www.ledbrainport2020.nl

	• Het voeren van grensoverschrijdend arbeidsmarktbeleid. • Bestuurlijke samenwerking in de AG Charlemagne. • Verbeteren en intensiveren van het vak Duits in het onderwijs. • MBO diploma-erkenning NL-DU. • Grensoverschrijdende erkenning leerbedrijven.	• Gemeenten	2016-2020	• GIP (Grensinfopunt). • Inzet van de ontgrenzer. • ITEM (expertisecentrum voor Internationale, Transnationale en Euregionale Mobiliteits- en grensoverschrijdende vraagstukken).	• Aanbod van het Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeidsmarkt (EZ)(2016). • Inzet en expertise via GROS overleggen (BZK). • Ondersteuning via het sectorplan Grenzeloos werken en regionale contacten (SZW).

13. Samenwerkingsafspraken Zuidoost-Fryslân (anticipeerregio)

NB. De regio beoogt sociale en economische meerwaarde te creëren door met onderstaande thema's aan de slag te gaan.

Thema 'algemene aspecten krimp | leefbaarheid en voorzieningen'

Ambities van de regio Zuidoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Het beschikbaar, bereikbaar en betaalbaar houden van voorzieningen door goede regionale afstemming en verdeling	• In beeld brengen huidige situatie, toekomstige knelpunten en mogelijke regionale scenario's (Transitieatlas).		2017-2018	• Provincie participeert actief in het proces van de transitieatlas.	• Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen inzetten voor verkenning en dialoog. • Inbreng van kennis en ervaringen bij transitieatlas (2016)(BZK).
	• Het organiseren van regionale afstemming en verdeling.		Vanaf 2019		
Bewustwording met betrekking tot bevolkingsdaling[87]	• Opzetten en uitvoeren leerkring krimp en regionaal denken. • Regio haakt aan bij verschillende activiteiten inzake bevolkingsdaling (zoals KKNN, platform anticipeerregio's).		2016	• Provincie zet op verzoek van regio's leerkring op. • Provincie participeert in KKNN en faciliteert uitwisseling kennis en ervaring tussen verschillende Friese regio's.	• Ondersteuning door middel van kennis en expertise bij opzetten/invullen leerkring (BZK). • Mogelijke inzet van aan provincie toegekende decentralisatie-uitkering bevolkingsdaling provinciefonds (2015)(BZK). De regio heeft aangegeven de middelen mogelijk te willen inzetten voor een startnotitie.

Thema 'wonen'

Ambities van de regio Zuidoost-Fryslân	Activiteiten	Betrokken regionale partijen	Planning	Inzet van de provincie Fryslân	Inzet van de Rijksoverheid
Toekomstvisie op regionale woningmarkt: knelpunten en ambities definiëren	• Verdiepingsslag Quick Scan woningmarkt om te komen tot concrete passende plannen en maatregelen (regionaal woonbeleid en regionale aanpak).	• Gemeenten • Corporaties • Particuliere woningeigenaren	2016	• Provincie ondersteunt bij opstellen woonbeleid.	• Ondersteuning bij het bepalen van de inzet van instrumenten en methodieken v.w.b problematiek particuliere woningvoorraad (BZK). • Kennisdeling ten aanzien van juridisch instrumentarium (o.a. aanschrijven onderhoud, onteigening, sloop, uitruil)(BZK).

[87] De samenwerkingsagenda maakt deel uit van het bestaande platform van de streekagenda. Hier vindt kennis- en informatie-uitwisseling plaats.